Hallituksen esitys eduskunnalle Kanadan sekä Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden välisen laaja-alaisen talous- ja kauppasopimuksen hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan, että eduskunta hyväksyisi lokakuussa 2016 Kanadan sekä Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden välillä allekirjoitetun laaja-alaisen talous- ja kauppasopimuksen sekä lain sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

Sopimus on luonteeltaan sekasopimus, jonka määräykset kuuluvat osittain jäsenvaltioiden ja osittain Euroopan unionin toimivaltaan. Laaja-alainen talous- ja kauppasopimus liittyy Kanadan kanssa neuvoteltuun strategiseen kumppanuussopimukseen, ja ne muodostavat yhteisen institutionaalisen kokonaisuuden.

Laaja-alaisen talous- ja kauppasopimuksen tavoitteena on asteittainen ja vastavuoroinen sekä Maailman kauppajärjestön säännösten ja velvoitteiden mukainen kaupan vapauttaminen olennaisilta osin kaiken tavara- ja palvelukaupan osalta.

Sopimus tulee voimaan sitä päivää seuraavan toisen kuukauden ensimmäisenä päivänä, kun osapuolet ovat ilmoittaneet toisilleen voimaantulon edellyttämien menettelyjen saattamisesta päätökseen tai jonain muuna osapuolten sopimana päivänä. Sopimusta sovelletaan neuvoston päätöksen mukaan väliaikaisesti, kunnes sopimus on tullut voimaan. Esitykseen sisältyvä sopimuksen voimaansaattamista koskeva laki on tarkoitettu tulemaan voimaan valtioneuvoston asetuksella säädettävänä ajankohtana samaan aikaan, kun sopimus tulee voimaan.

———

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ....1
SISÄLLYS....2
YLEISPERUSTELUT....4
1 JOHDANTO....4
2 NYKYTILA....4
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET....5
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET....6
4.1 Taloudelliset vaikutukset....6
4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan....7
4.3 Ympäristövaikutukset....7
4.4 Yhteiskunnalliset vaikutukset....7
5 ASIAN VALMISTELU....8
5.1 Asian valmistelu Euroopan unionissa....8
5.2 Asian kansallinen valmistelu....8
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT....10
1 SOPIMUKSEN SISÄLTÖ JA SEN SUHDE SUOMEN LAINSÄÄDÄNTÖÖN....10
1 Luku: Yleiset määritelmät ja alkumääräykset....10
2 Luku: Tavaroiden kansallinen kohtelu ja markkinoillepääsy....11
3 Luku: Kaupan suojakeinot....11
4 Luku: Kaupan tekniset esteet....12
5 Luku: Terveys- ja kasvinsuojelutoimet....13
6 Luku: Tulliasiat ja kaupan helpottaminen....14
7 Luku: Tuet....15
8 Luku: Sijoitukset....16
9 Luku: Rajat ylittävä palvelukauppa....27
10 Luku: Luonnollisten henkilöiden tilapäinen saapuminen ja oleskelu liiketoimintaa varten....27
11 Luku: Ammattipätevyyden vastavuoroinen tunnustaminen....28
12 Luku: Kotimainen sääntely....29
13 Luku: Rahoituspalvelut....30
14 Luku: Kansainväliset meriliikennepalvelut....32
15 Luku: Televiestintä....33
16 Luku: Sähköinen kaupankäynti....34
17 Luku: Kilpailupolitiikka....34
18 Luku: Valtion yritykset, monopolit ja yritykset, joille on myönnetty erityisoikeuksia tai etuoikeuksia....35
19 Luku: Julkiset hankinnat....35
20 Luku: Teollis- ja tekijänoikeudet....40
21 Luku: Sääntely-yhteistyö....42
22 Luku: Kauppa ja kestävä kehitys....44
23 Luku: Kauppa ja työ....45
24 Luku: Kauppa ja ympäristö....46
25 Luku: Kahdenvälinen vuoropuhelu ja yhteistyö....48
26 Luku: Hallinnolliset ja institutionaaliset määräykset....49
27 Luku: Avoimuus....50
28 Luku: Poikkeukset....51

29 Luku: Riitojen ratkaiseminen....51
30 Luku: Loppumääräykset....53
LIITTEET....54
PÖYTÄKIRJA....57
TULKITSEVA VÄLINE....59
2 LAKIEHDOTUKSEN PERUSTELUT....62
3 VOIMAANTULO....62
4 EDUSKUNNAN SUOSTUMUKSEN TARPEELLISUUS JA KÄSITTELYJÄRJESTYS....63
4.1 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus....63
4.2 Käsittelyjärjestys....69
LAKIEHDOTUS....74
Laki Kanadan sekä Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden välillä tehdyn laaja-alaisen talous- ja kauppasopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta....74

YLEISPERUSTELUT

1 JOHDANTO

Euroopan unionin neuvosto valtuutti komission aloittamaan neuvottelut Kanadan sekä Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden välisestä laaja-alaisesta talous- ja kauppasopimuksesta (CETA, Comprehensive Economic and Trade Agreement), jäljempänä CETA-sopimus, huhtikuussa 2009.

Rinnakkain CETA-sopimuksen kanssa neuvotteluja käytiin EU:n ja sen jäsenvaltioiden sekä Kanadan välisestä strategisesta kumppanuussopimuksesta, joka korvaisi Euroopan yhteisöjen ja Kanadan kaupallisesta ja taloudellisesta yhteistyöstä vuonna 1976 tehdyn puitesopimuksen. Strategisen kumppanuussopimuksen tavoitteena on tehostaa EU:n ja Kanadan välistä yhteistyötä sekä mahdollistaa laajempi vuoropuhelu Kanadan kanssa. Se muodostaa yhdessä CETA-sopimuksen kanssa institutionaalisen kokonaisuuden.

Kanadan sekä Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden välinen CETA-sopimus on kattavin EU:n neuvottelema vapaakauppasopimus ja EU:lle ensimmäinen Pohjois-Amerikan maan kanssa tehty sitoumus vapaakauppa-alueen perustamisesta. Sopimuksen ansiosta EU:n yritykset saavat uusia mahdollisuuksia Kanadan vapautuvilta markkinoilta.

CETA-sopimuksen tavoitteena on asteittainen ja vastavuoroinen sekä Maailman kauppajärjestön, jäljempänä WTO, säännösten ja velvoitteiden mukainen kaupan vapauttaminen olennaisilta osin kaiken tavara- ja palvelukaupan osalta. Tavoitteena on ollut myös saavuttaa vähintään yhtä hyvä markkinoillepääsy Kanadan markkinoille kuin muissa Kanadan neuvottelemissa vapaakauppasopimuksissa.

CETA-sopimus on luonteeltaan sekasopimus, jonka määräykset kuuluvat osittain jäsenvaltioiden ja osittain EU:n toimivaltaan. Näin ollen jäsenvaltiot ovat osapuolia EU:n lisäksi, ja sopimus edellyttää sekä unionin että jäsenvaltioiden hyväksymistä.

2 NYKYTILA

Vuonna 2016 Kanada oli EU:n 10. tärkein kumppani tavarakaupassa. Kahdenvälisen tavarakaupan arvo nousi 63,5 miljardiin euroon vuonna 2015, jolloin EU:n osuus Kanadan kokonaisviennistä oli noin 9,5 prosenttia. Vastaavasti EU:n osuus Kanadan kokonaistuonnista oli 9,7 prosenttia. EU:sta viedään Kanadaan etenkin koneita, kemikaaleja ja kuljetusvälineitä. Kanadasta tuodaan EU:hun etenkin jalometalleja, mineraalituotteita, koneita ja kemikaaleja. Palvelukauppa EU:n ja Kanadan välillä on vilkasta, ja se oli arvoltaan yli 30 miljardia euroa vuonna 2016. Tärkeitä aloja ovat kuljetus, matkailu, vakuutus ja viestintä. EU:sta tehdyt sijoitukset Kanadaan olivat 249 miljardia euroa ja Kanadan tekemät sijoitukset EU:hun 228 miljardia vuonna 2015.

Kanada on tavaraviennin osalta Suomen 11. ja tuonnin osalta 10. suurin kauppakumppani EU:n ulkopuolisista maista, ja sen merkityksen arvioidaan kasvavan. Vuonna 2016 sekä tavaravienti että tuonti kuitenkin supistuivat noin kuudenneksella edellisvuoteen verrattuna. Tavaraviennin määrä Suomesta Kanadaan oli 400 miljoonaa euroa, ja tuonti Kanadasta Suomeen puolestaan 435 miljoonaa euroa. Kanadan osuus Suomen tavarakaupan kokonaisviennistä oli 0,8 prosenttia ja tuonnista samaten 0,8 prosenttia. Vuonna 2016 Suomesta vietiin palveluja Kanadaan 280 miljoonalla eurolla ja tuotiin 146 miljoonalla eurolla.

Suomen ja Kanadan välillä on tehty sopimus Suomen ja Ison-Britannian ja Irlannin Yhdistyneen Kuningaskunnan välisen kauppa- ja merenkulkusopimuksen 23 artiklan 2 kohdan soveltamisesta vuonna 1948 (SopS 34/1948), sopimus oikeudellisesta menettelystä siviili- ja kaupallisluontoisissa asioissa vuonna 1948 (SopS 9/1948) sekä viisumivapaussopimus vuonna 1958 (SopS 32/1958). Muita kahdenvälisiä sopimuksia ovat muun muassa lentoliikennesopimus (SopS 16/1992) ja verotusta koskevat sopimukset (SopS 80−81/1992; 1−2/2007).

Suomen suhteiden järjestämistä Kanadaan EU:n puitteissa tehtävällä vapaakauppasopimuksella voidaan pitää tarkoituksenmukaisena. CETA-sopimuksen odotetaan lisäävän merkittävästi EU:n ja Kanadan välistä kauppavaihtoa sekä siten myös Suomen ulkomaankauppaa.

Euroopan unionin tuomioistuimen lausunto 2/15

Euroopan unionin tuomioistuin antoi 16.5.2017 lausunnon (2/15) EU:n ja Singaporen tasavallan välisestä vapaakauppasopimuksesta (jäljempänä *Singapore-sopimus*). Lausunto koskee sitä, onko unionilla tarvittava toimivalta allekirjoittaa ja tehdä neuvoteltu vapaakauppasopimus Singaporen kanssa eli mitkä suunnitellun sopimuksen määräykset kuuluvat 1) unionin yksinomaiseen toimivaltaan, 2) unionin jaettuun toimivaltaan ja 3) onko sopimuksessa määräyksiä, jotka kuuluvat jäsenvaltioiden yksinomaiseen toimivaltaan.

Unionin tuomioistuimen lausunnon mukaan Singapore-sopimuksen määräykset kuuluvat pääosin unionin yksinomaiseen toimivaltaan joko yhteistä kauppapolitiikkaa koskevan SEUT 207 artiklan nojalla tai koska unionilla on SEUT 216 artiklan mukaan toimivaltaa tehdä muun muassa sellaiset kansainväliset sopimukset, jotka voivat ”vaikuttaa yhteisiin sääntöihin tai muuttaa niiden ulottuvuutta” SEUT 3 artiklan 2 kohdan mukaisesti.

CETA-sopimus ja Singapore-sopimus sisältävät samoja elementtejä, mutta näiden kahden eri aikoina neuvoteltujen sopimusten määräykset eroavat kuitenkin toisistaan. Tämän vuoksi lausunnosta ei voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä CETA-sopimuksen toimivallanjaon osalta. Komission jo aiemmin esittämän näkemyksen mukaan tuomioistuimen lausunnolla ei ole vaikutusta CETA-sopimuksen hyväksymismenettelyihin, sopimusta koskeviin neuvoston päätöksiin tai annettuihin lausumiin. Komissio on myös todennut, että lausunto on otettava huomioon tulevia sopimuksia käsiteltäessä. Singapore-lausunnon vaikutusten arvioiminen muihin sopimuksiin on EU:ssa ja Suomessa parhaillaan käynnissä.

Tuomioistuimen lausuntoa on avattu tarkemmin eduskunnan suostumuksen tarpeellisuutta koskevassa jaksossa.

3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET

CETA-sopimuksen tavoitteena on osapuolten välisen tavarakaupan, palvelukaupan ja sijoitusten vapauttaminen ja helpottaminen; kilpailun edistäminen; terveys- ja kasvinsuojelutoimien edistäminen; ammattipätevyyksien vastavuoroinen tunnustaminen; julkisten hankintojen markkinoiden vapauttaminen vastavuoroisuuden pohjalta; yritystoimintaan liittyvän maahantulon helpottaminen; teollis- ja tekijänoikeuksien asianmukainen ja tehokas suojeleminen; maailmankaupan harmonisen kehityksen ja laajentumisen edistäminen poistamalla kaupan esteitä ja luomalla kasvaville sijoitusvirroille suotuisat olosuhteet; sitoutuminen kansainvälisen kaupan kehitykseen siten, että edistetään kestävän kehityksen tavoitetta; sekä suorien ulkomaisten sijoitusten edistäminen ilman, että madalletaan ympäristö-, työvoima- tai työterveys- ja työturvallisuusstandardien tasoa osapuolten ympäristö- ja työmarkkinalainsäädäntöä sovellettaessa ja pantaessa niitä täytäntöön.

Sopimus sisältää kaikki ne toimenpiteet, jotka ovat tarpeen sellaisen vapaakauppa-alueen perustamiseksi, joka on WTO:n tullitariffeja ja kauppaa koskevan yleissopimuksen (SopS 4−5/1995), jäljempänä GATT 1994 -sopimus, XXIV artiklan määräysten mukainen. Mainittu artikla koskee alueellista soveltamista, rajaliikennettä, tulliliittoja ja vapaakauppa-alueita.

Sopimus sisältää palveluja, sijoittautumista ja sähköistä kaupankäyntiä koskevat luvut, jotka ovat palvelujen kaupan vapauttamista koskevan WTO:n yleissopimuksen (SopS 4−5/1995), jäljempänä GATS-sopimus, taloudellista yhdentymistä koskevien määräysten mukainen. Sopimus täydentää WTO:n teollis- ja tekijänoikeuksien kauppaan liittyvistä näkökohdista tehtyä sopimusta (SopS 4−5/1995), jäljempänä TRIPS-sopimus, muun muassa EU:n teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta annetun direktiivin (2004/48/EY) mukaisesti, ja se sisältää myös yksittäisen, ei-sitovan määräyksen rikosoikeudellisista sanktioista. Julkisissa hankinnoissa sopimus menee osin WTO:n julkisia hankintoja koskevaa sopimusta (SopS 4−5/1995), jäljempänä GPA-sopimus, pidemmälle. Sopimus sisältää myös määräyksiä, jotka koskevat tullimenettelyjä ja kaupan helpottamista, kaupan teknisiä esteitä, sääntelyyhteistyötä, terveys- ja kasvinsuojelutoimia, maksuja ja pääomanliikkeitä, kilpailua, rahoituskysymyksiä koskevaa vuoropuhelua sekä ympäristöön liittyviä ja sosiaalisia näkökohtia.

Sopimus pitää sisällään uuden sijoitussuoja- ja riitojenratkaisujärjestelmän. Sopimuksessa on muun muassa tarkennettu niin sanottua tasapuolisen ja oikeudenmukaisen kohtelun (fair and equitable treatment) periaatetta sekä pakkolunastukseen rinnastettavien toimien määritelmää. Näillä uudistuksilla on pyritty selkeyttämään sijoitussuojan sisältöä ja luomaan oikeusvarmuutta osapuolille. Lisäksi perustetaan itsenäinen, puolueeton ja pysyvä sijoitustuomioistuinjärjestelmä korvaamaan välimiesmenettely riidanratkaisukeinona. Tuomioistuinjärjestelmään sisältyy muutoksenhakumahdollisuus ja tuomareille on asetettu korkeat eettiset säännöt heidän riippumattomuutensa ja puolueettomuutensa varmistamiseksi.

Sopimuksella perustetaan CETA-sekakomitea, joka muodostuu EU:n ja Kanadan edustajista. Komitean päätehtävänä on valvoa ja helpottaa sopimuksen täytäntöönpanoa, soveltamista sekä edistää sen tavoitteita. Sekakomitean alaisuuteen perustetaan useita erikoistuneita komiteoita, joissa käsitellään erilaisia kauppakysymyksiä. Sekakomitea tekee päätöksensä ja antaa suosituksensa ainoastaan EU:n ja Kanadan yksimielisellä päätöksellä. Se ei rajoita EU:n jäsenvaltioiden tai EU:n sääntelyelinten tai niiden viranomaisten päätöksentekovaltaa. CETA-sekakomitea ei voi tehdä päätöstä ilman, että EU:n toimielin on antanut tätä ennen asiasta päätöksen EU:n sisäisten menettelyjen mukaisesti. CETA-sekakomitea voi hyväksyä tiettyjä sopimuksen liitteiden muutoksia. On tavanomaista, että kansainvälisissä sopimuksissa, myös EU:n kauppasopimuksissa, sopimuksen mukaisesti perustetulle elimelle annetaan mahdollisuus liitteiden muuttamiseen.

Sopimus mahdollistaa nopean, tehokkaan ja ennakoivan riitojenratkaisumekanismin, jonka puitteissa voidaan ratkoa sopimuksen soveltamisesta johtuvia erimielisyyksiä osapuolten välillä.

Esityksen tavoitteena on hankkia eduskunnan hyväksyminen sopimukselle. Esitys sisältää myös ehdotuksen niin sanotuksi blankettilaiksi, jolla saatetaan voimaan sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset.

4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Sopimuksella ei ole välittömiä vaikutuksia valtion talousarvioon Suomessa.

Sopimuksen odotetaan edistävän Kanadan liiketoimintaympäristön avoimuutta, torjuvan protektionismia ja vaikuttavan siten myönteisesti eurooppalaisten yritysten markkinoillepääsyyn ja toimintaedellytyksiin. Tullien ulkopuoliset kaupanesteet ovat olleet merkittäviä vienninesteitä Kanadaan. Teknisten kaupanesteiden purkaminen, kaksinkertaisen testauksen vähentäminen ja sääntelyviitekehyksen yhtenäistäminen selkeyttävät toimintaympäristöä. Sopimuksella poistetaan sektorikohtaisesti kaupanesteitä auto- ja lääkesektoreilta. Tämä vähentää olennaisesti kauppaan liittyvää byrokratiaa. Suuria hyötyjä odotetaan myös palvelualoilla, kuten televiestintä-, informaatioteknologia-, lakiasiain- ja rahoituspalveluissa.

Sopimus tuo merkittäviä etuja myös suomalaisille yrityksille ja kuluttajille poistamalla kaupanesteitä laaja-alaisesti, luomalla uusia toimintamahdollisuuksia Kanadassa sekä alentamalla tuontituotteiden hintoja. Sopimus poistaa tullit kaikilta teollisuustuotteilta, joiden alkuperä on Kanada tai EU-jäsenvaltio. Tullit tulevat poistumaan joko saman tien, tai vaihtoehtoisesti kolmen, viiden tai seitsemän vuoden kuluessa sopimuksen voimaantulosta. Sopimuksen seurauksena Kanada vapauttaa maatalousnimikkeiden tuonnista lähes 92 prosenttia ja EU lähes 94 prosenttia, osittain siirtymäaikojen puitteissa.

Julkisissa hankinnoissa Kanada avaa eurooppalaisille toimijoille pääsyn osaan aluetason hankinnoistaan ja laajemmin kuin minkään muun sopimuskumppaninsa kanssa. OECD:n arvion (2015) mukaan Kanadan julkisten hankintojen arvo kokonaisuutena on noin 13 prosenttia BKT:sta. Tämä tarkoittaisi, että Kanadan vuotuiset julkiset hankinnat olisivat kokonaisarvoltaan yli 200 miljardia euroa. Komission arvion mukaan Kanadan aluehallinnon hankintojen arvo on kaksinkertainen liittovaltioon verrattuna.

Komission arvioiden mukaan yli 4 000 suomalaisyritystä harjoittaa vientikauppaa Kanadaan. Kanadan kauppaa tekevistä EU-yrityksistä 79 prosenttia on pieniä ja keskisuuria. Komissio on arvioinut, että EU:n Kanadan vienti tukee 8 500 työpaikkaa Suomessa.

4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Sopimuksella perustetaan CETA-sekakomitea, erikoistuneita komiteoita ja sektorikohtaisia työryhmiä, joihin liittyvään seuranta- ja vaikuttamistyöhön tarvittavat henkilöstövoimavarat tulee varmistaa. Sopimuksella ei kuitenkaan ole mainittavia vaikutuksia viranomaisten toimintaan eikä henkilöstöresursseihin Suomessa.

4.3 Ympäristövaikutukset

Sopimuksen keskeisiin periaatteisiin sisältyy kestävän kehityksen ja ympäristönormien kunnioittaminen ja edistäminen kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti. Sopimuksella tunnustetaan ympäristönsuojelun tason säilyttäminen. Kestävän kehityksen osalta sopimus sisältää myös vahvan institutionaalisen mekanismin sitoumusten valvonnasta, joka kattaa yhteistyön kansalaisyhteiskunnan edustajien kanssa. Sopimuksella ei kuitenkaan ole välittömiä ympäristövaikutuksia.

4.4 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Osapuolet sitoutuvat ihmisoikeuksien vahvistamiseen sekä avoimuuden edistämiseen kaikkien asianomaisten osalta, yksityinen sektori ja kansalaisyhteiskunnan järjestöt mukaan lukien. Osapuolet sitoutuvat työoikeuksien suojeluun ja edistämiseen, ja sopimus sisältää määräyksiä työelämän periaatteista. Osapuolet sitoutuvat kansainvälisen turvallisuuden, demokratian, ja oikeusvaltioperiaatteen merkityksen huomioimiseen kansainvälisen kaupan ja talousyhteistyön

kehitykselle. Sopimuksella ei kuitenkaan ole välittömiä yhteiskunnallisia vaikutuksia Suomessa.

5 ASIAN VALMISTELU

5.1 Asian valmistelu Euroopan unionissa

EU:n neuvosto hyväksyi 24 päivänä huhtikuuta 2009 neuvotteluohjeet taloudellista yhdentymistä koskevan sopimuksen neuvottelemiseksi Kanadan kanssa. Heinäkuussa 2011 neuvosto päätti täydentää neuvotteluohjeita siten, että ne kattavat myös sijoitussuojan.

Euroopan komissio aloitti ohjeiden pohjalta neuvottelut Kanadan kanssa vapaakauppaan tähtäävästä CETA-sopimuksesta kesäkuussa 2009. Neuvottelut saatiin päätökseen, ja sopimus parafoitiin pääneuvottelijoiden tasolla 1 päivänä elokuuta 2014. CETA-sopimuksen oikeudellisesti tarkastettu teksti julkaistiin 29 päivänä helmikuuta 2016. Oikeudellisen tarkastuksen yhteydessä sopimuksen sijoitusriitojenratkaisua koskevaa osaa muutettiin lisäämällä siihen EU:n ajamia elementtejä, kuten kaksivaiheinen sijoitustuomioistuinjärjestelmä.

Komissio antoi 5 päivänä heinäkuuta 2016 neuvostolle ehdotukset Kanadan sekä Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden välisen CETA-sopimuksen allekirjoittamisesta ja väliaikaisesta soveltamisesta. Neuvosto teki asiaa koskevat päätökset 28 päivänä lokakuuta 2016. Sopimus allekirjoitettiin 30 päivänä lokakuuta 2016. Samanaikaisesti hyväksyttiin osapuolten yhteinen tulkitseva väline. Sopimuksen väliaikainen soveltaminen alkoi neuvoston päätöksen mukaan 21 päivänä syyskuuta 2017 sen jälkeen, kun Euroopan parlamentti oli antanut sopimukselle hyväksyntänsä.

5.2 Asian kansallinen valmistelu

Sopimuksen neuvotteluvaiheita ja sopimustekstiä on käsitelty säännöllisesti kauppapoliittisessa jaostossa. Eduskunnalle on annettu asiasta tietoja käsittelyvaiheiden aikana. Euroopan komissiolle annetusta, CETA-sopimusta koskevasta neuvottelumandaatista annettiin eduskunnalle selvitys 11 päivänä kesäkuuta 2009 (E 71/2009 vp). Tämän jälkeen neuvottelutilanteesta ja sopimuksesta on annettu eduskunnalle tarkempia tietoja 6 päivänä huhtikuuta 2011, 12 päivänä heinäkuuta 2011, 29 päivänä elokuuta 2011, 19 päivänä syyskuuta 2011, 13 päivänä maaliskuuta 2014, 23 päivänä syyskuuta 2014, 21 päivänä syyskuuta 2016 (U 70/2010 vp), 30 päivänä maaliskuuta (E 32/2016 vp) ja 2 päivänä joulukuuta 2016 (UJ 70/2016 vp).

Eduskunnan kannat muun muassa sekasopimusluonteen, sääntelyoikeuden, julkisten palveluiden ja maatalouden osalta on otettu huomioon sopimuksessa. Suomi on tukenut komission esityksiä, joiden mukaan CETA-sopimus tehtäisiin sekasopimuksena. Sopimus antaa edelleen mahdollisuuden ylläpitää korkeaa terveyden- turvallisuuden-, kuluttajan-, työ- ja ympäristösuojelun tasoa Suomessa ja EU:ssa sekä kehittää tätä. Eduskunnan kannan mukaisesti Suomi säilyttää julkisissa palveluissa Suomen lainsäädännön muuttamismahdollisuuden tulevaisuudessa. Esimerkiksi sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluille on sopimukseen sisällytetty Suomen osalta laajoja politiikkajoustavuuden turvaavia rajoituksia. Tämän lisäksi sopimuksen osapuolten yhteisessä tulkitsevassa välineessä vahvistetaan valtioiden oikeus – kaikilla hallintotasoilla – tarjota ja tukea julkisia palveluja. Siinä selvennetään myös, että sopimus ei estä hallituksia sääntelemästä näitä palveluja. Sopimus ei myöskään vaadi yksityistämään näitä palveluja tai estä julkisten palveluiden soveltamisalan laajentamista tulevaisuudessa tai julkista tahoa palauttamasta niitä palveluja, jotka ovat aiemmin yksityistetty tai kilpailutettu, takaisin julkisen tahon tuotantoon. Naudan- ja sianlihan tuontia Kanadasta rajoitetaan tariffikiintiöin, eikä sopimus avaa kasvuhormoneilla tuotetun lihan tuontia EU:hun. (Talousvaliokunta,

TaVL 9/2014 vp; maa- ja metsätalousvaliokunta, MmVL 39/2014 vp; perustuslakivaliokunta, PeVL 32/2016 vp; lakivaliokunta LaVL 6/2016 vp; lisäksi valiokunnat ovat ottaneet kantaa sopimukseen pöytäkirjoissaan.)

Hallituksen esitys on valmisteltu ulkoasiainministeriössä yhteistyössä eri ministeriöiden ja muiden viranomaisten kanssa. Hallituksen esityksestä on pyydetty 30 päivänä toukokuuta 2017 lausunnot valtioneuvoston kanslialta, liikenne- ja viestintäministeriöltä, maa- ja metsätalousministeriöltä, oikeusministeriöltä, opetus- ja kulttuuriministeriöltä, puolustusministeriöltä, sisäministeriöltä, sosiaali- ja terveysministeriöltä, työ- ja elinkeinoministeriöltä, valtiovarainministeriöltä, ympäristöministeriöltä ja tullilta sekä 13 päivänä kesäkuuta 2017 Ahvenanmaan maakunnan hallitukselta. Lausuntopyyntöä täydennettiin myöhemmin tekstillä, joka kuvaa Euroopan unionin tuomioistuimen lausuntoa Singapore-sopimuksesta.

Lausunnot saatiin valtioneuvoston kanslialta, liikenne- ja viestintäministeriöltä, maa- ja metsätalousministeriöltä, oikeusministeriöltä, sisäministeriöltä, sosiaali- ja terveysministeriöltä, työ- ja elinkeinoministeriöltä, valtiovarainministeriöltä, ympäristöministeriöltä sekä Ahvenanmaan maakunnan hallitukselta. Lausunnonantajat eivät näe estettä sille, että eduskunta hyväksyisi CETA-sopimuksen niiltä osin kuin jäsenvaltioilla on toimivaltaa. Kolmessa lausunnossa tuetaan sitä, että Euroopan unionin tuomioistuimen lausunto Singapore-sopimuksesta otetaan huomioon hallituksen esityksessä.

Valtioneuvoston kanslia katsoo, että Suomen etu on sopimuksen mahdollisimman ripeä ja tehokas toimeenpano. Liikenne- ja viestintäministeriö tuo esille, että sopimus poistaa kaupanesteitä esimerkiksi autosektorilta sekä hyödyttää televiestintä- ja informaatioteknologiapalveluja. Oikeusministeriö tarkastelee lausunnossaan esitystä perustuslain näkökulmasta. Sisäministeriö keskittyy lausunnossaan määräyksiin, jotka koskevat henkilöiden tilapäistä saapumista ja oleskelua liiketoimintaa varten. Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa, ettei esityksessä ole sukupuolivaikutusten arviointia, ja kiinnittää huomiota yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnin kattavuuteen. Työ- ja elinkeinoministeriö pitää perusteltuna, että valtiontukia koskeviin määräyksiin kiinnitetään enenevässä määrin huomiota jatkossa EU:n kauppasopimuksia tehtäessä. Ahvenanmaan maakunnan hallitus toteaa, että sopimus sisältää määräyksiä pakkolunastuksesta ja verotuksesta, jotka kuuluvat maakunnan lainsäädäntövaltaan.

Hallituksen esitykseen sisällytettiin jatkovalmisteluissa unionin tuomioistuimen Singapore-lausunnon pohjalta arvioita toimivallan jaosta. Tuomioistuimen lausuntoa Singapore-sopimuksesta selostetaan hallituksen eduskunnalle toimittamassa kirjelmässä (E 52/2017 vp).

Oikeusministeriön lausunnon perusteella muokattiin käsittelyjärjestystä koskevia perusteluja. Esityksen tekstiä Suomen sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluita koskevista varaumista selvennettiin sosiaali- ja terveysministeriön lausunnon perusteella. Valtion taloudellinen tutkimuslaitos (VATT) laatii arvion eräistä sopimuksen taloudellisista vaikutuksista. Selvityksessä tuodaan esille eräitä sukupuolivaikutuksia muutamilla sektoreilla. Teknisluonteiset muutosehdotukset on huomioitu esityksen jatkovalmistelussa.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Sopimuksen sisältö ja sen suhde Suomen lainsäädäntöön

1 Luku: **Yleiset määritelmät ja alkumääräykset**

Luku jakaantuu kahteen jaksoon, joissa käsitellään yleisiä määritelmiä (A jakso) ja alkumääräyksiä (B jakso).

A JAKSO Yleiset määritelmät

1.1−1.2 artiklat. Artiklat sisältävät sopimuksen yleiset sovellettavat määritelmät, muun muassa yrityksen ja henkilön määritelmät, sekä osapuolikohtaiset määritelmät kansalaisista ja keskushallinnosta.

1.3 artikla. Artiklassa määritellään maantieteellinen soveltamisala. Jollei toisin määrätä, sopimusta sovelletaan Kanadan maa-alueeseen, ilmatilaan, sisävesiin ja aluemereen; Kanadan talousvyöhykkeeseen; ja Kanadan manneralustaan sekä EU:n osalta alueisiin, joihin sovelletaan sopimusta Euroopan unionista, jäljempänä EU-sopimus tai SEU ja sopimusta Euroopan unionin toiminnasta, jäljempänä EUT-sopimus tai SEUT, niissä määrätyin edellytyksin. Tavaroiden tullikohtelua koskevien määräysten osalta sopimusta sovelletaan myös niihin EU:n tullialueeseen kuuluviin alueisiin, joihin ei sovelleta EU-sopimusta ja EUT-sopimusta.

B JAKSO Alkumääräykset

1.4 artikla. Sopimuksella perustetaan vapaakauppa-alue GATT 1994 -sopimuksen XXIV artiklan ja GATS-sopimuksen V artiklan mukaisesti.

1.5 artikla. Artiklassa määritellään sopimuksen suhde WTO-sopimukseen ja muihin sopimuksiin, joiden osapuolia sopimuksen osapuolet ovat.

1.6−1.7 artiklat. Artikloissa täsmennetään, mitä viittaukset muihin sopimuksiin ja lainsäädäntöön sisältävät. Viittaukset koskevat myös liitteitä, pöytäkirjoja, alaviitteitä, osapuolten jatkosopimuksia ja muutoksia. Lainsäädäntöön viitataan aina ajantasaisena.

1.8 artikla. Artiklassa määritellään osapuolten velvollisuuksien laajuus. Osapuolet vastaavat kaikkien sopimuksen määräysten noudattamisesta ja varmistavat määräysten täytäntöönpanon kaikilla hallintotasoilla

1.9 artikla. Artiklassa määritellään veteen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet. Veteen sovelletaan ainoastaan 22 (kauppa ja kestävä kehitys) ja 24 (kauppa ja ympäristö) lukuja. Osapuolilla on oikeus suojella ja säilyttää luonnollisia vesivarojaan. Sopimus ei velvoita osapuolia sallimaan veden kaupallista käyttöä mihinkään tarkoitukseen. Jos osapuoli sallii vesilähteen kaupallisen käytön, sen on tapahduttava sopimuksen kanssa yhteensopivalla tavalla.

1.10 artikla. Artiklassa määritellään osapuolten velvoitteet siirrettyä julkista valtaa käyttävien henkilöiden suhteen. Ellei sopimuksessa toisin määrätä, kukin osapuoli varmistaa, että julkista valtaa käyttävä henkilö toimii sopimuksessa vahvistettujen, osapuolta koskevien velvollisuuksien mukaisesti.

2 Luku: **Tavaroiden kansallinen kohtelu ja markkinoillepääsy**

2.1−2.3 artiklat. Artiklat sisältävät luvun tavoitteet, soveltamisalan ja määräykset kansallisesta kohtelusta. Osapuolten välinen tavarakauppa vapautetaan sopimuksen määräysten mukaisesti asteittain siirtymäkauden aikana, joka alkaa, kun sopimus tulee voimaan. Tavaroilla tarkoitetaan GATT 1994 -sopimuksen mukaisia tavaroita, jollei erikseen toisin määrätä. Kukin osapuoli myöntää kansallisen kohtelun toisen osapuolen tavaroille. Tällä tarkoitetaan kohtelua, joka on vähintään yhtä edullinen kuin hallinnon samankaltaisille, suoraan kilpaileville tai korvaaville, tapauksen mukaan Kanadan tai jäsenvaltion, tavaroille myöntämä kohtelu.

2.4−2.6 artiklat. Artiklat sisältävät määräykset tuontitullien poistamisesta, tullien palautus-, lykkäämis- ja keskeyttämisjärjestelyiden rajoituksesta sekä vientiin sovellettavista tulleista, veroista ja muista palkkioista ja maksuista. Kukin osapuoli alentaa tai poistaa toisen osapuolen alkuperätavaroihin kohdistuvia tulleja liitteessä 2-A esitettyjen tullien poistoluetteloiden mukaisesti. Osapuolen pyynnöstä osapuolet voivat neuvotella poistamisen nopeuttamisesta tai laajentamisesta.

Osapuoli ei saa hyvittää, lykätä tai keskeyttää maksettua tai maksettavaa tullia, jos eialkuperätavara tuotiin sen alueelle nimenomaan sillä edellytyksellä, että kyseistä tavaraa tai samanlaista korvaavaa tavaraa käytetään aineksena valmistettaessa toista tavaraa, joka tämän jälkeen viedään toisen osapuolen alueelle sopimuksen mukaisen tullietuuskohtelun nojalla. Tätä määräystä sovelletaan vasta kun sopimuksen voimaantulosta on kulunut kolme vuotta. Osapuolet sopivat myös siitä, että ne eivät ota käyttöön, eivätkä ylläpidä tavaroiden vientiin kohdistuvia tulleja, veroja tai muita maksuja, jotka ylittävät sisäiseen myyntiin tarkoitettuihin tavaroihin kohdistuvat vastaavat maksut.

2.7−2.8 artiklat. Artikloissa sovitaan vallitsevan olotilan säilyttämisestä ja tullietuuskohtelun tilapäisestä keskeyttämisestä. Osapuolet sopivat siitä, että nykyisiä tulleja ei saa korottaa eikä uusia tulleja saa ottaa käyttöön. Lisäksi määritellään millaisissa perustelluissa tilanteissa tullietuuskohtelun voi keskeyttää, ja millaisia menettelytapoja tulee tässä tilanteessa noudattaa.

2.9−2.11 artiklat. Artikloissa määrätään palkkioista ja muista maksuista, korjauksen jälkeen uudelleen tuoduista tavaroista sekä tuonti- ja vientirajoituksista. Osapuolet eivät saa ottaa käyttöön tai pitää voimassa toisen osapuolen tavaran tuontia tai vientiä koskevia tai sen yhteydessä kannettavia palkkioita tai maksuja, jotka eivät määrältään vastaa tarjottujen palveluiden likimääräisiä kustannuksia tai jotka merkitsevät kotimarkkinatuotteiden välillistä suojelua. Korjauksen ja muutostöiden jälkeen uudelleen maahantuotavaan tavaraan ei saa soveltaa tullia, ellei sopimuksessa muualla toisin määrätä. Jollei sopimuksessa toisin määrätä (2.11 artiklan 4 kohdan poikkeukset), kumpikaan osapuoli ei saa ylläpitää tai ottaa käyttöön toisen osapuolen minkään tavaran tuontiin tai toisen osapuolen alueelle tarkoitettuun vientiin tai vientimyyntiin sovellettavia kieltoja tai rajoituksia.

2.12−2.13 artiklat. Artikloissa sovitaan muista tavarakauppakauppaan liittyvistä määräyksistä ja sovitaan osapuolten kesken perustettavan tavarakauppakomitean tehtävistä.

3 Luku: **Kaupan suojakeinot**

Luku jakautuu kolmeen jaksoon, jotka käsittelevät polkumyynnin vastaisia toimenpiteitä ja tasoitustoimenpiteitä (A jakso), yleisiä suojatoimenpiteitä (B jakso) ja yleisiä määräyksiä (C jakso).

A JAKSO Polkumyynnin vastaiset toimenpiteet ja tasoitustoimenpiteet

3.1 artikla. Osapuolet vahvistavat oikeutensa ja velvollisuutensa, joihin ne ovat sitoutuneet GATT 1994 -sopimuksen VI artiklan soveltamista koskevassa sopimuksessa (SopS 4−5/1995), jäljempänä polkumyyntiä koskeva sopimus, ja WTO:n tukia ja tasoitustulleja koskevassa sopimuksessa (SopS 4−5/1995), jäljempänä tukisopimus.

3.2 artikla. Artikla sisältää yleisiä avoimuutta koskevia määräyksiä ja määräyksiä siitä, mitä tietoja osapuolten on toimitettava menettelyjen eri vaiheissa, rajoittamatta kuitenkaan polkumyyntiä koskevan sopimuksen 6 artiklan 5 kohdan ja tukisopimuksen 12 artiklan 4 kohdan soveltamista. Kyseiset kohdat koskevat luottamuksellista tietoa. Artikla sisältää myös määräyksiä osapuolten etujen puolustamisesta tutkinnoissa.

3.3 artikla. Osapuolet sopivat yleisen edun huomioon ottamisesta ja alhaisemman tullin säännön soveltamisesta polkumyynti- ja tasoitustulleja määrättäessä.

B JAKSO Yleiset suojatoimenpiteet

3.4 artikla. Osapuolet vahvistavat oikeutensa ja velvollisuutensa, joihin ne ovat sitoutuneet GATT 1994 -sopimuksen XIX artiklassa ja WTO:n sopimuksessa suojalausekkeista (SopS 4−5/1995). Artiklassa todetaan, että alkuperäsääntöjä ja alkuperämenettelyitä koskevaa pöytäkirjaa ei sovelleta yleisiin suojatoimenpiteisiin.

3.5 artikla. Artikla sisältää yleisiä avoimuutta koskevia määräyksiä ja määräyksiä siitä, mitä tietoja osapuolten on toimitettava menettelyjen eri vaiheissa. Artikla sisältää myös määräyksiä neuvottelujen järjestämisestä tietojen tarkastelemiseksi.

3.6 artikla. Artiklassa määrätään, että osapuolen tulee pyrkiä ottamaan käyttöön yleiset suojatoimenpiteet kahdenväliseen kauppaan vähiten vaikuttavalla tavalla. Artiklassa on määräyksiä neuvottelujen järjestämisestä tuoja- ja viejäosapuolten kesken. Artikla sisältää myös määräyksiä siitä, että toimenpiteitä ei saa ottaa käyttöön ennen kuin on kulunut 30 päivää siitä, kun tarjous neuvottelujen pitämiseksi esitettiin.

C JAKSO Yleiset määräykset

3.7 artikla. Artiklassa todetaan, että 3 lukuun ei sovelleta 29 luvun (riitojenratkaisu) määräyksiä.

4 Luku: **Kaupan tekniset esteet**

4.1 artikla. Artikla käsittelee luvun soveltamisalaa ja määritelmiä. Lukua sovelletaan sellaisten teknisten määräysten, standardien ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyiden valmisteluun, hyväksymiseen ja soveltamiseen, jotka voivat vaikuttaa osapuolten väliseen tavarakauppaan.

4.2 artikla. Artikla käsittelee WTO:n kaupan teknisiä esteitä koskevan sopimuksen asianmukaisten määräysten sisällyttämistä ja ottamista osaksi sopimukseen.

4.3 artikla. Osapuolet sopivat vahvistavansa yhteistyötään teknisten määräysten, standardien, metrologian, vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyiden, markkinavalvonnan tai valvonta- ja täytäntöönpanotoimien alalla osapuolten välisen kaupan helpottamiseksi. Erityisesti kiinnitetään huomioita akkreditoinnista ja vaatimustenmukaisuuden arvioinnista vastaavien

elinten osallistumisen tukemiseen yhteistyöjärjestelyihin, joilla edistetään vaatimustenmukaisuuden arvioinnin tulosten hyväksymistä.

4.4−4.5 artiklat. Osapuolet sitoutuvat tekemään yhteistyötä siinä määrin kuin se on mahdollista varmistaakseen, että niiden tekniset määräykset ovat keskenään yhteensopivia. Osapuolet sopivat noudattavansa pöytäkirjaa vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyiden tulosten vastavuoroisesta hyväksymisestä ja pöytäkirjaa lääkkeiden hyviä tuotantotapoja koskevan noudattamis- ja valvontaohjelman vastavuoroisesta tunnustamisesta. Nämä pöytäkirjat ovat sopimuksen liitteenä.

4.6 artikla. Artiklan tavoitteena on varmistaa avoimuus teknisten määräysten ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyiden laadinnassa. Osapuolet sopivat myös edistävänsä tiiviimpää yhteistyötä standardointielinten välillä. Artiklassa käsitellään menettelytapoja huomautusten esittämiselle toisen osapuolen ehdottamiin teknisiin määräyksiin ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyihin sekä sille, kuinka näihin vastataan. Osapuolet varmistavat, että tekniset määräykset ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyt ovat yleisesti saatavilla viralllisilla www-sivustoilla.

4.7 artikla. Artikla käsittelee luvun hallinnointia. Luvun täytäntöönpanoa hallinnoi sopimuksen nojalla perustettu tavarakauppakomitea. Jos osapuolet eivät pysty ratkaisemaan tämän luvun piiriin kuuluvaa asiaa tavarakauppakomitean välityksellä, CETA-sekakomitea voi osapuolen pyynnöstä perustaa teknisen erityistyöryhmän etsimään ratkaisuja kaupan helpottamiseksi.

5 Luku: **Terveys- ja kasvinsuojelutoimet**

5.1−5.2 artiklat. Artiklat sisältävät luvussa käytettyjen käsitteiden määritelmät sekä luvun tavoitteet. Tavoitteena on suojella ihmisten, eläinten tai kasvien elämää ja terveyttä ja helpottaa samalla osapuolten välistä kauppaa sekä varmistaa, että osapuolten terveys- ja kasvinsuojelutoimilla ei luoda perusteettomia kaupan esteitä. Lisäksi luvun tavoitteena on edistää WTO:n terveys- ja kasvinsuojelusopimuksen (SopS 4−5/1995) täytäntöönpanoa.

5.3–5.4 artiklat. Artikloissa sopimusten osapuolet vahvistavat WTO:n terveys- ja kasvinsuojelusopimuksen mukaiset oikeutensa ja velvoitteensa. Luvun soveltamisala käsittää kaikki suoraan tai välillisesti osapuolten kauppaan vaikuttavat terveys- ja kasvinsuojelutoimet.

5.5 artikla. Artikla käsittelee alueelliseen tilanteeseen mukautumista. Eläinten, eläintuotteiden ja eläinten sivutuotteiden osalta osapuolet sopivat soveltavansa vyöhykejakoa erikseen liitteessä listattujen tautien osalta. Lisäksi osapuolet tunnustavat lokerointikäsitteen ja sopivat yhteistyöstä tässä kysymyksessä. Kasvien ja kasvituotteiden osalta osapuolet sopivat tuojaosapuolen ottavan huomioon muun muassa alueen tuhoojatilanteen, kun tuojaosapuoli ottaa käyttöön tai pitää voimassa kasvinsuojelutoimen. Lisäksi, jos osapuolet päättävät periaatteista ja ohjeista, jotka koskevat alueellisen tilanteen tunnustamista, niiden on sisällytettävä nämä liitteeseen 5-C.

5.6 artikla. Artiklassa sovitaan vastaavuudesta ja sen määrittämistä koskevista menettelyistä. Tuojaosapuoli hyväksyy viejäosapuolen terveys- ja kasvinsuojelutoimet sen omia toimia vastaavina, jos viejäosapuoli osoittaa puolueettomasti, että sen toimet vastaavat tuojaosapuolen terveys- ja kasvinsuojelun asianmukaista tasoa.

5.7 artikla. Artiklassa osapuolet sopivat tuontivaatimuksia koskevista menettelyistä. Osapuolet sopivat esimerkiksi nopeutetuista menettelyistä ensisijaiseksi nimettyjen hyödykkeiden osalta sekä laitosten hyväksymisestä ilman ennakkotarkastusta. Lisäksi sovitaan, että erityisiä tuontivaatimuksia olisi sovellettava viejäosapuolen koko alueeseen. Kasvien terveyttä koske-

vien erityisten tuontivaatimusten osalta osapuolet sopivat noudattavansa liitteessä 5-G vahvistettua menettelyä.

5.8 artikla. Artiklassa sovitaan, että osapuoli voi toteuttaa toisen osapuolen toimivaltaisen viranomaisen valvontaohjelmaa tai sen osaa koskevan auditoinnin tai tarkastuksen. Artiklassa sovitaan myös, että jos osapuolet päättävät auditoinnin tai tarkastuksen tekemistä koskevista periaatteista, niiden on sisällytettävä ne liitteeseen 5-H.

5.9 artikla. Artiklassa sovitaan vientitodistusmenettelystä elävien eläinten tai eläintuotteiden osalta tilanteessa, jossa tuojaosapuoli on hyväksynyt viejäosapuolen terveys- ja kasvinsuojelutoimen omaansa vastaavaksi. Liitteessä 5-I vahvistetaan periaatteet ja ohjeet vientitodistuksia varten.

5.10 artikla. Artikla käsittelee tuojaosapuolen suorittamia tuontitarkastuksia ja näistä tarkastuksista perittäviä maksuja. Tuontitarkastuksia ja maksuja koskevat periaatteet ja ohjeet vahvistetaan liitteessä 5-J.

5.11 artikla. Ilmoituksia ja tietojen vaihtoa koskevassa artiklassa sovitaan osapuolten välisistä ilmoitusvaatimuksista erityisesti tuhoojatilanteen, tautitilanteen tai merkittävän elintarviketurvallisuusongelman osalta. Artiklassa sovitaan myös, että osapuolet pyrkivät vaihtamaan tietoa myös muista asiaan liittyvistä aiheista.

5.12−5.13 artiklat. Artikloissa sovitaan teknisiä neuvotteluita ja kiireellisiä terveys- ja kasvinsuojelutoimia koskevista menettelyistä.

5.14 artikla. Artiklassa määritellään terveys- ja kasvinsuojelutoimia käsittelevän yhteisen hallintokomitean tehtävät sekä sovitaan hallintokomitean kokoontumisesta ja työohjelman vahvistamisesta.

6 Luku: **Tulliasiat ja kaupan helpottaminen**

6.1–6.3 artiklat. Artiklat sisältävät määräyksiä luvun periaatteista, läpinäkyvyydestä ja tavaroiden luovutuksesta. Osapuolet tekevät yhteistyötä ja vaihtavat tietoja, jotta voidaan edistää sopimuksen mukaisten kaupan helpottamista koskevien toimenpiteiden soveltamista ja noudattamista. Osapuolet sopivat siitä, että tuontia, vientiä ja kauttakuljetusta koskevat vaatimukset ja menettelyt eivät saa olla raskaampia tai enemmän kauppaa rajoittavia kuin on tarpeen oikeutetun tavoitteen saavuttamiseksi. Vaatimusten ja menettelyiden perustana ovat voimassa olevat kansainväliset kauppaa ja tullia koskevat säännöt ja normit. Tavaroiden tuontia ja vientiä koskevista määräyksistä tulee mahdollisuuksien mukaan olla julkisesti tietoa saatavilla, myös sähköisesti ja internetin välityksellä. Osapuolet velvoitetaan nimeämään yhteyspiste kyselyitä varten.

Kukin osapuoli hyväksyy ja soveltaa yksinkertaistettuja ja tehokkaita tullia koskevia ja muita kauppaan liittyviä vaatimuksia ja menettelyitä osapuolten välisen kaupan helpottamiseksi. Osapuolet pyrkivät tehostamaan tavaroiden luovuttamista eri tavoin. Tuonnin ja sen rajavalvontaan ja muuhun tuonnin ja viennin valvontaan osallistuvat viranomaiset ja elimet tekevät yhteistyötä ja koordinoivat toimintaansa, jotta helpotetaan kauppaa muun muassa pyrkimällä yhdistämään tuonnin ja viennin tieto- ja asiakirjavaatimuksia ja toteuttamaan asiakirjatarkastukset ja tavaran fyysiset tarkastukset yhtä aikaa samassa pisteessä.

6.4–6.7 artiklat. Artiklat käsittelevät tullausarvoa, tavaroiden luokittelua, maksuja ja suoritteita sekä riskien hallintaa. Tullausarvon määrittelyssä noudatetaan WTO-periaatteita. Tavaroi-

den luokittelussa käytetään kunkin osapuolen tariffinimikkeistöä, joka perustuu harmonisoituun järjestelmään. Kukin osapuoli julkaisee tai tuo muuten saataville tietoa tullaukseen liittyvistä maksuista ja suoritteista, myös sähköisesti. Kukin osapuoli sitoutuu siihen, että tavaroiden tarkastus-, luovutus- ja jälkitarkastusmenettelyt perustuvat riskiarviointiin. Nämä määräykset eivät estä osapuolta toteuttamasta laadunvalvontaa eivätkä sopimuksen noudattamisen tarkastelemista, jotka voivat edellyttää laajempia tutkimuksia.

6.8–6.9 artiklat. Artiklat sisältävät määräyksiä automaatiosta ja ennakkopäätöksistä. Osapuolet sopivat käyttävänsä tietotekniikkaa, jolla nopeutetaan menettelyitä tavaroiden luovutusta varten. Osapuolet pyrkivät myös kehittämään ja ylläpitämään täysin yhteen liitettyjä yhden luukun periaatteen mukaisia järjestelmiä, ja tekemään yhteistyötä yhteen toimivien sähköisten järjestelmien kehittämisessä. Ennakkopäätösten osalta kukin osapuoli antaa kirjallisesta pyynnöstä tariffiluokitusta koskevat ennakkopäätökset lainsäädäntönsä mukaisesti.

6.10–6.12 artiklat. Artikloissa määrätään uudelleen tarkastelusta ja muutoksen hausta, seuraamuksista ja luottamuksellisuudesta. Osapuolet sopivat siitä, että tavaroiden tuontia koskevaa hallinnollista toimea tai virallista päätöstä voidaan ripeästi tarkastella uudelleen tuomioistuimessa, välimiesoikeudessa tai hallinnollisessa tuomioistuimessa tai hallinnollisessa menettelyssä, riippumattomalla tavalla aiemmasta päätöksestä. Sopimuksessa määrätään, että säädetyt seuraamukset ovat oikeasuhteisia ja syrjimättömiä ja että niiden soveltaminen ei johda tarpeettomiin viivästyksiin. Osapuolet sitoutuvat siihen, että tämän luvun nojalla saatuja tietoja käsitellään täysin luottamuksellisesti.

6.13–6.14 artiklat. Artikloissa sovitaan yhteistyöstä kansainvälisillä foorumeilla ja perustetaan tulliyhteistyösekakomitea. Sekakomitean tehtävänä on muun muassa varmistaa kauppamenettelyitä ja tulliyhteistyötä koskevan luvun, alkuperäsääntöjä ja alkuperämenettelyitä koskevan pöytäkirjan sekä 20.43 artiklan (rajatoimenpiteiden soveltamisala) ja 2.8 artiklan (tullietuuskohtelun väliaikainen keskeyttäminen) asianmukainen toimivuus.

7 Luku: **Tuet**

7.1 artikla. Artiklassa todetaan tuen määritelmä. Tuella tarkoitetaan tavarakauppaan liittyviä toimenpiteitä, jotka täyttävät WTO:n tukisopimuksen edellytykset.

7.2 artikla. Artiklassa määrätään avoimuudesta. Osapuolten on kahden vuoden välein ilmoitettava toisilleen mahdollisista myönnetyistä tai voimassa pidetyistä tuista koskien tuen oikeusperustaa, muotoa ja määrää. Tämä on linjassa WTO:n tukisopimuksen 25.1 artiklan kanssa. Osapuolet toimittavat toisilleen viipymättä ja pyynnöstä tietoja, jotka koskevat palvelukaupalle annettuja valtiontuen erityisiä muotoja.

7.3 artikla. Artikla koskee avustus- ja valtiontukineuvotteluja muilla aloilla kuin maa- ja kalataloudessa. Artiklassa sovitaan, että vastaajana oleva osapuoli tarkastelee myötämielisesti sellaisia myönnettyjä tukia tai palvelukauppaan liittyviä valtiontuen muotoja, jotka voivat vaikuttaa kielteisesti toisen osapuolen etuihin. Osapuolilla on myös molemminpuolinen oikeus pyytää lisätietoja myönnetyistä palvelukauppaan liittyvästä avustuksista tai valtiontuista. Artiklassa todetaan lisäksi, että vastaajana oleva osapuoli pyrkii neuvottelujen pohjalta poistamaan tai minimoimaan pyynnön esittäneeseen osapuoleen kohdistuvat ja palvelukaupan avustukseen tai valtiontukeen liittyvät haitalliset vaikutukset. Artiklassa täsmennetään myös, ettei sitä sovelleta maatalous- tai kalataloustuotteita koskeviin avustuksiin. Tällä artiklalla ei myöskään rajoiteta 7.4 ja 7.5 artiklan soveltamista.

7.4 artikla. Artiklassa määrätään maatalous- ja kalastustukituotteiden tukiin liittyvistä neuvotteluista. Osapuolet pyrkivät yhteistyössä sopimukseen, jonka avulla edistetään maatalouskauppaa koskevia monenvälisiä sääntöjä WTO:ssa ja monenvälisiä ratkaisukeinoja kalastustukiin. Osapuolet voivat ilmaista toisilleen huolestuneisuutensa ja pyytää neuvotteluja, jos myönnetyllä avustuksella tai valtiontuella olisi kielteinen vaikutus. Vastaajana oleva osapuoli pyrkii poistamaan tai minimoimaan sellaiset avustukset tai valtiontuen haitalliset vaikutukset, jotka kohdistuvat pyynnön esittäneen osapuolen maatalous- ja kalastustuotteiden etuihin.

7.5 artikla. Artikla koskee maataloustuotteiden vientitukea. Artikla määrittelee, mitä vientituella (WTO:n sopimus maataloudesta, jäljempänä maataloussopimus, 1(e) artikla, SopS 4−5/1995) ja koko tullin poistamisella tarkoitetaan. Artiklassa kielletään tuen käyttöönotto tai voimassapito sellaiselle maataloustuotteelle, jota viedään toisen osapuolen alueelle tai sisällytetään toisen osapuolen alueelle vietävään tuotteeseen. Kielto koskee tilannetta, jossa toinen osapuoli on poistanut kyseessä olevan maataloustuotteen koko tullin välittömästi tai siirtymäkauden jälkeen.

7.6 artikla. Artiklassa määrätään tietojen luottamuksellisuudesta osapuolten välillä.

7.7 artikla. Artikla koskee audiovisuaalipalveluita ja kulttuuriteollisuutta koskevien avustusten ja valtiotuen sulkemista pois sopimuksen piiristä (EU:n audiovisuaaliset palvelut ja Kanadan kulttuuriteollisuus).

7.8 artikla. Artiklassa vahvistetaan osapuolten GATT 1994 -sopimuksen VI artiklan, WTO:n tukisopimuksen ja maataloussopimuksen mukaiset oikeudet ja velvollisuudet.

7.9 artikla. Artiklassa täsmennetään, että sopimuksen riitojenratkaisumenettelymääräyksiä ei sovelleta 7.3 ja 7.4 artiklaan.

8 Luku: **Sijoitukset**

Luku jakautuu viiteen jaksoon, jotka käsittelevät määritelmiä ja soveltamisalaa (A jakso), sijoitusten tekemistä (B jakso), syrjimätöntä kohtelua (C jakso), sijoituksen suojaa (D jakso) varaumia ja poikkeuksia (E jakso) ja sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaisua (F jakso).

Luvun määräyksistä sovelletaan väliaikaisesti siltä osin kuin on kyse suorista ulkomaisista sijoituksista 8.1–8.8 artiklaa, 8.13 artiklaa, 8.15 artiklaa, lukuun ottamatta sen 3 kohtaa, sekä 8.16 artiklaa. Muilta osin voidaan katsoa, että luvun määräysten osalta jäsenvaltioilla on toimivaltaa. Myös luvussa käytettävät määritelmät sisältävä 8.1 artikla sekä luvun soveltamisalan määrittelevä 8.2 artikla kuuluvat siltä osin jaettuun toimivaltaan kuin kyseisillä määritelmillä ja soveltamisalaa koskevilla määräyksillä on vaikutusta luvun muihin määräyksiin, joissa jäsenvaltioilla on toimivaltaa.

A JAKSO Määritelmät ja soveltamisala

8.1 artikla. Artikla sisältää lukua koskevat määritelmät kuten julkista valtaa käytettäessä toteutetut toiminnot, sopimuksen piiriin kuuluva sijoitus, riitaosapuoli, maahuolintapalvelut ja sijoittaja.

8.2 artikla. Artiklassa määrätään luvun soveltamisalasta. Lukua sovelletaan toimenpiteisiin, jotka koskevat toisen osapuolen sijoittajaa, sopimuksen piiriin kuuluvaa sijoitusta tai 8.5 artiklan (suoritevaatimukset) osalta kaikkia sijoituksia sen alueella. Sopimuksen B jaksoa (sijoituk-

sen tekeminen eli markkinoillepääsyä ja suoritevaatimuksia koskevat velvoitteet) sekä C jaksoa (syrjimätön kohtelu eli kansallista kohtelua, suosituimmuuskohtelua ja ylempää johtoa ja yritysten hallitusten jäseniä koskevat velvoitteet) ei sovelleta julkista valtaa käytettäessä toteutettuihin toimintoihin eikä lentoliikennepalveluihin tai sen tuki- tai liitännäispalveluihin paitsi, milloin on kyse ilma-alusten korjaus- ja huoltopalveluista, tietokonepohjaisista varausjärjestelmistä, lentoliikenteen myynnistä ja markkinoinnista sekä maahuolinta- ja lentoasemapalveluista. Lisäksi EU:n osalta B ja C jaksoja ei sovelleta audiovisuaalisiin palveluihin. Sijoittaja voi esittää tämän luvun nojalla kanteita vain 8.18 artiklan mukaisesti ja F jaksossa (sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaiseminen) vahvistettuja menettelyitä noudattaen. Sijoittajan ja valtion välistä riitojenratkaisua (F jakso) ei kuitenkaan sovelleta sijoituksen tekemistä (B jakso) koskeviin velvoitteisiin eikä syrjimätöntä kohtelua (C jakso) koskeviin velvoitteisiin siltä osin kuin ne koskevat sijoituksen tekemistä tai hankkimista.

8.3 artikla. Artiklassa selvennetään luvun suhdetta sopimuksen muihin lukuihin, erityisesti rahoituspalveluja käsittelevään 13 lukuun, sekä muun muassa takausten ja rahavakuuksien kuulumista luvun soveltamisalaan.

B JAKSO Sijoituksen tekeminen

8.4 artikla. Artiklassa kielletään tietyt määrälliset rajoitukset toisen osapuolen sijoittajan osalta sijoittautumisen suhteen. Määrällisiä rajoituksia ovat rajoitukset, jotka koskevat muun muassa yritysten määrää (kuten monopolit, yksinoikeudet, tarveharkinta), liiketoimien tai tuotannon määrää, ulkomaalaisomistuksen enimmäismäärää, luonnollisten henkilöiden kokonaismäärää esimerkiksi kiintiöiden tai tarveharkinnan muodossa, tai yrityksen oikeudellista muotoa. Artiklassa selvennetään, että artiklan velvoitteiden kanssa yhteensopivia toimia ovat esimerkiksi kaavoitus, toimenpiteet, joilla rajoitetaan omistuksen keskittymistä tasapuolisen kilpailun turvaamiseksi, sekä toimenpiteet luonnonvarojen tai ympäristön säilymiseksi tai suojelemiseksi.

8.5 artikla. Artiklassa kielletään suoritevaatimukset, joilla pyritään kotimaisen tuotannon tai tuotantopanosten suosimiseen muun muassa sijoituksen tekemisen, hankkimisen, laajentamisen tai toiminnan yhteydessä. Tällaisia ovat muun muassa kotimaisen sisällön saavuttaminen tietyn tason tai prosenttiosuuden osalta, osapuolen alueella tuotetun tavaran tai palvelun ostaminen tai etusijalle asettaminen, teknologian, tuotantoprosessin tai muun rajoitetun tiedon siirto sen alueella olevalle luonnolliselle henkilölle tai yrityksille. Määräyksiä ei sovelleta viennin edistämisohjelmiin ja ulkomaan avustusohjelmiin tai valtioon käyttöön tarkoitettuihin tavara- tai palveluhankintoihin tietyin edellytyksin.

C JAKSO Syrjimätön kohtelu

8.6–8.8 artiklat. Artiklat sisältävät kansallista kohtelua (eli syrjimätöntä kohtelua), suosituimmuuskohtelua koskevat velvoitteet sekä kiellon edellyttää yritysten ylemmän johdon ja hallituksen jäsenten osalta mitään tiettyä kansalaisuutta. Kansallisella kohtelulla tarkoitetaan kohtelua, joka on vähintään yhtä edullinen kuin kohtelu, jonka osapuoli myöntää samanlaisissa tilanteissa omille sijoittajilleen ja niiden sijoituksille. Kansallisen kohtelun suhteen unionin osalta selvennetään, että viitekohtana toimii jäsenvaltiossa toisen unionin jäsenvaltion toimijalle myönnettävä kohtelu. Suosituimmuuskohtelulla tarkoitetaan sitä kohtelua, joka on vähintään yhtä edullinen kuin minkä osapuoli myöntää samanlaisissa tilanteissa kolmannen maan sijoittajille ja niiden sijoituksille.

D JAKSO Sijoitusten suoja

8.9 artikla. Artiklassa määrätään, että luvun soveltamista varten osapuolet vahvistavat uudelleen oikeutensa toteuttaa alueellaan sääntelyä oikeutettujen politiikan tavoitteiden saavuttamiseksi, kuten kansanterveyden, turvallisuuden, ympäristön tai yleisen moraalin suojelemiseksi, sosiaalista suojelua tai kuluttajansuojaa varten sekä kulttuurin monimuotoisuuden edistämiseksi ja suojelemiseksi. Lisäksi selkiytetään, että pelkästään se, että osapuoli sääntelee, lainsäädännön muutokset mukaan luettuina, tavalla, joka vaikuttaa kielteisesti sijoitukseen tai muuttaa sijoittajan odotuksia, voitto-odotukset mukaan luettuina, ei merkitse jakson mukaisen velvollisuuden rikkomista. Lisäksi artiklassa määrätään siitä, missä olosuhteissa osapuolten avustuksiin liittyvät päätökset eivät myöskään merkitse jakson määräysten rikkomista.

8.10 artikla. Artiklassa määrätään, että kukin osapuoli myöntää alueellaan toisen osapuolen sopimuksen piiriin kuuluville sijoituksille ja sijoittajille niiden sopimuksen piiriin kuuluvien sijoitusten osalta kohtuullisen ja oikeudenmukaisen kohtelun ja täyden suojan ja turvan. Artiklassa täsmennetään, että osapuoli rikkoo kohtuullisen ja oikeudenmukaisen kohtelun velvollisuutta, jos toimenpide tai toimenpidesarja tarkoittaa: oikeussuojan epäämistä rikos-, siviili- tai hallinnollisessa menettelyssä; oikeusturvan perustavanlaatuista rikkomista, mukaan luettuina avoimuuden perustavanlaatuinen rikkominen oikeudellisessa tai hallinnollisessa menettelyssä; ilmeistä mielivaltaisuutta; kohdennettua syrjintää ilmeisen väärin perustein, kuten sukupuolen, rodun tai uskonnollisen vakaumuksen perusteella; sijoittajien huonoa kohtelua, kuten pakottamista, painostamista ja häirintää; tai minkä tahansa muun, osapuolten artiklan mukaisesti hyväksymään kohtuullisen ja oikeudenmukaisen kohtelun velvollisuuteen kuuluvan tekijän rikkomista. Osapuolet myös tarkastelevat säännöllisesti tai osapuolen pyynnöstä kohtuullisen ja oikeudenmukaisen kohtelun velvollisuuden sisältöä.

Artiklan mukaan soveltaessaan kohtuullisen ja oikeudenmukaisen kohtelun velvollisuutta tuomioistuin voi ottaa huomioon sen, onko osapuoli saadakseen sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen antanut sijoittajalle erityisen vaikutelman, jonka luomaan odotukseen sijoittaja on luottanut päättäessään sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen tekemisestä tai ylläpitämisestä, mutta jota osapuoli ei ole myöhemmin lunastanut. Selkeyden vuoksi artiklassa todetaan, että ilmaisulla "täysi suoja ja turva" viitataan osapuolen velvollisuuksiin, jotka liittyvät sijoittajien ja sopimuksen piiriin kuuluvien sijoitusten fyysiseen turvallisuuteen. Lisäksi todetaan selkeyden vuoksi, että sopimuksen jonkin muun määräyksen tai erillisen kansainvälisen sopimuksen rikkominen ei merkitse tämän artiklan rikkomista ja se, että jokin toimenpide on kotimaan lainsäädännön vastainen, ei sinällään ja pelkästään merkitse artiklan rikkomista.

Artiklassa määrätään toiminnasta, joka koskee poliisi- ja hallintoviranomaisten sekä oikeuslaitoksen toimintaa. Näistä säädetään muun muassa poliisilaissa (872/2011), hallintolaissa (434/2003), hallintolainkäyttölaissa (586/1996), oikeudenkäymiskaaressa ja perustuslaissa.

8.11 artikla. Artiklassa määrätään, että kukin osapuoli myöntää toisen osapuolen sijoittajille, joiden sopimuksen piiriin kuuluville sijoituksille koituu sen alueella tappioita aseellisen selkkauksen, yhteiskunnallisten levottomuuksien, poikkeustilan tai luonnonkatastrofin seurauksena, vähintään yhtä suotuisan kohtelun kuin kohtelu, jonka se myöntää omille sijoittajilleen tai kolmannen maan sijoittajille sen mukaan kumpi on kyseiselle sijoittajalle suotuisampi.

Valmiuslain (1552/2011) 128 § 1 momentin mukaan siinä tarkoitettujen toimenpiteiden johdosta kärsitystä vahingosta suoritetaan täysi korvaus. Pykälän 2 momentin mukaan vahingosta suoritetaan kuitenkin vain kohtuullinen korvaus, jos vahinkoa on vahingon kärsineen varalli-

suusolot ja muut olosuhteet huomioon ottaen pidettävä vähäisenä tai jos valtiontaloudelliset tai kansantaloudelliset syyt sitä vahinkojen suuren määrän vuoksi välttämättä vaativat.

Lisäksi puolustustilalain (1083/1991) 38 §:n 1 momentin mukaan siinä tarkoitettujen päätöksen tai toimenpiteen johdosta kärsitystä vahingosta, jota ei korvata muun lain nojalla, suoritetaan täysi korvaus valtion varoista. Samoin on meneteltävä lain 20 §:ssä tarkoitetun toimenpiteen johdosta muulle kuin vihollisvaltion kansalaiselle, yhteisölle tai säätiölle aiheutuneen vahingon osalta. Lain 38 §:n 2 momentin mukaan, jos vahinkoa on vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet huomioon ottaen pidettävä vähäisenä tai jos valtiontaloudelliset tai kansantaloudelliset syyt sitä vahinkojen suuren määrän vuoksi välttämättä vaativat, suoritetaan vahingosta kuitenkin vain kohtuullinen korvaus.

8.12 artikla. Artiklassa määrätään, että osapuoli ei saa kansallistaa tai pakkolunastaa sopimuksen piiriin kuuluvaa sijoitusta suoraan tai epäsuorasti käyttämällä toimenpiteitä, joilla on kansallistamista tai pakkolunastusta vastaava vaikutus, paitsi yleisen edun vuoksi, lain mukaisesti, syrjimättömästi ja ripeää, asianmukaista sekä riittävää korvausta vastaan. Selkeyden vuoksi todetaan, että kohtaa on tulkittava liitteen 8-A mukaisesti, jossa muun muassa vahvistetaan osapuolien yhteisymmärrys siitä, mitä tarkoitetaan välittömällä ja välillisellä pakkolunastuksella.

Korvauksen on vastattava määrältään sijoituksen markkina-arvoa hetkenä, joka välittömästi edelsi pakkolunastusta tai ennen pakkolunastuksen tietoon tuloa sen mukaan, kumpi on aiempi. Artiklassa täsmennetään myös arvonmääritysperusteet ja korvaukseen sisällytettävä korko. Kohteena olevalla sijoittajalla on oltava oikeus pakkolunastuksen toteuttavan osapuolen lainsäädännön mukaisesti saada kanteensa ja sijoituksensa arvonmääritys nopeasti käsiteltäväksi kyseisen osapuolen oikeudellisessa tai muussa riippumattomassa elimessä artiklassa vahvistettujen periaatteiden mukaisesti.

Artiklassa selkiytetään sen ja TRIPS-sopimuksen suhdetta siten, ettei artiklaa sovelleta teollisja tekijänoikeuksia koskevien pakollisten lisenssien myöntämiseen. Teollis- ja tekijänoikeuksien kumoaminen, rajoittaminen tai luominen, ei myöskään tarkoita pakkolunastusta. Toimien on kuitenkin oltava yhdenmukaisia TRIPS-sopimuksen kanssa.

Pakkolunastuksesta säädetään kiinteän omaisuuden ja erityisten oikeuksien lunastuksesta annetussa laissa (603/1977, lunastuslaki), kiinteän omaisuuden pakkolunastuksesta sähkölaitosta varten annetussa laissa (168/1928), omaisuuden lunastuksesta puolustustarkoituksiin annetussa laissa (1301/1996) ja eräiden ympäristön käyttöön vaikuttavien hankkeiden lunastusluvasta annetussa laissa (768/2004).

8.13 artikla. Artiklassa määrätään, että osapuolet sallivat kaikki siirrot, jotka liittyvät sopimuksen piiriin kuuluvaan sijoitukseen, rajoituksetta tai viivytyksettä vapaasti vaihdettavana valuuttana ja siirtopäivänä sovellettavalla markkinavaihtokurssilla. Artiklassa luetellaan sen kattamat siirrot. Osapuoli ei myöskään saa edellyttää, että sen sijoittajat siirtävät, tai rangaista sijoittajiaan, jotka eivät siirrä tuloja, ansioita, voittoja tai muita määriä, jotka johtuvat tai jotka on saatu toisen osapuolen alueelle tehdyistä sijoituksista. Artiklaa ei pidä kuitenkaan tulkita siten, että osapuoli ei voisi soveltaa artiklassa lueteltuja asiakokonaisuuksia koskevaa lainsäädäntöään tasapuolisella ja syrjimättömällä tavalla. Artiklassa mainitaan tällaisina asioina muun muassa konkurssi, maksukyvyttömyys tai velkojien oikeuksien suojelu, arvopaperien liikkeellelasku, niillä käytävä kauppa tai niiden välittäminen, rikokset ja tuomioiden täytäntöönpano. Muun muassa konkurssista, maksukyvyttömyydestä ja velkojien oikeuksista säädetään konkurssilaissa (120/2004), laissa yrityksen saneerauksesta (47/1993) ja laissa yksityishenkilön velkajärjestelystä, (57/1993), asiakkaan tunnistamisesta ja tuntemisesta laissa rahanpesun ja

terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä (503/2008), rahoitusvälineiden kaupankäyntiin, selvitykseen ja sijoituspalveluiden tarjoamiseen liittyvistä kysymyksistä säädetään laissa kaupankäynnistä rahoitusvälineillä (748/2012), laissa arvo-osuustileistä (827/1991), laissa arvo-osuusjärjestelmästä ja selvitystoiminnasta (749/2012), laissa arvopaperitileistä (750/2012), arvopaperimarkkinalaissa (746/2012), sijoituspalvelulaissa (747/2012), sijoitusrahastolaissa (48/1999), laissa vaihtoehtorahastojen hoitajista (162/2014) ja joukkorahoituslaissa (734/2016), sekä maksujen välityksestä laissa luottolaitostoiminnasta (610/2014) ja maksupalvelulaissa (290/2010). Edellä mainittujen lisäksi rahoitusvälineiden ja rahavarojen siirtoon liittyy verosäännöksiä ja verosopimuksia.

8.14 artikla. Artiklassa määrätään sijaantulosta siten, että jos osapuoli tai osapuolen virasto suorittaa tekemänsä takauksen, takuun tai vakuutussopimuksen mukaisen maksun, niin osapuolella tai sen virastolla on kaikissa olosuhteissa samat oikeudet kuin sijoittajalla kyseisen sijoituksen osalta.

Regressioikeudesta säädetään laissa takauksesta ja vierasvelkapanttauksesta (361/1999) sekä vakuutussopimuslaissa (543/1994).

E JAKSO Varaumat ja poikkeukset

8.15 artikla. Artiklassa määrätään 8.4–8.8 artiklaa koskevista varaumista ja poikkeuksista, jotka on lueteltu liitteissä I ja II. Artiklassa määrätään lisäksi, että rajoittamatta 8.10 ja 8.12 artiklan soveltamista osapuoli ei saa sopimuksen voimaantulopäivän jälkeen ottaa käyttöön toimenpidettä, joka kuuluu sen liitteessä II olevaan luetteloon. Teollis- ja tekijänoikeuksien osalta artiklassa määrätään, että osapuoli voi poiketa 8.5 artiklan 1 kohdan f alakohdasta, 8.6 artiklasta ja 8.7 artiklasta, jos TRIPS-sopimus, mukaan luettuina kaikki TRIPS-sopimuksen kummankin osapuolen kohdalla voimassa olevat muutokset sekä WTO-sopimuksen IX artiklan nojalla hyväksytyt TRIPS-sopimuksen poikkeukset, sen sallii.

Artiklassa määrätään myös, että 8.4, 8.6, 8.7 ja 8.8 artiklaa ei sovelleta osapuolten toteuttamiin valtion käyttöön tarkoitetuttuihin tavara- ja palveluhankintoihin, joita ei ole tarkoitettu edelleen kaupallisesti myytäviksi taikka tavaroiden tai palvelujen tarjoamiseksi kaupalliseen myyntiin, riippumatta siitä, kuuluuko hankinta 19.2 artiklassa (soveltamisala ja kattavuus) tarkoitettuihin sopimuksen piiriin kuuluviin hankintoihin; tai osapuolten antamiin avustukseen tai palvelukauppaan liittyvään valtiontukeen.

Selvennykseksi todettakoon, että Suomi on tehnyt varaumia sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluiden osalta tämän artiklan mukaisesti, koska Suomen julkiset palvelut eivät yksiselitteisesti kuulu kaikilta osin sopimuksen julkisten palveluiden poissulun piiriin. Suomen varaumat sisältyvät liitteeseen II ja koskevat julkisesti rahoitettujen palveluiden lisäksi yksityisesti rahoitettuja ja yksityisesti tuotettuja palveluja, pois lukien sairaanhoitajapalvelut.

8.16−8.17 artiklat. Artikloissa määrätään etujen kieltämisestä ja muodollisista vaatimuksista. Artikloiden mukaan osapuoli voi kieltää luvun mukaiset edut, kun toimenpide liittyy kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitoon. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi pakotteet tietyn maan tiettyjä toimijoita kohtaan. Lisäksi sen estämättä, mitä 8.6 ja 8.7 artiklassa määrätään, osapuoli voi edellyttää, että toisen osapuolen sijoittaja tai sen sopimuksen piiriin kuuluva sijoitus toimittaa säännöllisesti kyseisestä sijoituksesta tietoja tiedotus- tai tilastotarkoituksiin, jos tietopyynnöt ovat kohtuullisia eivätkä tarpeettoman raskaita. Osapuoli myös suojaa luottamukselliset tai suojatut tiedot. Tietojen antoa koskeva artikla sivuaa lakia viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999).

F JAKSO Sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaiseminen

8.18 artikla. Artiklassa määrätään, että rajoittamatta 29 luvun (riitojenratkaisu) mukaisia osapuolten oikeuksia ja velvollisuuksia osapuolen sijoittaja voi nostaa jakson nojalla muodostetussa tuomioistuimessa kanteen, jonka mukaan toinen osapuoli on rikkonut velvollisuutta, joka on jonkin seuraavista mukainen: a) C jakso sijoittajan tekemän sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen laajentamisen, johtamisen, toiminnan, hallinnon, ylläpidon, käytön, hyödyntämisen sekä myynnin tai lopettamisen osalta; tai b) D jakso, kun sijoittaja väittää kärsineensä tappiota tai vahinkoa väitetyn rikkomisen seurauksena.

Sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen laajentamista koskevia kanteita voidaan nostaa vain siinä määrin kuin kyseinen toimenpide koskee sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen olemassa olevia liiketoimia ja sijoittajalle on sen seurauksena koitunut tappiota tai vahinkoa sopimuksen piiriin kuuluvan sijoituksen osalta. Artiklassa todetaan selkeyden vuoksi, että sijoittaja ei voi panna jakson nojalla vireille kannetta, jos sijoitus on tehty vilpillisen menettelyn, salaamisen, lahjonnan tai oikeuden väärinkäytön kautta. Osapuolen liikkeelle laskeman velan uudelleenjärjestelyä koskeva kanne voidaan jättää ainoastaan jakson nojalla liitteen 8-B mukaisesti. Jakson nojalla muodostettu tuomioistuin ei ota tutkittavaksi kannetta, joka ei kuulu tämän artiklan soveltamisalaan.

8.19−8.20 artiklat. Artiklat koskevat neuvotteluja ja sovittelua. Artikloissa määrätään, että riita olisi niin pitkälle kuin mahdollista ratkaistava sovintoteitse. Tämä tapahtuu sijoittajan tehtyä neuvottelupyynnön. Riidan osapuolet voivat myös milloin tahansa sopia sovittelun käyttämisestä. Artiklat sisältävät yksityiskohtaiset menettelymääräykset sekä neuvottelusta että sovittelumenettelystä.

8.21 artikla. Artiklan mukaan, jos riitaa ei voida ratkaista 90 päivän kuluessa neuvottelupyynnön toimittamisesta, ja neuvottelupyyntö koskee Euroopan unionin tai Euroopan unionin jäsenvaltion väitettyä sopimuksen rikkomista ja sijoittaja aikoo nostaa kanteen 8.23 artiklan nojalla, sijoittajan on toimitettava Euroopan unionille ilmoitus vastaajan määrittämistä koskevasta pyynnöstä. Euroopan unioni ilmoittaa sijoittajalle, onko vastaaja Euroopan unioni vai jokin Euroopan unionin jäsenvaltio. Jos sijoittajalle ei ole ilmoitettu määrityksen tuloksesta 50 päivän kuluessa siitä, kun ilmoitus on jätetty ja ilmoituksessa nimetyt toimenpiteet ovat yksinomaan jonkin Euroopan unionin jäsenvaltion toimenpiteitä, kyseinen jäsenvaltio on vastaaja; jos ilmoituksessa nimettyihin toimenpiteisiin kuuluu Euroopan unionin toimenpiteitä, Euroopan unioni on vastaaja.

Jos Euroopan unioni tai jokin Euroopan unionin jäsenvaltio on artiklan nojalla vastaaja, Euroopan unioni tai kyseinen Euroopan unionin jäsenvaltio ei voi väittää, että kannetta ei pidä ottaa käsiteltäväksi tai että tuomioistuin ei ole toimivaltainen, tai muutoin vastustaa kannetta tai tuomiota sillä perusteella, että vastaajaa ei ole nimetty asianmukaisesti.

8.22 artikla. Artiklassa määrätään menettelyä koskevista säännöistä ja edellytyksistä kanteen nostamiseksi. Niiden mukaan sijoittajan tulee toimittaa vastaajalle kanteen nostamisen yhteydessä suostumuksensa riidan ratkaisuun tuomioistuimessa jaksossa vahvistettujen menettelyiden mukaisesti ja antaa vähintään 180 päivän kulua neuvottelupyynnön toimittamisesta ja, tapauksen mukaan, vähintään 90 päivän siitä, kun ilmoitus vastaajan määrittämistä koskevasta pyynnöstä on toimitettu. Sijoittajan tulee myös täyttää vastaajan määrittämispyyntöä koskevan ilmoituksen vaatimukset, neuvottelupyyntöön liittyvät vaatimukset, eikä sijoittaja voi kanteessaan nimetä sellaista toimenpidettä, jota ei ollut nimetty sen neuvottelupyynnössä.

Sijoittajan tulee myös peruuttaa tai lopettaa kaikki muussa tuomioistuimessa käynnissä olevat kansallisen tai kansainvälisen oikeuden alaiset menettelyt koskien sitä toimenpidettä, jonka väitetään olevan kanteessa tarkoitettu rikkominen ja luopua oikeudestaan panna vireille muussa tuomioistuimessa kansallisen tai kansainvälisen oikeuden alainen menettely koskien sitä toimenpidettä, jonka väitetään olevan kanteessa tarkoitettu rikkominen.

Vastaajan pyynnöstä tuomioistuimen on jätettävä asia tutkimatta, jos sijoittaja tai, tapauksen mukaan, paikallisesti sijoittautunut yritys ei täytä jotakin vaadituista edellytyksistä. Artiklan 1 kohdan g alakohdan tai 2 kohdan mukaista sijoittajan oikeudestaan luopumista ei enää kuitenkaan sovelleta, jos tuomioistuin hylkää kanteen sillä perusteella, että se ei täytä asetettuja vaatimuksia, tai muista menettelyyn tai toimivaltaan kuuluvista syistä, tai jos tuomioistuin hylkää kanteen 8.32 tai 8.33 artiklan mukaisesti; tai jos sijoittaja peruuttaa kanteensa 8.23 artiklan 2 kohdan mukaisesti sovellettavien sääntöjen mukaisesti 12 kuukauden kuluessa tuomioistuimen jaoston perustamisesta.

8.23 artikla. Artikla sisältää menettelymääräykset kanteen toimittamisesta tuomioistuimelle. Kanne voidaan nostaa sijoituksia koskevien riitaisuuksien kansainvälisen ratkaisukeskuksen (ICSID) perustamissopimuksen (valtioiden ja toisten valtioiden kansalaisten välisten sijoituksia koskevien riitaisuuksien ratkaisemisesta tehty sopimus; ICSID-yleissopimus SopS 3−4/1969) ja välimiesmenettelyn työjärjestyksen, ICSID:in täydentävien sääntöjen mukaisesti, Yhdistyneiden Kansakuntien kansainvälisen kauppaoikeuden komitean (UNCITRAL) välimiesmenettelysääntöjen tai muiden riidan osapuolten sopimien sääntöjen mukaisesti.

8.24 artikla. Artiklan mukaan, jos kanne nostetaan jakson ja muun kansainvälisen sopimuksen nojalla ja on mahdollisuus päällekkäisiin korvauksiin tai toisen kanteen osalta kansainvälisen riidan ratkaisulla saattaisi olla merkittävä vaikutus tämän jakson nojalla nostettuun kanteeseen, tuomioistuimen on mahdollisimman pian riidan osapuolia kuultuaan lykättävä asian käsittelyä tai muutoin varmistettava, että toisen kansainvälisen sopimuksen nojalla käynnistetty menettely otetaan huomioon sen päätöksessä, määräyksessä tai tuomiossa.

8.25 artikla. Artiklassa määrätään, että vastaaja suostuu riidan ratkaisemiseen tuomioistuimessa tässä jaksossa vahvistettujen menettelyiden mukaisesti, jos kanne täyttää sille vahvistetut vaatimukset.

8.26 artikla. Artiklan mukaan kun asiaan liittyy kolmannen osapuolen rahoitusta, siitä hyötyvä riidan osapuoli ilmoittaa toiselle riidan osapuolelle ja tuomioistuimelle kolmannen osapuolen rahoittajan nimen ja osoitteen.

8.27 artikla. Artikla sisältää tuomioistuimen asettamista koskevat menettelysäännöt. Sääntöjen mukaan CETA-sekakomitea nimittää sopimuksen tultua voimaan tuomioistuimen 15 jäsentä. Viiden tuomioistuimen jäsenen on oltava Euroopan unionin jäsenvaltioiden kansalaisia, viiden jäsenen Kanadan kansalaisia ja viiden jäsenen kolmansien maiden kansalaisia. Lisäksi kumpikin osapuoli voi tämän sijaan ehdottaa tuomioistuimen jäseneksi nimitettäväksi viittä minkä tahansa muun maan kansalaista. Tässä tapauksessa tuomioistuimen jäsenien katsotaan tämän artiklan soveltamista varten olevan sen osapuolen kansalaisia, joka on ehdottanut heidän nimittämistään. Komitea voi myös päättää tuomioistuimen jäsenten määrän kasvattamisesta tai pienentämisestä kolmen monikertoina.

Tuomioistuimen jäsenillä on oltava omassa maassaan oikeudellisiin virkoihin nimittämisen edellyttämä pätevyys tai oltava lakimiehiä, joilla on tunnustettu pätevyys. Heillä on oltava toteen näytettyä asiantuntemusta kansainvälisen julkisoikeuden alalla. On toivottavaa, että heillä on asiantuntemusta erityisesti kansainvälisen sijoitusoikeuden ja kansainvälisen kauppaoikeu-

den alalla sekä kansainvälisistä sijoituksista tai kansainvälisistä kauppasopimuksista johtuvien riitojen ratkaisemisesta.

Tuomioistuimen jäsenet nimitetään viiden vuoden kaudeksi, joka voidaan uusia kerran. Tuomioistuin käsittelee asioita jaostoissa, jotka koostuvat kolmesta tuomioistuimen jäsenestä, joista yhden on oltava Euroopan unionin jäsenvaltion kansalainen, yhden Kanadan kansalainen ja yhden jonkin kolmannen maan kansalainen. Jaoston puheenjohtajana toimii se tuomioistuimen jäsen, joka on kolmannen maan kansalainen. Tuomioistuimen puheenjohtajan on 90 päivän kuluessa 8.23 artiklan mukaisen kanteen jättämisestä nimitettävä vuorotteluperiaatteen mukaisesti ne tuomioistuimen jäsenet, jotka muodostavat kyseistä asiaa käsittelevän jaoston, ja varmistettava, että jaostojen kokoonpano on sattumanvarainen eikä ennakoitavissa, ja annettava kaikille tuomioistuimen jäsenille tasavertaiset mahdollisuudet toimia. Lisäksi riidan osapuolet voivat sopia, että asiaa käsittelee yksi ainoa tuomioistuimen jäsen, joka nimetään sattumanvaraisesti kolmannen maan kansalaisista. Vastaajan on tarkasteltava myötämielisesti tällaista pyyntöä, jonka mukaan asiaa käsittelee yksi ainoa tuomioistuimen jäsen, erityisesti jos kantaja on pieni tai keskisuuri yritys tai vaadittava korvaus tai hyvitys on suhteellisen pieni. Tällainen pyyntö on esitettävä ennen tuomioistuimen jaoston muodostamista.

Jotta varmistetaan, että tuomioistuimen jäsenet ovat käytettävissä, heille maksetaan kuukausittain CETA-sekakomitean vahvistama varausmaksu, jonka kumpikin osapuoli maksaa tasapuolisesti. Tuomioistuimen sihteeristönä ja tukena toimii ICSID:in sihteeristö.

8.28 artikla. Artiklassa perustetaan muutoksenhakutuomioistuin, jossa arvioidaan uudelleen jakson mukaisesti annettuja tuomioita. Muutoksenhakutuomioistuin voi pitää voimassa tuomioistuimen tuomion, muuttaa sitä tai kumota sen, jos on tapahtunut lainsäädännön soveltamis- tai tulkintavirhe tai tosiseikkojen arvioinnissa on tapahtunut selkeä virhe, mukaan luettuna sovellettavan kansallisen lainsäädännön arviointi.

Artiklan mukaan muutoksenhakutuomioistuimen jäsenten on täytettävä samat vaatimukset kuin tuomioistuinten jäsenten ja oltava 8.30 artiklan vaatimusten mukaisia. Muutoksenhaun käsittelyä varten perustettava muutoksenhakutuomioistuimen jaosto muodostuu kolmesta sattumanvaraisesti valitusta muutoksenhakutuomioistuimen jäsenestä. Muutoksenhakutuomioistuimen menettelyihin sovelletaan 8.36 ja 8.38 artiklaa. CETA-sekakomitea tekee viipymättä päätöksen, jossa vahvistetaan muutoksenhakutuomioistuimen toimintaa koskevat hallinnolliset, menettelylliset ja organisatoriset seikat, mukaan lukien muutoksenhakutuomioistuimen jäsenten nimitys ja kustannukset. Samaan aikaan CETA-sekakomitea tekee niin ikään päätöksen, jolla muutoksenhakutuomioistuimen jäsenet nimitetään. Lisäksi palveluita ja sijoituksia käsittelevä komitea tarkastelee säännöllisesti muutoksenhakutuomioistuimen toimintaa ja voi antaa suosituksia CETA-sekakomitealle.

Artiklassa määrätään myös muutoksenhakumenettelystä, jonka mukaan riidan osapuoli voi hakea muutoksenhakutuomioistuimelta muutosta tuomioon 90 päivän kuluessa sen antamisesta.

8.29 artikla. Artiklassa määrätään, että osapuolet pyrkivät yhdessä muiden kauppakumppanien kanssa perustamaan sijoituksia käsittelevän monenvälisen tuomioistuimen ja muutoksenhakujärjestelmän sijoituksia koskevien riitojen ratkaisemista varten. Kun tällainen monenvälinen järjestelmä on perustettu, CETA-sekakomitea tekee päätöksen, jolla vahvistetaan, että jakson piiriin kuuluvat sijoitusriidat ratkaistaan monenvälisen järjestelmän mukaisesti, ja toteuttaa tarvittavat siirtymäkauden järjestelyt.

8.30 artikla. Artiklassa määrätään tuomioistuimen jäsenten eettisistä vaatimuksista. Jäsenten on oltava täysin riippumattomia. Heillä ei saa olla sidoksia mihinkään hallitukseen, eivätkä he saa ottaa vastaan ohjeita miltään organisaatiolta tai hallitukselta kysymyksissä, jotka liittyvät riitaan. He eivät saa osallistua minkään sellaisen riidan uudelleen arviointiin, jossa voisi syntyä suora tai epäsuora eturistiriita. Heidän on noudatettava eturistiriidoista kansainvälisessä välimiesoikeustoiminnassa annettuja asianajajien kansainvälisen liiton ohjeita tai muita 8.44 artiklan nojalla hyväksyttyjä täydentäviä sääntöjä. Lisäksi tuomioistuimen jäsenten on nimittämisensä jälkeen pidättäydyttävä toimimasta neuvonantajana tai osapuolen nimittämänä asiantuntijana tai todistajana missään avoimessa tai uudessa sijoitusriidassa, joka kuuluu tämän tai jonkin muun kansainvälisen sopimuksen piiriin.

Jos riidan osapuoli katsoo, että tuomioistuimen jäseneen kohdistuu eturistiriita, se osapuoli voi vastustaa tällaisen jäsenen nimitystä. Artikla sisältää myös vastustamista ja tuomioistuimen jäsenen poistamista koskevat menettelymääräykset.

8.31 artikla. Artiklan mukaan tuomioistuin tulkitsee sopimusta valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen (SopS 32−33/1980) ja osapuolten välillä sovellettavien muiden kansainvälisen oikeuden sääntöjen ja periaatteiden mukaisesti. Tuomioistuimen toimivaltaan ei kuulu sellaisen toimenpiteen laillisuudesta päättäminen, jonka väitetään rikkovan sopimusta osapuolen kansallisen lainsäädännön mukaisesti. Selkeyden vuoksi artiklassa todetaan, että tuomioistuin voi arvioidessaan toimenpiteen yhteensopivuutta sopimuksen kanssa ottaa soveltuvin osin huomioon tosiseikkana osapuolen kansallisen lainsäädännön. Toimiessaan näin tuomioistuimen on noudatettava kyseisen osapuolen tuomioistuimissa vallitsevaa kansallisen lainsäädännön tulkintaa, eikä mikään tuomioistuimen kansalliselle lainsäädännölle antama merkitys sido kyseisen osapuolen tuomioistuimia tai viranomaisia.

Jos esiin nousee vakavaa huolta sijoitukseen mahdollisesti vaikuttavista tulkintakysymyksistä, palveluita ja sijoituksia käsittelevä komitea voi suositella, että CETA-sekakomitea hyväksyy sopimusta koskevan tulkinnan. Sekakomitean hyväksymä tulkinta sitoo tuomioistuinta.

8.32−8.34 artiklat. Artiklat koskevat ilmeisen perusteettomia ja oikeudellisesti perusteettomia kanteita sekä tilapäisiä suojatoimia. Artiklojen mukaan vastaaja voi 30 päivän kuluttua tuomioistuimen jaoston asettamisesta jättää vastalauseen sillä perusteella, että kanne on ilmeisen perusteeton. Vastaajan on mahdollisimman tarkoin täsmennettävä, mihin vastalause perustuu. Saatuaan vastalauseen tuomioistuimen on keskeytettävä asiakysymysten käsittely ja tarjottava riidan osapuolille mahdollisuus esittää huomautuksia, minkä jälkeen tuomioistuin antaa ensimmäisessä istunnossaan tai viipymättä sen jälkeen päätöksen tai tuomion perusteluineen.

Tuomioistuimen on käsiteltävä ja tehtävä esikysymyksenä päätös kaikista vastaajan vastalauseista, joiden mukaan kanne kokonaan tai osittain ei ole oikeudellisista syistä kanne, vaikka kanteessa esitettyjen seikkojen oletettaisiin olevan totta. Tällainen vastalause on toimitettava tuomioistuimelle viimeistään tuomioistuimen vahvistamana päivänä.

Tuomioistuin voi myös määrätä tilapäisen suojatoimenpiteen, jolla suojataan riidan osapuolen oikeudet tai varmistetaan tuomioistuimen toimivallan vaikuttavuus, mukaan luettuna määräys riidan osapuolen omistuksessa tai määräysvallassa olevan todistusaineiston turvaamiseksi tai tuomioistuimen toimivallan suojaamiseksi.

8.35−8.38 artiklat. Artiklat koskevat kanteesta luopumista, menettelyjen avoimuutta, tietojen jakamista ja muuta kuin riidan osapuolta. Artiklojen mukaan, jos sijoittaja ei kanteen jättämisen jälkeen toteuta mitään menettelyyn kuuluvia toimia 180 peräkkäisen päivän tai riidan osa-

puolten mahdollisesti sopiman ajanjakson kuluessa, sijoittajan katsotaan peruuttaneen kanteensa ja luopuneen tuomioistuinkäsittelystä.

Jakson mukaisten menettelyiden yhteydessä sovelletaan UNCITRALin avoimuussääntöjä, sellaisina kuin ne ovat muutettuina tällä luvulla. Artiklan mukaan neuvottelupyyntö, vastaajan määrittämispyyntö, vastaajan määrittämistä koskeva ilmoitus, sovittelusopimus, ilmoitus tuomioistuimen jäsenen vastustamisesta, tuomioistuimen jäsenen vastustamista koskeva päätös ja käsittelyn yhdistämistä koskeva pyyntö on sisällytettävä niiden asiakirjojen luetteloon, jotka annetaan julkisesti saataville UNCITRALin avoimuussääntöjen 3 artiklan 1 kohdan mukaisesti. Myös todistusaineisto on sisällytettävä niiden asiakirjojen luetteloon, jotka annetaan julkisesti saataville UNCITRALin avoimuussääntöjen 3 artiklan 2 kohdan mukaisesti. Lisäksi sen estämättä, mitä UNCITRALin avoimuussääntöjen 2 artiklassa määrätään, Kanadan tai Euroopan unionin on ennen tuomioistuimen asettamista tarjottava asian kannalta merkitykselliset asiakirjat julkisesti saataville hyvissä ajoin 2 kohdan mukaisesti sillä edellytyksellä, että luottamukselliset tai suojatut tiedot on niistä poistettu. Tuomioistuimen istunnot ovat julkisia, mutta tuomioistuin voi päättää istunnon järjestämisestä suljettuna tilaisuutena siltä osin kuin siinä käsitellään suojattuja tietoja. Mikään luvussa ei edellytä, että vastaaja pidättää julkisuudesta tietoja, joiden julkistamista sen lainsäädäntö edellyttää.

Artiklojen mukaan riidan osapuoli voi myös antaa menettelyn yhteydessä muille henkilöille, todistajat ja asiantuntijat mukaan luettuina, sellaisia jakson mukaisen menettelyn aikana tarpeellisiksi katsomiaan asiakirjoja, joista ei ole poistettu luottamuksellista tai suojattua tietoa. Riitaosapuoli varmistaa kuitenkin, että tällaiset henkilöt suojaavat näihin asiakirjoihin sisältyvät luottamukselliset tai suojatut tiedot.

Artikloissa määrätään, että vastaajan on 30 päivän kuluessa vastaanottamisesta tai viipymättä sen jälkeen, kun luottamuksellisia tai suojattuja tietoja koskeva mahdollinen riita on ratkaistu, toimitettava muulle kuin riidan osapuolena olevalle osapuolelle, neuvottelupyyntö, vastaajan määrittämispyyntö, vastaajan määrittämistä koskeva ilmoitus, 8.23 artiklan nojalla esitetty kanne ja käsittelyn yhdistämistä koskeva pyyntö sekä kaikki muut näiden asiakirjojen liitteenä olevat asiakirjat. Lisäksi pyynnöstä on luovutettava 8.38 artiklassa yksilöidyt muut asiakirjat. 8.38 artiklan mukaan tuomioistuimen on myös otettava vastaan tai se voi kuultuaan riidan osapuolia pyytää suullisia tai kirjallisia huomautuksia muulta kuin riidan osapuolena olevalta osapuolelta sopimuksen tulkinnasta. Muu kuin riidan osapuolena oleva osapuoli voi osallistua tämän jakson nojalla järjestettyyn istuntoon.

8.39 artikla. Artiklan mukaan tuomioistuin voi määrätä ainoastaan rahallisia korvauksia mahdollisesti sovellettavine korkoineen. Lisäksi se voi määrätä omaisuuden palauttamisen, jossa tapauksessa tuomiossa on määrättävä, että vastaaja voi palauttamisen sijaan maksaa rahallisia korvauksia, jotka vastaavat omaisuuden markkina-arvoa hetkenä, joka välittömästi edelsi pakkolunastusta tai ennen pakkolunastuksen tietoon tuloa sen mukaan, kumpi on aiempi, ja mahdollista soveltuvaa korkoa määritettynä 8.12 artiklan mukaisesti. Lisäksi artiklassa määrätään korvauksen tai omaisuuden vastaanottajatahosta. Tuomiossa on myös vahvistettava, että se annetaan rajoittamatta henkilön mahdollista oikeutta osapuolen lainsäädännön nojalla myönnettävään rahalliseen korvaukseen tai omaisuuteen, lukuun ottamatta henkilöä, joka on luopunut tällaisista 8.22 artiklan mukaisesti. Rahallinen korvaus ei saa olla suurempi kuin sijoittajalle koitunut tappio. Tuomioistuin ei myöskään määrää rangaistusluonteista vahingonkorvausta. Menettelystä aiheutuneet kulut määrätään hävinneen riitaosapuolen maksettaviksi. Poikkeuksellisissa olosuhteissa tuomioistuin voi jakaa kulut riidan osapuolten kesken. Tuomioistuimen ja riidan osapuolten on parhaansa mukaan pyrittävä varmistamaan, että riitojenratkaisumenettely toteutetaan kohtuullisessa ajassa. Tuomioistuimen on annettava lopullinen tuomio 24 kuukauden kuluessa kanteen nostamisesta 8.23 artiklan mukaisesti, jos tuomioistuin tarvit-

see lisäaikaa lopullisen tuomion antamiseen, sen on ilmoitettava riidan osapuolille viivästyksen syyt.

8.40−8.41 artiklat. Artiklat koskevat korvausta tai muuta hyvitystä ja tuomioiden täytäntöönpanoa. Artiklojen mukaan vastaaja ei saa esittää eikä tuomioistuin hyväksy puolustusta, vastakannetta, kuittausoikeuksia tai vastaavaa väitettä, jonka mukaan sijoittaja on saanut tai saa myöhemmin hyvitystä vakuutus- tai takaussopimuksen mukaisesti siitä vahingosta tai sen osasta, johon jakson nojalla käynnistetyssä riita-asiassa haetaan korvausta.

Artiklojen mukaan annettu tuomio sitoo riitaosapuolia kyseisen asian osalta. Täytäntöönpanoa voi hakea kun ICSID-yleissopimuksen nojalla annetun lopullisen tuomion tapauksessa on kulunut 120 päivää tuomion antamispäivästä eikä riidan osapuoli ole pyytänyt tuomion tarkistamista tai mitätöintiä, tai tuomion täytäntöönpano on keskeytetty ja tarkistus- tai mitätöintimenettelyt on saatettu päätökseen. Vastaavasti ICSID:in täydentävien sääntöjen, UNCITRAL:in välimiesmenettelysääntöjen tai muiden sovellettavien sääntöjen mukaisen lopullisen tuomion tapauksessa, kun on kulunut 90 päivää tuomion antamispäivästä eikä mikään riitaosapuoli ole käynnistänyt tuomion uudelleen arvioimista, kumoamista tai mitätöintiä koskevaa menettelyä, tai tuomion täytäntöönpano on keskeytetty ja jokin tuomioistuin on hylännyt tai sallinut tuomion uudelleen arvioimista, kumoamista tai mitätöintiä koskevan pyynnön eikä muuta muutoksenhakumahdollisuutta ole.

Artiklan mukaan täytäntöönpanoon sovelletaan voimassaolevaa lainsäädäntöä, joka koskee tuomioita ja välitystuomioita valtiossa, jossa täytäntöönpanoa haetaan. Jakson mukainen lopullinen tuomio on välitystuomio, johon liittyvän kanteen katsotaan johtuvan ulkomaisten välitystuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta tehdyn New Yorkin yleissopimuksen (SopS 7−8/1962) 1 artiklassa tarkoitetusta kaupallisesta suhteesta tai liiketoimesta.

8.42−8.43 artiklat. Artiklat koskevat osapuolten rooleja ja käsittelyn yhdistämistä. Artikloissa määrätään, ettei osapuoli voi nostaa kansainvälistä kannetta, joka koskee 8.23 artiklan mukaisesti esitettyä vaatimusta, ellei toinen osapuoli ole jättänyt noudattamatta riidassa annettua tuomiota ja toimimatta sen mukaisesti. Tämä ei kuitenkaan sulje pois 29 luvun mukaista menettelyä.

Artiklojen mukaan, jos 8.23 artiklan mukaisesti on pantu vireille useampia kanteita, jotka koskevat samaa oikeuskysymystä tai tosiseikkaa ja jotka johtuvat samoista tapahtumista tai olosuhteista, riidan osapuoli tai riidan osapuolet yhdessä voivat hakea tuomioistuimen erillisen jaoston asettamista ja pyytää, että tällainen jaosto antaa määräyksen käsittelyn yhdistämisestä. Sopimuksen 8.43 artiklassa määrätään yksityiskohtaiset menettelysäännöt käsittelyn yhdistämiselle.

8.44 artikla. Artiklassa määrätään, että palveluita ja sijoituksia käsittelevä komitea tarjoaa osapuolille foorumin, jolla voidaan järjestää kuulemisia lukuun liittyvistä kysymyksistä sekä jakson täytäntöönpanoon ja parannuksiin liittyvistä kysymyksistä. Palveluita ja sijoituksia käsittelevä komitea hyväksyy osapuolten suostumuksella myös tuomioistuimen jäseniin sovellettavat käytännesäännöt, joissa voidaan määrätä muun muassa ilmoittamisvelvollisuuksia, tuomioistuimen jäsenten riippumattomuutta ja puolueettomuutta sekä luottamuksellisuutta koskevista seikoista. Komitea voi myös osapuolten suostumuksella ja täytettyään omat sisäiset vaatimuksensa ja menettelynsä suositella CETA-sekakomitealle sopimuksen tulkintojen antamista, sekä hyväksyä ja muuttaa sääntöjä, joilla täydennetään sovellettavia riitojenratkaisusääntöjä, ja muuttaa sovellettavia avoimuussääntöjä. Komitea voi niin ikään suositella CETA-sekakomitealle kohtuullisen ja oikeudenmukaisen kohtelun velvollisuuteen liittyvien mahdol-

listen lisätekijöiden hyväksymistä ja antaa CETA-sekakomitealle suosituksia muutoksenhakutuomioistuimen toiminnasta.

8.45 artikla. Artiklan mukaan jakson ja 29 luvun riitojenratkaisua koskevia määräyksiä ei sovelleta liitteessä 8-C tarkoitettuihin seikkoihin.

9 Luku: **Rajat ylittävä palvelukauppa**

9.1 artikla. Artikla sisältää lukua koskevat määritelmät, kuten julkista valtaa käytettäessä tarjotut palvelut, rajat ylittävä palvelukauppa ja ilma-alusten korjaus- ja huoltopalvelu.

9.2 artikla. Artiklassa määrätään luvun soveltamisalasta. Lukua sovelletaan rajat ylittävää palvelukauppaa koskeviin toimenpiteisiin. Lukua ei sovelleta julkista valtaa käytettäessä tarjottaviin palveluihin, Euroopan unionin osalta audiovisuaalisiin palveluihin, 13.1 artiklassa määriteltyihin rahoituspalveluihin, lentoliikennepalveluihin tietyin poikkeuksin, julkisiin hankintoihin tai osapuolen myöntämiin avustuksiin tai valtiontukiin.

9.3–9.6 artiklat. Artiklat sisältävät kansallista kohtelua, muodollisia vaatimuksia, suosituimmuuskohtelua ja markkinoillepääsyä koskevat velvoitteet. Kansallisella kohtelulla tarkoitetaan yhtä edullista kohtelua kuin kohtelu, jonka osapuoli myöntää omille palveluntarjoajilleen tai palveluilleen vastaavissa tilanteissa. Selvennyksenä todetaan, että tällä tarkoitetaan Kanadan provinssien ja EU:n jäsenvaltioiden hallinnon osalta vähintään yhtä edullista kohtelua kuin kyseisen hallinnon vastaavissa tilanteissa omille palveluntarjoajilleen ja palveluilleen myöntämä edullisin kohtelu. Markkinoillepääsyä koskevassa 9.6 artiklassa kielletään määrälliset rajoitukset palveluntarjoajien määrän, palveluliiketoiminnan tai varojen kokonaisarvon tai kokonaismäärän suhteen.

9.7 artikla. Artiklan mukaan osapuolet ilmoittavat 9.3 (kansallinen kohtelu), 9.5 (suosituimmuuskohtelu) ja 9.6 (markkinoillepääsy) artiklojen vaatimusten vastaiset toimenpiteet, jotka ovat voimassa, liitteen I luetteloissa. Osapuolella on oikeus jatkaa toimenpiteitä (niin kutsuttu stand still) ja uusia niitä siinä määrin, että muutos ei vähennä toimenpiteen vaatimustenmukaisuutta 9.3, 9.5, ja 9.6 artiklaan nähden verrattuna välittömästi ennen muutosta vallinneeseen tilanteeseen (niin kutsuttu ratchet). Artiklan mukaan 9.3, 9.5 ja 9.6 artikloja ei sovelleta osapuolen liitteessä II olevassa luettelossa vahvistettuihin toimialoihin, osa-aloihin tai toimintoihin.

Selvennykseksi todettakoon, että Suomi on tehnyt varaumia sosiaali-, terveys- ja koulutuspalveluiden osalta tämän artiklan mukaisesti, koska Suomen julkiset palvelut eivät yksiselitteisesti kuulu kaikilta osin sopimuksen julkisten palveluiden poissulun piiriin. Suomen varaumat sisältyvät liitteeseen II ja koskevat julkisesti rahoitettujen palveluiden lisäksi yksityisesti rahoitettuja ja yksityisesti tuotettuja palveluja, pois lukien sairaanhoitajapalvelut.

9.8 artikla. Artikla sisältää oikeuden kieltää luvun mukaiset edut toisen osapuolen palveluntarjoajalta tai palveluilta, jossa palveluja tarjoavat yritys on kolmannen maan sijoittajan omistuksessa tai määräysvallassa ja edut kieltävä osapuoli ottaa käyttöön tai pitää voimassa kyseistä kolmatta maata koskevan toimenpiteen, joka liittyy kansainväliseen rauhan tai turvallisuuden ylläpitoon, ja jolla kielletään yrityksen liiketoimet tai jota rikottaisiin tai kierrettäisiin, jos luvun määräykset myönnettäisiin yrityksille tai sen sijoituksille. Tällainen toimenpide voisi olla esimerkiksi pakotteiden asettaminen kolmansia maita kohtaan.

10 Luku: **Luonnollisten henkilöiden tilapäinen saapuminen ja oleskelu liiketoimintaa varten**

10.1−10.3 artiklat. Artiklat sisältävät määräyksiä luvun soveltamisalasta, määritelmistä sekä yleisistä velvoitteista mukaan luettuna lupamaksujen kohtuullisuus ja maksuperusteisuus.

10.4−10.5 artiklat. Artiklat sisältävät velvoitteet, jotka koskevat tietojen vaihtoa 27 luvun (avoimuus) mukaisesti osapuolten välillä sekä yhteyspisteiden nimeämistä sekä yhteistyötä lukuun kuuluvien asioiden käsittelemiseksi.

10.6 artikla. Artiklassa määrätään tiettyjen 9 luvun velvoitteiden (kuten kansallinen kohtelu ja markkinoillepääsy) soveltumisesta avainhenkilöstön sekä liitteen 10-E mukaisilla sektoreilla sopimusperusteisen palveluntarjoajan ja itsenäisen ammatinharjoittajan maassaoloon. Suosituimmuuskohtelua, joka on määritelty 9.5 artiklassa, sovelletaan myös edellä mainittujen ryhmien lisäksi lyhytaikaisten liikematkalaisten maassaoloon. Osapuolen liitteen I, II tai III mukaisiin luetteloihin sisällytetyt varaumat koskevat soveltuvin osin myös toisen osapuolen liikematkalaisia.

10.7 artikla. Osapuolet sitoutuvat sallimaan yrityksen avainhenkilöiden ja tutkinnon suorittaneiden harjoittelijoiden tilapäisen saapumisen ja oleskelun liitteen 10-B varaumin ja poikkeuksin. Osapuolet eivät saa soveltaa tähän ryhmään numeerisia rajoitteita tai tarveharkintaa eikä työ- tai muuta ennakkolupaa yrityksen sijoittautumista valmistelemaan tulevien liikematkailijoiden osalta. Artiklassa määrätään myös avainhenkilöstön sallitun oleskelun pituudesta eri ryhmien mukaan. Asiantuntijoiden ja johtotason henkilöstön osalta maassaoloaika on enintään kolme vuotta tai sopimuksen keston ajan, 18 kuukauden jatkomahdollisuudella osapuolen harkinnan mukaisesti. Tutkinnon suorittaneiden harjoittelijoiden osalta maassaoloaika on enintään vuoden tai sopimuksen keston ajan; sijoittajilla enintään yksi vuosi tai pidempään osapuolen harkinnan mukaisesti; ja sijoituksista vastaavilla liikematkalaisilla 90 päivää kuuden kuukauden aikana.

10.8 artikla. Artiklassa määrätään sopimusperusteisten palveluntarjoajien ja itsenäisten ammatinharjoittajien osalta tilapäisen saapumisen ja oleskelun ehdoista ja edellytyksistä liitteen 10-E mukaisesti sekä oleskelun kestosta. Maahantulo tulisi myöntää ilman numeerisia rajoitteita tai saatavuusharkintaa, jollei liitteessä 10-E ole muuta ilmoitettu. Oleskelun kesto on enintään 12 kuukautta, tai kauemmin osapuolen harkinnan mukaisesti, minkä tahansa 24 kuukauden aikana. Suomi on varannut oikeuden saatavuusharkinnan soveltamiseen. Poikkeuksen muodostavat arkkitehti-, kaupunkisuunnittelu- ja maisema-arkkitehti-, insinööri-, IT-, tutkimus- ja kehityspalvelut, johdon konsultointipalvelut sekä niihin liittyvät palvelut, tiettyjä aloja koskevat neuvonta- ja konsultointipalvelut, tiettyjen laitteiden myynnin jälkeiset palvelut sekä ympäristöpalvelut.

10.9 artikla. Artiklan mukaan osapuolen tulee myöntää maahantulo ja oleskelu lyhytaikaisille liikematkalaisille, jotka toteuttavat liitteen 10-D mukaisia toimintoja, liitteen 10-B mukaisesti. Artikla käsittelee myös tämän maahantuloryhmän ehtoja ja edellytyksiä. Enimmäismaassaoloaika on 90 päivää kuuden kuukauden aikana.

10.10 artikla. Artikla sisältää tarkastelulausekkeen, jonka mukaan osapuolet harkitsevat 10.7−10.9 artiklojen päivittämistä viiden vuoden kuluessa sopimukseen voimaantulosta.

11 Luku: **Ammattipätevyyden vastavuoroinen tunnustaminen**

11.1 artikla. Artikla sisältää luvun soveltumisalaa koskevia määritelmiä.

11.2 artikla. Artiklan mukaan luvussa vahvistetaan puitteet, joilla tuetaan oikeudenmukaista, läpinäkyvää ja johdonmukaista järjestelyä, jolla osapuolet tunnustavat ammattipätevyydet vas-

tavuoroisesti ja esitetään yleiset ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevien sopimusneuvottelujen edellytykset. Artiklassa määrätään luvun soveltamisalasta. Lukua sovelletaan kaikkialla Euroopan unionin ja Kanadan alueella.

11.3 artikla. Artiklassa määrätään ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevien sopimusneuvotteluiden käynnistämisen ehdoista sekä neuvotteluista ja sopimuksen voimaantulosta. Neuvotteluja edeltää muun muassa osapuolen viranomaisten tai ammatillisten elinten yhteinen suositus sopimuksesta, joka sisältää myös arvion sopimuksen potentiaalisesta arvosta sekä osapuolten lupa- ja pätevyysjärjestelyiden yhteensopivuudesta sekä ehdotetusta toimintatavasta. Sopimuksella perustettava ammattipätevyyskomitea tarkastelee neuvotellun sopimusluonnoksen varmistaakseen sen yhteensopivuuden sopimuksen kanssa.

11.4–11.7 artiklat. Artikloissa määrätään ammattipätevyyksien tunnustamista koskevan sopimuksen antamista oikeuksista toisen osapuolen palveluntarjoajalle ja myönnettävän kohtelun edellytyksistä sekä ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista käsittelevän sekakomitean toiminnasta sekä yhteyspisteistä. Artikloissa määrätään myös ei-sitovista ohjeista ammattipätevyyksien vastavuoroista tunnustamista koskevan sopimuksen neuvottelua ja tekemistä varten, jotka sisältyvät 11-A liitteeseen.

12 Luku: **Kotimainen sääntely**

12.1 artikla. Artikla sisältää lukua koskevia määritelmiä.

12.2 artikla. Artiklassa määrätään kotimaisen sääntelyn soveltamisalasta. Lukua sovelletaan osapuolten toimenpiteisiin, jotka liittyvät lisenssivaatimuksiin, lisenssimenettelyihin, pätevyysvaatimuksiin tai pätevyysmenettelyihin. Lukua sovelletaan rajat ylittäviin palveluihin, sijoittautumiseen sekä luonnollisten henkilöiden läsnäoloon toisen osapuolen alueella. Artiklaa ei sovelleta osapuolen liitteessä I ilmoittamiin varaumiin. Artiklaa ei myöskään sovelleta EU:n osalta audiovisuaalisiin palveluihin, eikä II liitteeseen sisältyviin terveys-, koulutus- ja sosiaalipalveluihin, uhkapeli- ja vedonlyöntipalveluihin, ja veden keruuseen, puhdistukseen ja jakeluun.

12.3 artikla. Artikla sisältää lisenssivaatimuksia ja -menettelyjä sekä pätevyysvaatimuksia ja menettelyjä koskevat velvoitteet. Osapuolet sitoutuvat siihen, että luvun soveltamisalaa koskevat vaatimukset ja menettelyt perustuvat sellaisiin kriteereihin, joilla estetään toimivaltaista viranomaista käyttämästä arviointivaltuuksiaan mielivaltaisella tavalla ja että viranomaisten päätökset ovat puolueettomia ja riippumattomia muun muassa taloudellista toimintaa harjoittavaan henkilöön nähden. Kriteerien on oltava selkeitä ja avoimia, objektiivisia sekä ennalta määritettyjä ja julkisesti saatavilla. Osapuolet sitoutuvat myös siihen, että pätevyyttä ja lisensointia koskevat menettelyt ovat yksinkertaisia, eivätkä ne mutkista tai tarpeettomasti viivytä palvelun tarjoamista tai muun taloudellisen toiminnan harjoittamista.

Tilanteissa, joissa palvelun tarjoaminen tai sijoittautuminen edellyttää lupaa, osapuolet sitoutuvat ilmoittamaan hakijalle kohtuullisessa ajassa hakemusta koskevasta päätöksestä. Artikla velvoittaa myös antamaan hakijan pyynnöstä tietoja lupahakemuksen käsittelyvaiheista. Kunkin osapuolen tulee myös varmistaa, että lupa myönnetään heti, kun sen edellytykset ovat toimivaltaisen viranomaisen määräämänä täyttyneet. Myöntämisen jälkeen lupa tulee voimaan ilman tarpeetonta viivytystä. Mahdollisten lupamaksujen on oltava kohtuullisia ja oikeasuhtaisia kustannuksiin nähden. Näihin lupamaksuihin ei kuitenkaan sisälly esimerkiksi huutokaupasta tai luonnonvarojen käytöstä johtuvia maksuja. Artikla sisältää myös velvoitteen ylläpitää tai perustaa oikeudellisia, välitys- tai hallinnollisia tuomioistuimia tai menettelyjä, jotka suojaavat vahinkoa kärsinyttä sijoittajaa tai palveluntarjoajaa.

13 Luku: **Rahoituspalvelut**

Luku käsittelee rahoituspalveluiden (eli vakuutus- sekä pankkipalveluiden sekä niiden oheis- ja liitännäispalveluiden) markkinoillepääsyä, sääntelyä sekä riitojenratkaisua.

Luvun määräyksistä 13.2 artiklan 3 ja 4 kohtaa, 13.3 ja 13.4 artiklaa, 13.9 artiklaa sekä 13.21 artiklaa ei sovelleta väliaikaisesti siltä osin kuin ne koskevat arvopaperisijoituksia, sijoitusten suojaa tai sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaisemista. Jäsenvaltioilla voidaan katsoa olevan toimivaltaa samoilta osin. Myös luvussa käytettävät määritelmät sisältävä 13.1 artikla sekä luvun soveltamisalan määrittelevä 13.2 artikla kokonaisuudessaan kuuluvat siltä osin jaettuun toimivaltaan kuin kyseisillä määritelmillä ja soveltamisalaa koskevilla määräyksillä on vaikutusta luvun muihin määräyksiin, joissa jäsenvaltioilla on toimivaltaa. Luvun 13.10 artiklassa määrätään lukua koskevista varaumista ja poikkeuksista, joilla määritetään kunkin osapuolen (Kanadan, EU:n ja kunkin jäsenvaltion omat) sitoumusten tasot palvelukaupan ja sijoitusten osalta. Samoin 13.10 artikla kuuluu jaettuun toimivaltaan siltä osin kuin määräyksillä on vaikutusta luvun muihin määräyksiin, joissa jäsenvaltioilla on toimivaltaa. Luvun 13.19 artiklassa määrätään neuvotteluista ja 13.20 artiklassa valtioiden välisestä riitojenratkaisusta 13 luvun osalta. Siltä osin kuin neuvotteluissa tai riitojenratkaisumenettelyssä käsiteltäisiin sellaisen määräyksen tulkintaa tai soveltamista, joissa edellä esitetyn mukaisesti jäsenvaltioilla on toimivalta, on riitojenratkaisumääräyksillä merkitystä myös Suomen toimivallan kannalta.

13.1 artikla. Artikla sisältää luvun soveltumisalaa koskevia määritelmiä.

13.2 artikla. Artiklassa määrätään rahoituspalveluja koskevien velvoitteiden soveltamisalasta. Lukua sovelletaan toimenpiteisiin, jotka koskevat toisen osapuolen rahoituslaitoksia, sijoittajaa ja sijoituksia, sekä rajat ylittävää rahoituspalveluiden kauppaa. Tämän lisäksi kahdeksannen luvun (sijoitukset) määräyksiä sovelletaan toimenpiteisiin, jotka koskevat sijoittajaa ja sijoittajan sijoituksia kun kyseessä ei ole rahoituslaitos. Sopimuksen 8 luvun määräykset soveltuvat myös tilanteeseen, kun kyseessä on muu kuin rahoituspalveluiden tarjontaan liittyvä toimenpide, joka koskee sijoittajaa ja tällaisen sijoittajan sijoituksia rahoituslaitoksessa. Myös 8 luvun sijoittajien ja valtioiden välinen sijoitusriitojen ratkaiseminen soveltuu rahoituspalveluita koskevaan lukuun tietyiltä osin.

Lukua ei sovelleta julkiseen eläkejärjestelmään tai lakisääteiseen sosiaaliturvajärjestelmään. Lukua ei myöskään sovelleta sellaiseen toimintaan tai palveluun liittyen, joka toteutetaan osapuolen puolesta, sen takaamana tai sen julkisten elinten rahavaroja käyttäen. Sopimuksen 12 luvun (kotimainen sääntely) määräyksiä sovelletaan tähän lukuun.

Sopimukseen liitetyssä tulkitsevassa välineessä vahvistetaan lisäksi, että osapuolet voivat säännellä julkisten palvelujen, kuten sosiaaliturvan ja -vakuutuksen tarjoamista yleisen edun mukaisesti ja, että lakisääteiset sosiaaliturva- ja sosiaalivakuutusjärjestelmät eivät kuulu sopimuksen soveltamisalaan sopimuksen 13.2 artiklan 5 kohdan mukaisesti tai (jos nämä eivät sisälly poissulun piiriin) ne on suljettu sopimuksen mukaisten vapauttamisvelvoitteiden ulkopuolelle Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden sekä Kanadan tekemien sosiaali- ja terveyspalveluja koskevien varaumien nojalla.

13.3−13.4 artiklat. Artiklat velvoittavat osapuolet myöntämään kansallisen kohtelun ja suosituimmuuskohtelun. Kansallisella kohtelulla ja suosituimmuuskohtelulla tarkoitetaan vähintään yhtä hyvää kohtelua kuin minkä osapuoli myöntää omille tai kolmannen maan rahoituslaitoksille ja sijoittajien rahoituslaitoksiin tekemille sijoituksille.

13.5 artikla. Artiklan mukaan osapuoli voi tunnustaa kolmannen osapuolen vakautta ja luotettavuutta turvaavan toimenpiteen. Artikla käsittelee tunnustamista ja luo raamit tunnustamiselle ja siihen liittyville neuvotteluille.

13.6 artikla. Artiklassa kielletään tietyt määrälliset rajoitukset, jotka koskevat toisen osapuolen rahoituslaitoksen tai toisen osapuolen sijoittajan pääsyä markkinoille rahoituslaitoksen sijoittautumisen kautta. Määrällisiä rajoituksia ovat rajoitukset, jotka koskevat muun muassa rahoituslaitosten määrää (kuten monopolit, yksinoikeudet, tarveharkinta), liiketoimien tai tuotannon määrää, ulkomaalaisomistuksen enimmäismäärää, luonnollisten henkilöiden kokonaismäärää, esimerkiksi kiintiöiden tai tarveharkinnan muodossa, tai yrityksen oikeudellista muotoa. Artikla ei estä osapuolia määräämästä ehtoja, edellytyksiä ja menettelyitä, jotka koskevat kaupallisen läsnäolon perustamiseen ja laajentamiseen annettavaa lupaa tai tiettyjen rahoituspalveluiden tarjoamista erillisten oikeushenkilöiden kautta.

13.7 artikla. Artikla käsittelee rahoituspalveluiden rajat ylittävää tarjontaa. Artiklassa toistetaan 9.3 (kansallinen kohtelu), 9.4 (muodolliset vaatimukset) ja 9.6 artiklat (markkinoillepääsy). Niitä sovelletaan liitteessä 13-A erikseen täsmennettyihin rahoituspalveluiden rajat ylittäviin tarjoajiin.

Osapuolet sitoutuvat myös siihen, että kukin osapuoli sallii alueellaan olevan henkilön ja omien kansalaistensa heidän sijainnistaan riippumatta ostaa rahoituspalvelun toisen osapuolen alueella sijaitsevalta kyseisen toisen osapuolen rahoituspalveluiden tarjoajalta. Tämä velvollisuus ei edellytä, että osapuoli sallii tällaisten palveluntarjoajien harjoittaa liiketoimintaa tai hankkia asiakkaita alueellaan. Lisäksi artiklassa velvoitetaan osapuolet sallimaan liitteessä 13-A mainittujen rahoituspalveluiden osalta tietyin edellytyksin sellaisten rajat ylittävien rahoituspalveluiden tarjoaminen, joissa rahoituspalvelua tarjotaan uudenlaisen toimitusmuodon välityksellä tai myydään sellaista rahoitustuotetta, jota ei myydä osapuolen alueella. Ehtona on, että nämä tuotteet tai muodot olisivat sallittavissa myös ensiksi mainitun osapuolen omille palveluntarjoajille.

13.8 artikla. Artiklassa kielletään edellyttämästä tiettyä kansalaisuutta toisen osapuolen rahoituslaitoksen ylempiin johtotehtäviin tai hallituksen jäseneksi nimettäviltä henkilöiltä.

13.9 artikla. Artikla sisältää tarkastelulausekkeen 8.5 artiklan mukaisia suoritevaatimuksia koskevien järjestelyiden osalta. Jos kolmen vuoden kuluttua sopimuksen voimaantulosta osapuolet eivät ole sopineet tällaisista järjestelyistä, sisällytetään 8.5 artikla tähän lukuun ja otetaan osaksi sitä. Artiklassa luetellaan myös edellytykset osapuolten varaumaluetteloiden muuttamiselle tältä osin.

13.10 artikla. Artikla sisältää varaumiin ja poikkeuksiin liittyviä määräyksiä sekä selvennyksiä 8 ja 9 lukujen nojalla tehtyjen varaumien soveltumisesta 13 luvun rahoituspalveluihin. Osapuolet luetteloivat 13.3 (kansallinen kohtelu), 13.4 (suosituimmuuskohtelu), 13.6 (markkinoillepääsy) ja 13.8 (ylempi johto ja hallitukset) sekä 13.7 (rahoituspalveluiden rajat ylittävät tarjonta) artiklojen vaatimusten vastaiset toimet. EU saa jatkaa liitteen I mukaisia toimenpiteitä ja Kanadan liitteessä III olevan luettelon A jaksossa vahvistettuja toimenpiteitä (niin kutsuttu stand still -velvoite) ja uusia niitä siinä määrin kuin muutos ei vähennä toimenpiteen vaatimuksenmukaisuutta 13.3, 13.4, 13.6 ja 13.8 artiklaan nähden verrattuna välittömästi ennen muutosta vallinneeseen tilanteeseen (niin kutsuttu ratchet) tai 13.7 artiklan osalta verrattuna sopimuksen voimaantulohetkeen.

13.11 artikla. Artikla sisältää tehokkaaseen ja avoimeen sääntelyyn koskevia velvoitteita. Tällaisia ovat muun muassa luvun soveltamisalaan kuuluvien toimenpiteiden hallinnointi koh-

tuutta, objektiivisuutta ja puolueettomuutta noudattaen, lakien, asetusten ja hallinnollisten päätösten julkaisu viipymättä, lupahakijan kysymyksiin vastaaminen sekä hallinnollisten päätösten tekeminen kohtuullisessa ajassa ja niistä ilmoittaminen hakijalle viipymättä.

13.12–13.13 artiklat. Artiklat sisältävät määräyksiä itsesääntelyorganisaatioiden velvollisuudesta noudattaa tämän luvun määräyksiä sekä määräyksiä toisen osapuolen rahoituspalveluiden tarjoajien pääsystä maksu- ja selvitysjärjestelmiin.

13.14 artikla. Artikla velvoittaa sallimaan toisen osapuolen rahoituslaitoksen tarjoavan kaikkia uusia rahoituspalveluita, joita osapuoli sallisi omien rahoituslaitosten tarjoavan vastaavissa tilanteissa. Palvelun tarjoamiseen voidaan edellyttää lupa.

13.15 artikla. Artikla sisältää rajat ylittävään tiedon siirtoon ja käsittelyyn liittyviä määräyksiä. Artikla velvoittaa osapuolia pitämään voimassa riittäviä suojatoimia yksityisyyden turvaamiseksi erityisesti henkilötietojen siirroissa. Siirrot tulee toteuttaa siirron lähtöalueena olevan osapuolen tietosuojalainsäädännön mukaisesti.

13.16–13.17 artiklat. Artiklat sisältävät vakauden ja luotettavuuden turvaamista koskevia poikkeuksia sekä erityisiä poikkeuksia raha- ja valuuttakurssipolitiikan yhteydessä. Osapuolilla säilyy mahdollisuus muun muassa ottaa käyttöön tai ylläpitää kohtuullisia vakautta ja luotettavuutta turvaavia toimenpiteitä.

13.18–13.19 artiklat. Artiklat sisältävät rahoituspalvelukomitean perustamista ja toimintaa koskevia määräyksiä. Komitea muun muassa valvoo luvun täytäntöönpanoa, käy sääntelyä koskevaa vuoropuhelua sekä panee täytäntöön 13.21 artiklan (sijoitusriidat rahoituspalveluissa).

13.20 artikla. Artiklassa määrätään sopimuksen riitojenratkaisuluvun soveltamisesta tähän lukuun tietyin poikkeuksin. Poikkeukset koskevat välimiespaneelin kokoonpanoa ja välimiesten valintakriteereitä sekä kantajaosapuolen oikeutta keskeyttää etuja rahoituspalvelualalla välimiespaneelin päätöksen jälkeen.

13.21 artikla. Artiklassa määrätään 8 luvun F jakson (sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaiseminen) soveltumisesta tähän lukuun artiklassa sekä liitteessä 13-B tehdyin poikkeuksin. Poikkeukset koskevat tuomioistuimen jäsenten valintaa ja kokemusta rahoituspalveluiden alalta sekä asian käsittelyä silloin, kun vastaaja vetoaa 13.16 artiklan 1 kohdan mukaiseen poikkeukseen (vakauden ja luotettavuuden turvaamista koskeva poikkeus).

14 Luku: **Kansainväliset meriliikennepalvelut**

14.1 artikla. Artikla sisältää sopimuksessa tarkoitettuja kansainvälisiä meriliikennepalveluja koskevia määritelmiä, kuten tulliselvityspalvelut, multimodaalikuljetukset, syöttöliikenne, kansainväliset meriliikennepalvelut.

14.2 artikla. Artikla sisältää kansainvälisten meriliikennepalvelujen soveltamisalaa koskevia määräyksiä. Luku käsittelee velvoitteita, jotka koskevat kansainvälisten meriliikennepalveluiden tarjoamista. Lukua ei sovelleta kalastusaluksiin. Artiklassa tarkennetaan tiettyjä sopimuksen 8 ja 9 lukujen velvoitteiden soveltamisalaan kuuluvia velvoitteita, kuten toisen osapuolen palveluntarjoajien syrjimätön pääsysatamiin ja satamapalveluihin, tullipalveluihin, laituripaikkoihin sekä lastausta ja purkamista varten tarvittaviin tiloihin ja välineisiin.

14.3 artikla. Artikla sisältää velvoitteita osapuolille muun muassa toisen osapuolen meriliikennepalveluntarjoajien oikeudesta siirtää ja palauttaa tyhjiä kontteja sekä sallia syöttöliikenne satamien välillä, sallia ovelta-ovelle-kuljetukset ja niin kutsutut multimodaalikuljetukset. Lisäksi osapuolet sitoutuvat lastinjakojärjestelyjen kieltoon.

14.4 artikla. Artiklassa tarkennetaan, että 14.3 artiklan määräykset eivät sovellu osapuolen I ja II liitteiden mukaisissa varaumaluetteloissa listattuihin toimiin, toisin sanoen 14.3 artiklan kanssa ristiriidassa olevat velvoitteet tulee kirjata osapuolen I ja II liitteiden mukaisiin varaumaluetteloihin. Artiklan 1 kohdan a alakohdan (I liitteen) mukaisilla aloilla osapuoli saa jatkaa ja uusia voimassa olevia toimenpiteitä (niin kutsuttu stand still). Toimenpiteen muutos tulevaisuudessa ei saa vähentää sen vaatimuksenmukaisuutta verrattuna välittömästi ennen muutosta vallinneeseen tilanteeseen (niin kutsuttu ratchet-velvoite). 14.3 artiklan velvoitteita ei sovelleta osapuolen II liitteessä mainittuihin toimialoihin, osa-aloihin tai toimintoihin.

15 Luku: **Televiestintä**

15.1–15.2 artiklat. Luku sisältää velvoitteita televiestintäverkkojen ja -palveluiden sääntelyperiaatteista. Lukua ei sovelleta toimenpiteisiin, jotka vaikuttavat yleisön suoraan vastaanotettavaksi tarkoitettujen radio- tai televisio-ohjelmien lähetyksiin, mukaan luettuna yleisradio- ja kaapelilähetykset. Artiklat sisältävät televiestintäpalveluiden määritelmiä.

15.3 artikla. Artiklan mukaan osapuolten tulee varmistaa, että toisen osapuolen yritysten saatavilla ja käytettävissä on kohtuullisin ja syrjimättömin ehdoin yleiset televiestintäverkot ja -palvelut, myös laadun ja teknisten standardien ja erittelyiden osalta. Artiklassa määrätään velvoitteiden yksityiskohdista.

15.4 artikla. Artiklassa käsitellään osapuolten velvoitteita asettaa toimenpiteitä, joilla estetään, että suuret palveluntarjoajat ottaisivat käyttöön kilpailua rajoittavia toimenpiteitä. Kilpailua rajoittavia toimenpiteitä ovat muun muassa ristikkäistuet, kilpailijoilta saatujen tietojen käyttö kilpailua rajoittavasti, ja että muiden palveluntarjoajien käyttöön ei anneta ripeästi teknisiä tietoja välttämättömistä resursseista eikä kaupallisesti tärkeitä tietoja, joita ne tarvitsevat voidakseen tarjota palveluja.

15.5 artikla. Artiklan mukaan osapuolten tulee varmistaa, että sen alueen suuret palveluntarjoajat tarjoavat toisen osapuolen televiestintäpalveluiden tarjoajien saataville kohtuullisin ja syrjimättömin ehdoin ja edellytyksin ja kustannuspohjaisin hinnoin välttämättömät resurssit, joihin voi sisältyä verkkoelementtejä, toiminnan tukijärjestelmiä tai tukirakenteita.

15.6 artikla. Artiklassa käsitellään verkkojen yhteenliittämisen ehtoja, joita suurien palveluntarjoajien tulee noudattaa. Yhteenliittämismahdollisuus tulee tarjota muun muassa missä tahansa verkon teknisesti mahdollisessa pisteessä, syrjimättömin ehdoin ja edellytyksin sekä hinnoin, laadultaan yhtä korkeatasoisensa kuin se, jota tarjotaan omille vastaaville palveluille.

15.7–15.8 artiklat. Artikloissa käsitellään televiestintäpalveluiden tarjoamista koskevien lupien myöntämistä sekä yleispalveluvelvoitteesta ja sen hallinnoinnista. Luvan tulisi perustua yksinkertaiseen ilmoitusmenettelyyn aina, kun tämä on mahdollista. Yleispalveluvelvoitteen osalta osapuolella on oikeus määritellä, minkälaiset yleispalveluvelvoitteet se haluaa pitää voimassa. Yleispalvelua koskevia toimenpiteitä tulee kuitenkin hallinnoida läpinäkyvästi, objektiivisesti, syrjimättömästi ja kilpailun kannalta puolueettomalla tavalla.

15.9 artikla. Artiklassa määrätään osapuolten velvollisuuksista hallinnoida menettelyjä, jotka koskevat rajallisia voimavaroja, kuten taajuuksien, numeroiden ja reititysoikeuksien myöntämistä ja käyttöä puolueettomasti, joutuisasti, läpinäkyvästi ja syrjimättömästi. Artiklassa määrätään myös taajuuksien jakamisesta ja myöntämisestä sekä taajuushallintoa koskevista toimenpiteistä.

15.10–15.11 artiklat. Artikloissa määrätään numeron siirrettävyydestä. Artikloissa määrätään myös sääntelyviranomaisen oikeudellisesta erillisyydestä ja toiminnallisesta riippumattomuudesta kaikista yleisten televiestintäverkkojen, - palveluiden tai -laitteistojen tarjoajista. Edelleen määrätään sääntelyviranomaisen tekemien päätösten tasapuolisuudesta ja päätösten läpinäkyvyydestä ja toimeenpanosta kohtuullisessa ajassa sekä sääntelyviranomaisen riittävistä valtuuksista päätösten tekemiseksi.

15.12 artikla. Artiklassa määrätään siitä, että yrityksillä on oikeus hakea muutosta osapuolen sääntelyviranomaiselta yleisten televiestintäverkkojen tai –palveluiden toimittajien kanssa syntyvistä riidoista sekä pääsystä välttämättömiin resursseihin tai yhteenliittämisestä suuren palveluntarjoajan kanssa. Osapuolten tulee myös varmistaa, että yritys, jonka etuihin sääntelyviranomaisen määritys tai päätös vaikuttaa kielteisesti, voi hakea kyseisen määrityksen tai päätöksen tarkistamista puolueettomalta ja riippumattomalta oikeudelliselta tai hallinnolliselta viranomaiselta osapuolen lainsäädännön mukaisesti.

15.13 artikla. Artiklassa käsitellään tietojen ja sääntelyviranomaistehtävien, yleisiin televiestintäverkkoihin ja -palveluihin liittyvistä ja standardeihin liittyvien toimenpiteiden julkaisua.

15.14 artikla. Artiklassa määrätään siitä, että osapuolten tulisi pidättäytyä soveltamasta televiestintäpalveluihin sääntelyä, kun markkina-analyysin pohjalta todetaan, että tehokas kilpailu on saavutettu.

15.15 artikla. Artiklassa määrätään luvun suhteesta muihin lukuihin.

16 Luku: **Sähköinen kaupankäynti**

16.1–16.7 artiklat. Luvussa määrätään muun muassa sähköisten toimitusten tullittomuudesta sekä sovitaan sähköistä kauppaa koskevasta yhteistyöstä ja vuoropuhelusta. Yhteistyö ja vuoropuhelu kattavat muun muassa sähköisiin allekirjoituksiin, tiedonvälitykseen ja tallentamiseen sekä kuluttajansuojaan liittyviä kysymyksiä. Luvussa kannustetaan osapuolia myös ottamaan käyttöön tai ylläpitämään henkilötietojen suojaa koskevaa lainsäädäntöä, asetuksia tai hallinnollisia toimenpiteitä ja huomioimaan asianmukaiset kansainväliset tietosuojastandardit. Lisäksi luvussa tunnustetaan sähköisen kaupan mahdollisuus lisätä talouskasvua ja kauppaa monilla aloilla.

17 Luku: **Kilpailupolitiikka**

17.1 artikla. Artiklassa selvennetään toisaalta yrityksen kilpailunvastaisen toimintatavan sekä toisaalta yleishyödyllisen taloudellisen palvelun määritelmät.

17.2 artikla. Artiklassa tunnustetaan vapaan ja vääristymättömän kilpailun merkitys kauppasuhteissa. Sovitaan sellaisten toimenpiteiden toteuttamisesta, joiden avulla kielletään yritysten kilpailunvastaiset toimintatavat. Määrätään yhteistyöstä liittyen yritysten kilpailunvastaisten toimintatapojen kieltämiseen Euroopan yhteisöjen ja Kanadan hallituksen välillä Bonnissa 17 päivänä kesäkuuta 1999 tehdyn kilpailulainsäädäntöjen soveltamissopimuksen mukaisesti.

Artiklassa määrätään myös toimenpiteiden avoimuudesta, syrjimättömyydestä ja oikeudenmukaisuudesta.

17.3 artikla. Artiklassa määrätään kilpailupolitiikan soveltamisesta yrityksiin. Vahvistetaan Kanadan osalta säädöksen *Competition Act (R.S.C.1985, c.C-34)* sitovuus. Todetaan, että Euroopan unionissa sovelletaan Euroopan unionin kilpailusääntöjä valtionyrityksiin, monopoleihin sekä sellaisiin yrityksiin, joille on myönnetty erityisoikeuksia tai yksinoikeuksia.

17.4 artikla. Artiklassa todetaan, että tässä sopimusluvussa ei sovelleta sopimuksen nojalla tapahtuvaa riitojen ratkaisemista.

18 Luku: **Valtion yritykset, monopolit ja yritykset, joille on myönnetty erityisoikeuksia tai etuoikeuksia**

18.1 artikla. Artikla määrittelee lukua sovellettaessa sopimuksen piiriin kuuluvat elimet, jotka ovat: monopoli, tavaran tai palvelun tarjoaja, elimet, joille on myönnetty erityis- tai erioikeuksia, ja valtionyritykset. Artiklassa selvitetään myös, mitä sopimuksessa tarkoitetaan nimeämisellä, kaupallisten näkökohtien mukaisuudella sekä syrjimättömällä kohtelulla.

18.2 artikla. Artiklassa vahvistetaan osapuolten oikeudet ja velvollisuudet, jotka perustuvat GATT 1994 -sopimuksen XVII artiklan 1−3 kohtiin ja GATS -sopimuksen VIII artiklan 1−2 kohtiin. Todetaan luvun soveltamisalan osalta, että sitä ei sovelleta sellaisiin valtion käyttöön tarkoitettuihin tavara- ja palveluhankintoihin, joita ei ole tarkoitettu edelleen kaupallisesti myytäviksi tai tavaroiden tai palvelujen tarjoamiseksi kaupalliseen myyntiin. Todetaan myös, ettei 18.4 ja 18.5 artikloja sovelleta 8.2 ja 9.2 artikloissa vahvistettuihin toimialoihin. Määrätään edelleen, ettei 18.4 ja 18.5 artikloja sovelleta, jos liitteissä I, II tai III olevia varaumia sovellettaisiin.

18.3 artikla. Artiklassa todetaan, että mikään luvussa esitetty ei estä osapuolia nimeämästä tai ylläpitämästä valtionyritystä tai monopolia tai myöntämästä yritykselle erityis- tai yksinoikeuksia. Selkeytetään, että sopimuksen osapuoli ei vaadi tai rohkaise sopimuksen piiriin kuuluvaa elintä toimimaan yhteen sopimattomalla tavalla sopimuksen kanssa.

18.4 artikla. Artiklassa määritellään syrjimättömän kohtelun käsite. Osapuolet varmistavat syrjimättömän kohtelun tavaroille ja palveluntarjoajille puolin ja toisin mukaan lukien tavaran tai palvelun oston ja myynnin yhteydessä.

18.5 artikla. Artiklassa täsmennetään, että sopimuksen piiriin kuuluvat elimet toimivat kaupallisten näkökulmien mukaisesti ostaessaan tai myydessään tavaroita ja ostaessaan tai tarjotessaan palveluita. Edellyttäen elimen toiminnan olevan 18.4 artiklan ja 17 luvun mukaista, ei edellä mainittua velvollisuutta sovelleta tietyin ehdoin, kun kyseessä on monopoli tai valtionyritys.

19 Luku: **Julkiset hankinnat**

19.1 artikla. Artiklassa on avattu sopimuksen sisältämät 18 julkisia hankintoja koskevaa määritelmää. Aiottua hankintaa koskevalla ilmoituksella tarkoitetaan käytännössä ilmoitusta, jonka hankintayksikkö julkaisee ja jossa kiinnostuneita toimittajia pyydetään jättämään osallistumishakemus tai tarjous tai molemmat. Sähköisellä huutokaupalla tarkoitetaan sähköistä prosessia, jossa toimittajat käyttävät sähköisiä välineitä muun muassa uusien tarjoushintojen tai määrien esittämiseen ja joiden perusteella tarjoukset voidaan asettaa järjestykseen tarjouspyynnön arviointiperusteiden mukaisesti.

19.2 artikla. Artikla koskee sopimuksen soveltamisalaa julkisissa hankinnoissa. Sekä Kanada että EU ovat WTO:n julkisia hankintoja koskevan uudistetun GPA-sopimuksen osapuolia. CETA-sopimuksen julkisia hankintoja koskeva 19 luku on linjassa GPA-sopimuksen määräysten kanssa. Sopimus ei sisällä sitoumuksia julkisten sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta. Sitä ei myöskään sovelleta puolustus- ja turvallisuushankintoihin.

Sopimuksen soveltamisalaan kuuluvalla hankinnalla tarkoitetaan a) tavaran, palvelun tai niiden yhdistelmän hankintaa, jotka on mainittu osapuolen markkinoillepääsyluettelon liitteissä ja edellä mainittuja hankintoja ei ole tarkoitus käyttää kaupalliseen myyntiin, jälleenmyyntiin tai tuotantoon, b) hankintaa, joka tapahtuu ostamalla, leasing-menettelyllä, vuokraamalla, osamaksulla joko osto-optioin tai ilman niitä, c) hankintaa, jonka arvonmääritys, hintaa koskevat kynnysarvot sekä hankintailmoitus ovat sopimuksen tai sen markkinoillepääsyluettelon liitteiden ehtojen mukaisia, d) hankintayksikön suorittamaa hankintaa ja e) hankintaa, jota ei ole muutoin jätetty soveltamisalan ulkopuolelle artiklan 3 kohdan tai markkinoillepääsyluettelon liitteiden mukaisesti.

Artiklan 3 kohdassa on luettelo hankinnoista, jotka eivät kuulu sopimuksen soveltamisalaan. Sopimuksen soveltamisalaan kuuluvat myös hankinnat, jotka kuuluvat Kanadan ja Euroopan unionin markkinoillepääsyluettelon liitteisiin, jotka koskevat muun muassa keskushallintotason ja sitä alemman tason sekä muiden hankintayksiköiden tekemiä tavara-, palvelu- ja rakennuspalveluhankintoja. Artikla sisältää määräykset siitä, miten hankintayksikön tulisi määritellä hankinnan arvo.

19.3 artikla. Artikla sisältää turvallisuutta ja yleisiä poikkeuksia koskevia ehtoja luvun soveltamisesta. Tällaisia ovat esimerkiksi valtion keskeiset turvallisuusedut sekä moraalin, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden suojeleminen.

19.4 artikla. Artiklassa määrätään lukuun sovellettavista yleisistä periaatteista. Syrjimättömyysperiaatteen mukaan toisen osapuolen tavaroille ja palveluille on annettava vähintään yhtä edullinen kohtelu kuin osapuoli ja sen hankintayksiköt myöntävät omille tavaroilleen, palveluilleen ja toimittajilleen. Tämä koskee myös osapuolen alueelle sijoittunutta toimittajaa (esimerkiksi yritys). Kanadassa tämä tarkoittaa lähinnä provinssi- sekä territoriotasoa ja EU:ssa jäsenvaltion keskushallintotasoa, sekä sitä alempaa tasoa, kuten sopimuksen markkinoillepääsyluettelossa on mainittu. Julkisen hankinnan toteuttamisen osalta mainitaan sähköisten välineiden käyttö sekä hankintamenettelyt, joita ovat avoin, valikoiva tai suljettu menettely. Valikoivalla menettelyllä tarkoitetaan yleisesti ottaen hankintalain (laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista 1397/2016) rajoitettua hankintamenettelyä ja suljetulla menettelyllä puolestaan hankintalaissa mainittua suorahankintaa. Määritelmien sisältö poikkeaa jonkin verran toisistaan. Sopimuskohdan mukaan hankinnat on suoritettava avoimesti ja puolueettomasti myös alkuperäsääntöjen osalta.

Vastikkeet (offset) sanamuoto vastaa uudistetun GPA-sopimuksen vastaavaa kohtaa. Kysymys on sopimusehdoista, joita käytetään muun muassa puolustushankinnoissa koskien vastakauppoja, vastaostoja tai teollista yhteistyötä. Nämä sopimusehdot eivät ole sallittuja sopimuksen piiriin kuuluvissa hankinnoissa. Syrjimättömyys, siten kuin se ymmärretään tässä artiklassa, ei koske tulleja tai esimerkiksi tuontiin liittyviä maksuja.

19.5 artikla. Artiklassa sovitaan osapuolten kesken informaatiovelvollisuuden täyttämisestä julkisten hankintojen osalta. Sähköisiä julkaisuja ja paperijulkaisuja käytetään sopimuksen piiriin kuuluvien hankintojen muun muassa lakien, oikeudellisten päätösten ja vakioehtojen julkaisemiseen. Suomi on ilmoittanut sopimuksen markkinoillepääsyluettelon liitteessä 19-8 seu-

raavat informaatiokanavat: Euroopan unionin virallinen lehti ja Julkiset hankinnat Suomessa ja ETA-alueella, Suomen virallisen lehden liite.

19.6 artikla. Artiklan mukaan julkisesta hankinnasta on tehtävä hankintailmoitus sähköisesti, maksutta ja keskitetystä palvelupisteestä. Paperijulkaisu on mahdollinen tietyin ehdoin. Myös siirtymäajasta sovitaan. Hankintailmoituksen sisällöstä on tarkemmat määräykset. Hankintailmoituksen tiivistelmä on julkaistava englanniksi tai ranskaksi. Myös suunniteltua hankintaa koskeva hankintailmoitus on mahdollinen.

19.7 artikla. Artikla kuvaa hankintaan osallistumista koskevia edellytyksiä tai vaatimuksia, joita hankintayksikkö voi asettaa tarjouspyynnössä. Tällaisia ovat lainsäädännölliset, rahoitukselliset, kaupalliset ja tekniset vaatimukset. Hankintayksikkö voi edellyttää toimittajalta aiempaa kokemusta, mutta ei saa rajoittaa sitä vain kokemukseen kyseessä olevan hankintayksikön kanssa. Hankintayksikön arvioidessa, täyttääkö toimittaja tarjouspyynnössä esitetyt osallistumisedellytykset, sen tulee arvioida tarjouspyyntöön otettuja rahoituksellisia, kaupallisia ja teknisiä kykyjä toimittajan liiketoiminnan perusteella sekä hankintayksikön alueella että sen ulkopuolella. Hankintayksikön tulee perustaa arvionsa vain hankintailmoituksessa ja tarjouspyynnössä esitettyihin vaatimuksiin. Hylkäysperusteita on kuusi. Näiden nojalla hankintayksikkö voi hylätä toimittajan ja siten tämän antaman tarjouksen. Näitä ovat muun muassa konkurssi, vakavasta rikoksesta annettu tuomio ja verojen laiminlyönti.

19.8 artikla. Artikla sisältää ehtoja toimittajien kelpoisuudesta ja rekisteröintijärjestelmistä. Osapuolien hankintayksiköt voivat ylläpitää toimittajarekisterijärjestelmää, johon toimittajat voivat rekisteröityä ja antaa vaadittuja tietoja. Lisäksi osapuolten hankintayksiköt pyrkivät yhtenäistämään kelpuuttamismenettelyjään sekä rekisteröintijärjestelmiään, joilla ei kuitenkaan saa aiheuttaa tarpeettomia esteitä toisen osapuolen toimittajien osallistumiselle hankintoihin. Valikoivan tarjouspyyntömenettelyn sisältö muistuttaa jonkin verran hankintalain rajoitettua hankintamenettelyä hankintailmoituksen, osallistumishakemuksen sekä toimittajien lukumäärän rajoittamisen osalta. Jos tarjousasiakirjat eivät ole julkisesti saatavilla, tulee ne antaa toimittajille samanaikaisesti.

Hankintayksikkö voi ylläpitää kestoluetteloja toimittajista tietyin edellytyksin. Toimittajat voivat milloin tahansa hakea pääsyä kestoluetteloon. Kestoluetteloon merkitsemätön toimittajakin voi kuitenkin tietyin edellytyksin osallistua kestoluetteloon perustuvaan hankintaan. Erikseen mainitaan vielä alueellisten sekä paikallisten hankintaviranomaisten (liite 19-2) sekä hankintayksikköinä toimivien yleishyödyllisten laitosten (liite 19-3) kestoluettelot. Hankintayksikön on tiedotettava toimittajalle päätöksestä, jonka se on tehnyt toimittajan lähettämän hankintaa koskevan hakemuksen tai kestoluetteloa koskevan hakemuksen johdosta. Myös muista hankintayksikön tekemistä päätöksistä, esimerkiksi toimittajan esittämän hakemuksen hylkäämisestä tai toimittajan poistamisesta kestoluettelosta, on hankintayksikön viipymättä ilmoitettava toimittajalle ja annettava kirjallinen selvitys päätöksen perusteista.

19.9 artikla. Artikla koskee teknisiä eritelmiä ja tarjouspyyntöasiakirjoja. Teknisiä eritelmiä ei saa laatia siten, että ne tarpeettomasti aiheuttavat esteitä kansainväliselle kaupalle. Teknisen erittelyn tulisi sisältää suorituskykyä ja toiminnallisia ominaisuuksia kuvaavia vaatimuksia, eikä niinkään malleja tai kuvailevia ominaisuuksia. Jos jälkimmäisiä vaatimuksia käytetään, tulisi hankintayksikön samalla mainita, että se ottaa huomioon myös vastaavanlaisia tavaroita tai palveluja sisältäviä tarjouksia. Tämä tapahtuu käyttämällä mainintaa "tai vastaava" tarjouspyyntöasiakirjoissa. Hankinnoissa tulisi käyttää kansainvälisiä standardeja, jos niitä on, muussa tapauksessa voidaan vaatia esimerkiksi kansallisia teknisiä määräyksiä tai standardeja. Hankintayksikkö ei saa vaatia myöskään tiettyä tavaramerkkiä, toiminimeä, patenttia, tekijänoikeutta, mallia, tyyppiä, alkuperää, valmistajaa tai toimittajaa ilman mainintaa "tai vastaava".

Hankintayksikkö ei myöskään saa pyytää tai ottaa vastaan kilpailua rajoittavalla tavalla neuvontaa henkilöltä tai taholta teknisten eritelmien valmistelussa tai hyväksynnässä, jolla on kaupallista mielenkiintoa hankintaa kohtaan. Myös luonnonvarojen säilyttämisestä ja ympäristönsuojelun edistämisestä teknisessä erittelyssä on mainittu.

Artiklassa kuvataan tarjouspyyntöasiakirjojen tarkempi sisältö. Hankintayksikön arviointiperusteina mainitaan muun muassa hinta, laatu, tekniset ansiot, ympäristöominaisuudet ja toimitusehdot, jotka on ilmoitettava tarjouspyyntöasiakirjoissa ja hankintailmoituksessa. Tarjoajien tasapuolista kohtelua korostetaan. Tarjouspyyntöasiat tulee olla saatavilla samanaikaisesti, ja ne on annettava pyydettäessä viipymättä. Myös tarjouskilpailusta kiinnostuneiden tietopyyntöihin on hankintayksiköiden vastattava tasapuolisesti ja viipymättä. Tarjouspyyntöasiakirjoihin tai hankintailmoituksiin tehtävistä muutoksista on informoitava tasapuolisesti kaikkia toimittajia riittävän aikaisessa vaiheessa.

19.10 artikla. Artiklassa sovitaan määräajoista. Hankintayksikön on annettava toimittajille riittävästi aikaa osallistumishakemuksen tai tarjouksen laatimista varten ottaen huomioon hankinnan luonne. Määräaikojen ja niiden pidennysten on oltava kaikille samat. Määräaikojen pituudet on mainittu. Määräajat vaihtelevat sen mukaan, minkälaisesta hankinnasta on kysymys tai minkälaista hankintamenettelyä (avoin vai valikoiva) käytetään tai onko hankinnasta tehty jo ennakkoilmoitus. Kiireen vuoksi määräaikoja on mahdollista lyhentää. Hankintalaki sisältää samantyyppisiä ehtoja määräaikojen osalta.

19.11 artikla. Hankintayksikkö voi käydä neuvotteluja toimittajan kanssa, jos tästä on hankintailmoituksessa mainittu tai jos tarjousten arvioinnissa ilmenee, ettei yksikään tarjouksista ole hankintailmoituksessa tai tarjouspyynnössä esitettyjen arviointiperusteiden mukaisesti kokonaistaloudellisesti edullisin. Määräyksellä on yhtenäisyyksiä hankintalain 34 §:ään, jonka mukaan hankintayksikkö voi valita neuvottelumenettelyn myös, jos avoimessa tai rajoitetussa menettelyssä on saatu vain tarjouksia, jotka eivät vastaa tarjouspyyntöä, tai jos tarjouksia ei voida hyväksyä. Neuvotteluihin osallistuvien toimittajien mahdollinen poissulkeminen on tehtävä hankintailmoituksessa ja tarjouspyyntöasiakirjoissa esitetyillä arviointiperusteilla. Kun neuvottelut ovat päättyneet, jäljelle jääneille toimittajille on ilmoitettava yleinen määräaika, johon mennessä tarjoajien on jätettävä uusi tai tarkistettu tarjous.

19.12 artikla. Artiklassa mainittua suljettua tarjouspyyntömenettelyä voidaan verrata hankintalain 40−41 §:n tarkoittamaan suorahankintaan. Määrittelyjen sisältö poikkeaa jonkin verran toisistaan. Kun hankintayksikkö käyttää suljettua tarjouspyyntömenettelyä, hankintayksikkö ei saa käyttää sitä tavalla, joka syrjii toisen osapuolen toimittajia, tai suojelee kotimaisia toimittajia. Myöskään kilpailuttamisen välttämistarkoituksessa sitä ei sovi käyttää.

Suljettua tarjouspyyntömenettelyä voidaan käyttää vain tietyin artiklassa mainituin edellytyksin muun muassa tilanteessa, joissa tarjouskilpailu on pidetty, mutta tarjouksia tai osallistumishakemuksia ei ole saatu tai jos saadut tarjoukset eivät ole olleet olennaisilta osin tarjouspyynnön vaatimusten mukaisia tai ne ovat olleet jopa vilpillisiä. Vain tietyn toimittajan tavarat tai palvelut voivat tulla kyseeseen myös, jos varteenotettavia vaihtoehtoisia tai korvaavia tavaroita ei ole mistään saatavilla (muun muassa taideteos, patenttisuoja). Muut artiklassa mainitut edellytykset suljetulle tarjouspyyntömenettelylle viittaavat lisätoimituksiin, äärimmäiseen kiireeseen, perushyödykemarkkinoihin, tutkimus- ja koetoimintaan, poikkeuksellisen edullisiin olosuhteisiin, kuten konkurssipesästä hankittuun tavaraan sekä suunnittelukilpailuun. Hankintayksikön on aina laadittava kirjallinen perusteltu asiakirja (kirjallinen kertomus) suljetun tarjouspyyntömenettelyn käytöstä.

19.13 artikla. Artikla koskee sähköistä huutokauppaa ja sitä, mitä tietoja hankintayksikön on kaikille osallistuville toimittajille ennen sähköisen huutokaupan aloittamista toimitettava.

19.14 artikla. Artikla sisältää hankintayksikön tarjousten käsittelyyn ja hankintasopimuksen tekemiseen liittyviä asioita. Hankintaprosessin oikeudenmukaisuus ja puolueettomuus on turvattava samoin tarjousten luottamuksellisuus. Jos tarjous saapuu myöhässä ainoastaan hankintayksikön käsittelyvirheestä johtuen, toimittajalle ei saa määrätä siitä seuraamuksia. Jos hankintayksikkö antaa mahdollisuuden hankintaprosessin aikana korjata tahattomat tarjouksen muotovirheet, tämä oikeus tulee antaa kaikille tarjousmenettelyyn osallistuville toimittajille.

Sopimuksen tekemisen osalta todetaan, että tarjouksen tulee olla kirjallinen ja sen on oltava hankintailmoituksen mukainen. Tarjouksen on täytettävä tarjouspyyntöasiakirjojen oleelliset vaatimukset ja tarjoajalle asetetut osallistumisedellytykset. Hankintasopimus tehdään sellaisen toimittajan kanssa, joka kykenee täyttämään sopimuksen ehdot ja jonka tarjous on ainoastaan hankintailmoituksissa ja tarjouspyyntöasiakirjoissa esitettyjen arviointiperusteiden (kokonaistaloudellisesti edullinen tai hinnaltaan halvin) mukainen. Jos tarjouksen hinta on epätavallisen alhainen, hankintayksikkö voi varmistaa toimittajalta, pystyykö se täyttämään hankintaan liittyvät osallistumis- ja sopimusehdot. Hankintayksikkö ei saa kiertääkseen tämän luvun ehtoja käyttää vaihtoehtoja, peruuttaa hankintaa tai muuttaa myönnettyjä sopimuksia.

19.15 artikla. Hankintatietojen avoimuutta korostetaan. Hankintayksikön on ilmoitettava hankintapäätöksestään kaikille hankintaan osallistuville toimittajille tasapuolisesti ja perusteltava päätös. Hankintasopimuksesta on hankintayksikön tietyn ajan kuluessa ilmoitettava vaaditut tiedot joko sähköisesti tai paperiversiona. Hankinta-asiakirjoja säilytetään vähintään kolmen vuoden ajan sopimuksen tekopäivästä. Osapuolet velvoitetaan kokoamaan ja antamaan vuosittain tilastotietoja sopimuksen alaisista hankintasopimuksista julkisia hankintoja käsittelevälle komitealle.

19.16 artikla. Artiklassa käsitellään osapuolten välistä tietojen luovuttamista. Tietoja on annettava muun muassa sen arvioimiseksi, toteutettiinko hankinta oikeudenmukaisesti, puolueettomasti ja tämän luvun mukaisesti. Tietojen salassapitoa koskevat ehdot mainitaan.

19.17 artikla. Artikla koskee kansallisia muutoksenhakumenettelyjä sopimuksen soveltamisalaan kuuluvan hankinnan yhteydessä. Osapuolten on tarjottava nopea, tehokas, avoin ja syrjimätön hallinnollinen tai oikeudellinen muutoksenhakumenettely, johon toimittaja voi halutessaan valittaa. Valituksia koskevat menettelysäännöt on laadittava kirjallisesti ja tarjottava ne yleisesti saataville. Hankintayksikköä ja toimittajaa kannustetaan neuvotteluratkaisuun. Valitusajan on oltava vähintään 10 päivää. Jatkovalitus on tietyin edellytyksin mahdollinen.

Muutoksenhakumenettelyn seuraamuksena saattaa kyseeseen tulla väliaikaiset toimenpiteet, korvaavat toimenpiteet tai korvaus kärsitystä menetyksestä tai vahingosta. Osapuolet sitoutuvat neuvottelemaan viimeistään 10 vuoden kuluttua sopimuksen voimaantulosta muun muassa oikeussuojakeinojen laadun kehittämisestä.

19.18 artikla. Artikla sisältää toimenpidemenettelyt luvun liitteiden muuttamisesta ja oikaisusta. Pääsäännön mukaan liitteitä muutettaessa sisällytetään tällaiseen osapuolen toiselle osapuolelle antamaan ilmoitukseen korvaavat muutokset, jotta soveltamisala säilyy vastaavana kuin ennen muutosta. Jos toinen osapuoli ei hyväksy muutosta, sen on ilmaistava vastustuksensa kirjallisesti 45 päivän kuluessa. Muutoksia lievempiä ovat osapuolen liitteiden oikaisut, joilla ei ole vaikutusta sopimuksen soveltamisalaan. Oikaisun edellytykset on mainittu. Oikaisuista ilmoitetaan kahden vuoden välein. Myös oikaisua voi toinen osapuoli vastustaa kirjallisesti 45 päivän kuluessa oikaisuilmoituksen vastaanottamisesta.

19.19 artikla. Artikla koskee julkisia hankintoja käsittelevän komitean kokoonpanoa ja tehtäviä. Komitea kokoontuu osapuolten pyynnöstä neuvottelemaan muun muassa kaikista tämän luvun toimintaan tai sen tavoitteiden edistämiseen liittyvistä asioista.

20 Luku: **Teollis- ja tekijänoikeudet**

Luku jakautuu viiteen jaksoon, jotka käsittelevät yleisiä määräyksiä (A jakso), teollis- ja tekijänoikeuksien suojaa (B jakso), oikeuksien täytäntöönpanoa (C jakso), rajatoimenpiteitä (D jakso) sekä yhteistyötä (E jakso).

Luvun määräyksistä ainoastaan 20.12 artiklaa ei sovelleta väliaikaisesti.

A JAKSO Yleiset määräykset

20.1−20.2 artiklat. Artikloissa määritellään luvun tavoitteet, velvoitteiden luonne ja soveltamisala. Sopimus täydentää TRIPS-sopimuksen määräyksiä osapuolten välillä ja sopimuspuolet voivat valita tarkoituksenmukaiset keinot soveltaa sopimusmääräyksiä omaan oikeusjärjestykseensä. Teollis- ja tekijänoikeuksilla tarkoitetaan sopimuksessa tekijänoikeuksia ja lähioikeuksia, patentteja, tavaramerkkejä, malleja, integroitujen piirien piirimalleja (topografiat), maantieteellisiä merkintöjä, julkistamattoman tiedon suojaa ja kasvinjalostajan oikeuksia sekä hyödyllisyysmalleja, jos niitä on kansallisesti suojattu.

20.3−20.5 artiklat. Artiklat sisältävät määräyksiä TRIPS-sopimuksesta ja kansanterveydestä annetun Dohan julistuksen (annettu WTO:n ministerikokouksessa 14 päivänä marraskuuta 2001) huomioon ottamisesta sopimusta täytäntöön pantaessa sekä osapuolten sitoutumisen WTO:n yleisneuvoston 30 päivänä elokuuta 2003 tekemän Dohan julistuksen kappaletta 6 koskevan päätöksen ja TRIPS-sopimuksen Genevessä 6 päivänä joulukuuta 2005 tehdyn muutospöytäkirjan täytäntöönpanon ja kunnioituksen edistämiseen. Lisäksi määrätään teollis- ja tekijänoikeuksien sammumisesta ja tietojen luovuttamisesta.

B JAKSO Teollis- ja tekijänoikeuksia koskevat normit

20.6 artikla. Artikla sisältää lääkkeen määritelmän.

Jakso B jakautuu seitsemään alajaksoon, jotka käsittelevät tekijänoikeutta ja lähioikeuksia (alajakso A), tavaramerkkejä (alajakso B), maantieteellisiä merkintöjä (alajakso C), malleja (alajakso D), patentteja (alajakso E), tietosuojaa (alajakso F) sekä kasvilajikkeita (alajakso G).

20.7−20.11 artiklat. Osapuolet noudattavat 20.7 artiklan mukaisesti tekijänoikeutta koskevia kansainvälisiä sopimuksia. Näitä ovat Bernin yleissopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta (SopS 78−79/1986), WIPO:n tekijänoikeussopimus (SopS 16−17/2010), WIPO:n esitys- ja äänitesopimus (SopS 18−19/2010) sekä kansainvälinen yleissopimus esittävien taiteilijoiden, äänitteiden valmistajien sekä radioyritysten suojaamisesta eli Rooman yleissopimus (SopS 56/1983). Osapuolilla on mahdollisuus rajoittaa teollis- ja tekijänoikeuksien suojaa edellä mainittujen sopimusten sallimissa rajoissa. Artiklat sisältävät myös muutamia EU:n direktiivien säännösten pohjalta muotoiltuja sopimusmääräyksiä, jotka täydentävät 20.7 artiklassa mainittujen kansainvälisten sopimusten määräyksiä. Nämä määräykset koskevat lähettäjäyritysten eli yleisradio-organisaatioiden oikeuksia sekä esittävien taiteilijoiden oikeuksia esitystensä yleisradiointiin ja yleisölle välittämiseen. Edellä mainitun lisäksi 20.8 artikla sisältää esitysten edelleen välittämistä yleisölle muulla tavalla (esimerkiksi internetin välityksellä) koskevan määräyksen. Lisäksi sopimus sisältää EU-lainsäädännön mukaiset määräykset teknisten toimenpiteiden suojaamisesta sekä oikeuksien hallinnointitietojen suojaa koskevista

velvoitteista. Sopimuksen 20.11 artiklassa määritellään palveluntarjoajan ja osapuolten velvoitteet erilaisten verkkopalvelun tarjoajien suhteen. Verkkopalvelut jaotellaan pelkkään siirtotoimintaan, välimuistiin tallentamiseen ja säilytykseen. Yleisen valvontavelvoitteen asettaminen artiklassa määritellyille palveluntarjoajille on kielletty. Osapuolet voivat vahvistaa soveltuvat menettelyt, joilla tekijänoikeusloukkauksiin puututaan. Artiklassa ei myöskään rajoiteta osapuolten lainsäädännön mukaisia suojakeinoja ja niiden käyttöä.

20.12 artikla. Osapuolet voivat 20.12 artiklan mukaisesti säätää rikosoikeudellisesta vastuusta koskien ilman lupaa yleisötilaisuudessa tapahtuvaa videokuvaamalla tehtyä elokuvateoksen kopiointia.

Eräiden aineettomien oikeuksien loukkaamista ja niiden rikosoikeudellista täytäntöönpanoa koskevat kansalliset säännökset sisältyvät rikoslain 49 lukuun (578/1995).

20.13−20.15 artiklat. Artiklat sisältävät määräyksiä rekisteröintimenettelystä, kansainvälisten tavaramerkkisopimusten noudattamisesta EU:n ja Kanadan osalta sekä poikkeuksista tavaramerkillä myönnettyihin oikeuksiin. Sopimuksen määräykset edellyttävät, että EU:lla ja Kanadalla on käytössä tavaramerkkien rekisteröintijärjestelmä ja, että yleisön saataville tarjotaan sähköinen tietokanta tavaramerkkihakemuksista ja tavaramerkkien rekisteröinneistä.

20.16−20.23 artiklat. Artiklat sisältävät määräykset maataloustuotteiden, elintarvikkeiden, viinien, maustettujen viinien ja väkevien alkoholijuomien maantieteellisten merkintöjen tunnustamisesta, suojatun nimen käyttöoikeudesta, suojan soveltamisalasta, suojan täytäntöönpanosta ja maantieteellisten merkintöjen suhteesta tavaramerkkeihin. Määräykset pohjautuvat EU-lainsäädäntöön. Liitteet 20-A ja 20-B sisältävät luettelot sopimuksella suojattavista EU:n ja Kanadan maantieteellisistä merkinnöistä. Uusien maantieteellisten merkintöjen lisäämisestä suojan piiriin sekä edellä mainittujen liitteiden muuttamisesta päätetään 26.1 artiklalla perustettavassa CETA-sekakomiteassa, joka toimii yhteisymmärryksessä ja maantieteellisiä merkintöjä käsittelevän CETA-komitean suosituksesta.

20.24−20.25 artiklat. Osapuolet pyrkivät liittymään teollismallien kansainvälistä rekisteröintiä koskevaan Haagin sopimukseen liittyvään Geneven asiakirjaan. Kanada ei ole liittynyt Geneven asiakirjaan. Artiklassa 20.25 säädetään mallioikeuden suhteesta tekijänoikeussuojaan. Osapuolet voivat määrätä suojan laajuuden, edellytykset sekä vaadittavan omaperäisyyden.

20.26−20.28 artiklat. Osapuolet pyrkivät noudattamaan patenttihakemuksia sekä patentteja koskevia muodollisia säännöksiä harmonisoinutta patenttilakisopimuksen 1−14 ja 22 artiklaa (SopS 6−7/2006). Artiklat sisältävät määräyksiä lääkkeiden patenttisuojan keston pidentämisestä (sui generis -suoja) korkeintaan viidellä vuodella sekä lääkkeisiin liittyvien patenttien kytkemisjärjestelyistä.

20.29−20.30 artiklat. Artikloiden määräykset koskevat lääkkeisiin ja kasvinsuojeluaineisiin liittyvien myyntiluvan hankkimiseksi annettujen tietojen suojaa.

20.31 artikla. Osapuolet toimivat yhteistyössä edistääkseen uusien kasvilajikkeiden suojaamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen noudattamista (SopS 17/1993).

C JAKSO Teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpano

Jaksossa määrätään teollis- ja tekijänoikeuksien yksityisoikeudellisista toimenpiteistä, menettelyistä ja oikeussuojakeinoista. Määräyksissä tarkoitetaan teollis- ja tekijänoikeuksilla kai-

kenlaisia teollis- ja tekijänoikeuksia, joista on määräyksiä TRIPS-sopimuksen II osan 1−7 kohdassa.

20.32−20.33 artiklat. Artikloissa määritellään osapuolten yleiset velvoitteet ja hakijat, jotka ovat oikeutettuja hakemaan tässä jaksossa ja TRIPS-sopimuksen täytäntöönpanoa koskevassa osassa tarkoitettuja toimenpiteitä, menettelyjä ja oikeussuojakeinoja. Jakson soveltamisala rajataan tiettyihin teollis- ja tekijänoikeuksiin, joita ovat tekijänoikeudet ja lähioikeudet, patentit, tavaramerkit, teollismallit, integroitujen piirien piirimallit, maantieteelliset merkinnät ja julkistamattoman tiedon suoja.

20.34−20.42 artiklat. Artiklat sisältävät määräyksiä todistusaineistosta, väliaikaisista toimista todistusaineiston suojaamiseksi, tiedonsaantioikeudesta, turvaamis- ja säilyttämistoimenpiteistä, korjaavista toimenpiteistä, kieltotuomioista, vahingonkorvauksista, oikeudenkäyntikuluista sekä tekijänoikeutta ja lähioikeutta koskevasta olettamasta. Velvoitteet ovat voimassa olevan teollis- ja tekijänoikeuksien täytäntöönpanoa koskevan EU:n direktiivin (2004/48/EY) ja EU:n tuoteväärennösasetuksen (608/2013/EU) mukaisia.

D JAKSO Rajatoimenpiteet

Jaksossa määritellään rajatoimenpiteiden soveltamisala, määrätään oikeudenhaltijan hakemukselle asetettavista vaatimuksista ja tiedoista, joita oikeudenhaltijan on toimitettava, vakuuden asettamisesta, loukkauksen toteamisesta sekä oikeussuojakeinoista. Lisäksi sovitaan erityisestä yhteistyöstä rajatoimenpiteiden alalla.

20.43−20.48 artiklat. Artiklojen määräykset koskevat oikeudenhaltijan oikeuksia ja tulliviranomaisten toimia teollis- ja tekijänoikeuksien loukkausta epäiltäessä. Velvoitteet ovat EU:n tuoteväärennösasetuksen mukaisia.

20.49 artikla. Osapuolet sopivat tätä jaksoa koskevasta keskinäisestä yhteistyöstä ja tietojen vaihdosta. Yhteistyö tapahtuu osapuolia sitovien alan kansainvälisten sopimusten kanssa yhteensopivalla tavalla. Sopimuksen 6.14 artiklassa tarkoitettu tulliyhteistyösekakomitea määrittää painopisteet ja soveltuvat menettelyt osapuolten toimivaltaisten viranomaisten välillä.

E JAKSO Yhteistyö

Jaksossa osapuolet sopivat tätä lukua koskevasta keskinäisestä yhteistyöstä ja vuoropuhelusta.

20.50 artikla. Osapuolet vaihtavat tietoja ja kokemuksia teollis- ja tekijänoikeuksien suojelusta sekä täytäntöönpanosta ja yhteistyöjärjestelyiden vahvistamisesta niiden tekijänoikeuskorvauksia keräävien järjestöjen välille. Lisäksi osapuolet sitoutuvat tehokkaaseen vuoropuheluun luvussa tarkoitettujen teollis- ja tekijänoikeuksien suojelua ja täytäntöönpanoa koskien.

21 Luku: **Sääntely-yhteistyö**

21.1 artikla. Artiklassa määrätään sääntely-yhteistyöluvun soveltamisalasta. Lukua sovelletaan osapuolten sääntelyviranomaisten sääntelytoimenpiteiden laatimiseen, tarkasteluun ja menetelmäkysymyksiin. Artiklassa määritellään, mihin nämä muun muassa voivat liittyä.

21.2 artikla. Artikla käsittelee periaatteita. Osapuolet vahvistavat asian kannalta keskeisten WTO:n sopimusten mukaiset oikeutensa ja velvollisuutensa. Artiklassa määrätään myös, että

osapuolet ovat sitoutuneet ihmisten, eläinten ja kasvien elämän tai terveyden sekä ympäristön korkeatasoiseen suojaan. Osapuolet tunnustavat kauppakumppaniensa kanssa kahdenvälisesti ja monenkeskisesti tehtävän sääntely-yhteistyön arvon. Osapuolet sopivat tekevänsä sääntely-yhteistyötä aina silloin kun se on mahdollista ja molemmille osapuolille edullista. Myös muut kauppakumppanit voivat osallistua tähän yhteistyöhön.

Osapuolet sitoutuvat jatkamaan sääntely-yhteistyön kehittämistä yhteisten etujen pohjalta muun muassa estääkseen ja poistaakseen tarpeettomia kaupan ja sijoitusten esteitä. Tämä ei kuitenkaan rajoita kunkin osapuolen mahdollisuutta toteuttaa omia sääntelyyn, lainsäädäntöön ja politiikkaan liittyviä toimiaan.

Osapuolet voivat toteuttaa sääntely-yhteistyötoimia vapaaehtoiselta pohjalta. Osapuolen ei edellytetä ryhtyvän mihinkään tiettyyn sääntely-yhteistyötoimintaan. Osapuoli voi kieltäytyä tai vetäytyä yhteistyöstä.

21.3 artikla. Artikla käsittelee sääntely-yhteistyön tavoitteita. Tavoitteena on muun muassa

a) tukea ihmisten elämän, terveyden tai turvallisuuden suojelua, eläinten- tai kasviensuojelua ja ympäristönsuojelua; b) rakentaa luottamusta, syventää molemminpuolista ymmärrystä sääntelyn kehittämisestä ja saada keskinäistä hyötyä toisen osapuolen kokemuksista ja näkemyksistä; c) helpottaa kahdenvälistä kauppaa ja sijoituksia; ja d) tukea teollisuuden kilpailukyvyn ja tehokkuuden parantamista.

21.4 artikla. Artikla käsittelee sääntely-yhteistyötoimia, joilla pyritään täyttämään sääntely-yhteistyön tavoitteet. Artiklassa luetellaan useita mahdollisia toimia. Näitä voivat olla muun muassa kahdenvälisten keskustelujen käyminen sääntelyn hallinnasta, keskinäiset neuvottelut tarvittaessa ja tietojenvaihto sääntelyn koko kehitysprosessin ajan sekä ei-julkisen tiedon jakaminen siinä määrin kuin sitä voidaan tarjota muiden maiden hallituksille tiedot tarjoavan osapuolen sovellettavien sääntöjen mukaisesti.

21.5 artikla. Artikla käsittelee sääntelytoimenpiteiden yhteensopivuutta. Osapuolten sääntelytoimenpiteiden lähentymisen ja yhteensopivuuden tehostamiseksi, kukin osapuoli ottaa asianmukaisesti huomioon toisen osapuolen samaa tai samanlaista aihetta koskevat sääntelytoimenpiteet tai -aloitteet. Osapuoli voi kuitenkin eri syistä, kuten erilaisten institutionaalisten tai lainsäädännöllisten toimintatapojen tai arvojen vuoksi hyväksyä myös erilaisia sääntelytoimenpiteitä tai toteuttaa erilaisia aloitteita.

21.6 artikla. Osapuolet perustavat sääntely-yhteistyön foorumin helpottamaan ja edistämään luvun mukaista sääntely-yhteistyötä. Artiklassa määrätään sääntely-yhteistyön foorumin tehtävät. Sääntely-yhteistyön foorumi esimerkiksi tarjoaa tilaisuuden käydä keskusteluja yhteisen edun mukaisista sääntelypolitiikan kysymyksistä. Artiklassa määrätään myös foorumin puheenjohtajista ja kokoonpanosta. Artiklassa käsitellään lisäksi foorumin tehtävänmääräystä, menettelyjä ja työohjelmaa, kokoontumisia sekä raportointia CETA-sekakomitealle.

21.7 artikla. Artikla käsittelee muuta osapuolten välistä yhteistyötä. Osapuolet sopivat vaihtavansa säännöllisesti tietoja käynnissä olevista tai suunnitelluista sääntelyhankkeista. Osapuolet pyrkivät tekemään yhteistyötä ja jakamaan tietoa vapaaehtoisuuden pohjalta muiden tuotteiden kuin elintarvikkeiden turvallisuuden alalla. Osapuolet sopivat, että ne voivat käynnistää vastavuoroisen tietojenvaihdon kuluttajatuotteiden turvallisuutta koskevista tiedoista sekä toteutetuista ennaltaehkäisevistä, rajoittavista ja korjaavista toimenpiteistä. Kanada voi saada pääsyn osaan Euroopan unionin Rapex-hälytysjärjestelmän (tai sen seuraajan) kuluttajatuotteita koskevista tiedoista. Euroopan unioni voi saada varhaisvaroitustietoja rajoittavista

toimenpiteistä ja tuotteiden takaisinvedoista Kanadan kuluttajatuotteita koskevasta Radar-ilmoitusjärjestelmästä (tai sen seuraajasta).

21.8 artikla. Artikla käsittelee yksityisten tahojen kuulemista, jotta saataisiin hallituksen ulkopuolisia näkemyksiä tämän luvun täytäntöönpanoon liittyvistä asioista.

21.9 artikla. Artikla käsittelee osapuolten hallintoon nimettäviä yhteyspisteitä, jotka ovat tarpeen mukaan vastuussa sääntelystä vastaavien osastojensa ja virastojensa kuulemisista ja koordinoinnista.

22 Luku: **Kauppa ja kestävä kehitys**

22.1 artikla. Artiklassa osapuolet vahvistavat sitoumuksensa edistää kansainvälistä kauppaa siten, että ne edesauttavat keskeisiä kansainvälisesti sovittuja kestävän kehityksen tavoitteita. Osapuolet tunnustavat, että taloudellinen ja sosiaalinen kehitys sekä ympäristönsuojelu ovat toisistaan riippuvaisia. Artiklassa vahvistetaan, että sopimuksen 23 (kauppa ja työ) ja 24 luvun (kauppa ja ympäristö) mukaiset oikeudet ja velvollisuudet on otettava huomioon sopimuksen yhteydessä. Näiden lukujen täytäntöönpanolla pyritään edistämään kestävää kehitystä koskevien toimintalinjojen ja toimenpiteiden koordinointia ja yhdentymistä, vuoropuhelua ja yhteistyötä, työ- ja ympäristölainsäädännön täytäntöönpanoa sekä kansainvälisten työ- ja ympäristösopimusten noudattamista. Artiklassa vahvistetaan myös sitoumus edistää avoimuutta ja julkista keskustelua kaupan ja kestävän kehityksen kysymyksistä ja eri välineiden, kuten vaikutustenarviointien ja sidosryhmäkuulemisten, täysimittaista hyödyntämistä kauppa-, työ- ja ympäristökysymysten sääntelyssä.

22.2 artikla. Artiklassa osapuolet korostavat avoimuuden merkitystä edistettäessä yleisön osallistumista ja tarjotaan tietoja julkisesti saataville.

22.3 artikla. Artiklassa tunnustetaan kansainvälisen yhteistyön arvo kestävän kehityksen tavoitteen saavuttamisessa. Artiklassa sovitaan, että osapuolet käyvät vuoropuhelua ja kuulevat toisiaan yhteistä etua koskevista kauppaan liittyvistä kestävän kehityksen kysymyksistä. Artiklassa sitoudutaan edistämään kauppaa ja talouden virtoja ja toimintatapoja, joilla tuetaan ihmisarvoista työtä ja ympäristönsuojelua esimerkiksi tavaroiden ja palveluiden kestävään tuotantoon liittyvien vapaaehtoisten ohjelmien kautta. Artiklassa kukin osapuoli sitoutuu tarkastelemaan, valvomaan ja arvioimaan sopimuksen täytäntöönpanon vaikutusta kestävään kehitykseen omalla alueellaan sidosryhmien näkemykset huomioon ottaen, jotta voidaan tunnistaa mahdolliset toimintatarpeet, joita sopimuksen yhteydessä ilmenee.

22.4 artikla. Artiklassa vahvistetaan kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevän komitean toimintaa koskevat menettelytavat. Komitea valvoo tämän luvun sekä 23 luvun (kauppa ja työ) ja 24 luvun (kauppa ja ympäristö) täytäntöönpanoa, mihin sisältyvät myös yhteistyötoimet ja sopimuksen kestävään kehitykseen kohdistuvien vaikutusten tarkastelu. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea kokoontuu vuoden kuluessa sopimuksen voimaantulosta ja sen jälkeen aina, kun osapuolet katsovat sen tarpeelliseksi. Jokaiseen komitean tavanomaiseen kokoukseen tai erityisistuntoon sisältyy julkinen istunto, elleivät osapuolet toisin päätä. Komitea edistää avoimuutta ja yleisön osallistumista ja kaikki komitean päätökset tai raportit julkaistaan, jollei komitea itse toisin päätä.

22.5 artikla. Artiklassa sitoudutaan tukemaan kansalaisjärjestöjen edustajista koostuvan yhteisen kansalaisyhteiskunnan foorumin toimintaa, jotta voidaan käydä vuoropuhelua sopimuksen kestävää kehitystä koskevista osista. Foorumi kutsutaan koolle kerran vuodessa, jolleivät osapuolet muuta sovi. Osapuolet edistävät aiheeseen liittyvien eri näkökohtien tasapainoista

edustusta, mukaan luettuina työnantajien, ammattiliittojen, ammatti- ja elinkeinoelämän järjestöjen, ympäristöryhmien sekä tarvittaessa muiden aiheeseen liittyvien kansalaisjärjestöjen riippumattomien edustajien osalta.

23 Luku: **Kauppa ja työ**

23.1 artikla. Artiklassa tunnustetaan työelämää koskevan kansainvälisen yhteistyön ja kansainvälisten sopimusten merkitys. Tarpeen vaatiessa sitoudutaan yhteistyöhön kauppaan liittyvistä työelämää ja työllisyyttä koskevissa kysymyksissä. Osapuolet vahvistavat keskeisten työelämän normien ja korkeatasoisen työntekijöiden suojelun arvon ja merkityksen talouden tehokkuuden, innovoinnin ja tuottavuuden sekä myös vientitulosten kannalta.

23.2 artikla. Artiklassa tunnustetaan osapuolten oikeus hyväksyä ja muuttaa työelämää ja työntekijöiden suojelua koskevaa lainsäädäntöään ja toimintapolitiikkojaan noudattaen kansainvälisiä työtä koskevia sitoumuksiaan. Osapuolet pyrkivät varmistamaan, että niiden lainsäädännössä ja toimintapolitiikassa säädetään korkeatasoisesta työntekijöiden suojelusta, ja jatkuvasti parantamaan suojelun tasoa.

23.3 artikla. Artiklassa kukin osapuoli sitoutuu varmistamaan, että sen työlainsäädäntö ja -käytännöt takaavat Kansainvälisen työjärjestön (ILO) työtä koskevat perusperiaatteet ja -oikeudet ja että niissä säädetään näiden periaatteiden ja oikeuksien suojasta. Osapuolet vahvistavat sitoutuneensa kunnioittamaan, edistämään ja toteuttamaan näitä periaatteita ja oikeuksia ILOn jäseniä koskevien velvollisuuksien ja Kansainvälisen työkonferenssin 86. kokouksessa vuonna 1998 annetun työelämän perusperiaatteita ja -oikeuksia koskevan ILOn julistuksen mukaisesti. Sitoumukset koskevat yhdistymisvapautta ja kollektiivisen neuvotteluoikeuden tehokasta tunnustamista; kaikenlaisen pakkotyön poistamista; lapsityövoiman käytön tehokasta poistamista; ja työn ja ammatin harjoittamisen yhteydessä esiintyvän syrjinnän poistamista. Lisäksi osapuolet sitoutuvat varmistamaan, että niiden työlainsäädännössä ja -käytännöissä edistetään työterveyttä ja turvallisuutta, palkansaajien työoikeudellisia vähimmäisnormeja sekä syrjimättömyyttä työolojen osalta artiklassa tarkemmin määriteltyjen ILOn ihmisarvoisen työn agendan ja vuoden 2008 sosiaalisesti oikeudenmukaisen globalisaation julistusten mukaisesti. Osapuolet vahvistavat uudelleen sitoutuvansa lainsäädännössään ja käytännöissään toteuttamaan koko alueellaan tehokkaasti Kanadan ja Euroopan unionin jäsenvaltioiden ratifioimat keskeiset ILOn yleissopimukset. Osapuolet sitoutuvat myös pyrkimykseen ratifioida sellaiset ILOn keskeiset yleissopimukset, mitä ne eivät ole vielä ratifioineet.

23.4 artikla. Artiklassa osapuolet tunnustavat, että ei ole asianmukaista edistää kauppaa tai sijoituksia heikentämällä tai alentamalla työlainsäädännön ja -normien mukaisen suojan tasoa. Artiklassa määrätään, ettei osapuoli voi jättää soveltamatta työlainsäädäntöään ja -normejaan tai muutoin poiketa tai laiminlyödä niiden tehokasta täytäntöönpanoa kaupan ja sijoitusten edistämiseksi.

23.5 artikla. Artiklassa määrätään tarkemmin työlainsäädäntöön liittyvien oikeuksien turvaamisesta sekä asiaa koskevista valvonta-, täytäntöönpano- ja hallinnollisista sekä tuomioistuinmenettelyistä sekä toimien uudelleentarkastelusta.

23.6 artikla. Artiklassa osapuolet sitoutuvat rohkaisemaan julkista keskustelua ei-valtiollisten toimijoiden kanssa toimintalinjoista liittyen työlainsäädännön ja -normien kehittämiseen sekä edistämään työlainsäädäntönsä ja -normiensa sekä täytäntöönpano- ja noudattamismenettelyidensä yleistä tunnettuutta.

23.7 artikla. Artiklassa osapuolet sitoutuvat yhteistyössä edistämään tämän luvun tavoitteiden saavuttamista, esimerkiksi vaihtamalla tietoa ja toimimalla yhteistyössä kaupan ja työn kannalta merkittäviä kysymyksiä käsittelevillä kansainvälisillä foorumeilla mukaan lukien WTO:ssa ja ILOssa sekä edistämään kansainvälisesti työelämän perusperiaatteiden ja oikeuksien sekä ILOn ihmisarvoisen työn toimintaohjelman tehokasta noudattamista. Artikla mahdollistaa kaikki osapuolten sopiviksi katsomat yhteistyömuodot. Osapuolet sitoutuvat ottamaan huomioon kaikki työntekijöiden, työnantajien ja kansalaisjärjestöjen edustajien esittämät näkemykset määrittäessään yhteistyön aloja ja toteuttaessaan yhteistyötä.

23.8−23.11 artiklat. Artikloissa määritetään sopimuksen tämän luvun toimeenpanon seuranta ja osapuolten välisten, tämän luvun soveltamiseen liittyvien erimielisyyksien ratkaisumekanismit. Kukin osapuoli nimeää hallinnostaan yhteyspisteen kauppaan ja työelämän normeihin liittyvien kysymysten täytäntöönpanoa varten. Lisäksi kukin osapuoli perustaa uuden työtä tai kestävää kehitystä käsittelevän kansallisen neuvoa-antavan ryhmän tai kuulee jo olemassa olevia ryhmiään saadakseen näkemyksiä tähän lukuun liittyvistä kysymyksistä. Nämä ryhmät koostuvat riippumattomista ja edustavista kansalaisyhteiskunnan järjestöistä, joissa työnantaja-, ammattiliitto-, työ- ja liike-elämän organisaatiot ja tarvittaessa muut olennaiset sidosryhmät ovat tasapainoisesti edustettuina.

Osapuoli voi ehdottaa neuvotteluja toisen osapuolen kanssa mistä tahansa tämän luvun mukaisesta kysymyksestä. Jos osapuoli katsoo, että keskustelua asiasta on jatkettava, osapuoli voi pyytää, että kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea tarkastelee asiaa. Komitean on tarvittaessa pyydettävä apua työtä tai kestävää kehitystä käsitteleviltä osapuolten neuvoa-antavilta ryhmiltä 23.8 artiklassa tarkoitettujen kuulemismenettelyiden avulla. Jos asiaa ei saada tyydyttävällä tavalla ratkaistua 23.9 artiklan mukaisissa neuvotteluissa, osapuoli voi 90 päivän kuluttua neuvottelupyynnön saamisen jälkeen toimittaa pyynnön toisen osapuolen yhteyspisteeseen ja pyytää, että asiaa tarkastelemaan asetetaan riippumattomien asiantuntijoiden paneeli 23.10 artiklassa vahvistettujen menettelyjen mukaisesti. Paneelin tehtävänä on laatia asiaa koskeva raportti sisältäen päätelmät, onko vastaajaosapuoli toiminut tämän luvun vaatimusten mukaisesti, sekä suosituksia asian ratkaisemiseksi.

Kaikissa 23 luvun (kauppa ja työ) piiriin kuuluvia asioita koskevissa riidoissa osapuolet voivat turvautua ainoastaan tässä luvussa vahvistettuihin sääntöihin ja menettelyihin. 23.11 artiklassa vahvistetaan, että tähän lukuun sisällytetyt velvollisuudet ovat sitovia ja täytäntöönpanokelpoisia 23.10 artiklassa riitojenratkaisuun vahvistetuilla menettelyillä. Kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea voi suositella CETA-sekakomitealle muutoksia aihetta koskeviin tämän luvun määräyksiin 30.2 artiklassa (muutokset) vahvistettujen muutosmenettelyiden mukaisesti.

24 Luku: **Kauppa ja ympäristö**

24.1 artikla. Artiklassa määritellään ympäristölainsäädäntö siltä osin kuin sitä tässä luvussa sovelletaan. Ympäristölainsäädäntö kattaa osapuolten oikeudellisesti sitovia toimenpiteitä, joilla pyritään suojelemaan ympäristöä sekä ihmisten elämää tai terveyttä kielteisiltä ympäristövaikutuksilta, muun muassa saastuttavilta aineilta. Soveltamisalasta suljetaan pois omavaraistalouden tai alkuperäisväestön luonnonvarojen hyödyntämisen hallinta.

24.2−24.3 artiklat. Artikloissa tunnustetaan ympäristö kestävän kehityksen perustekijänä sekä kaupan mahdollisuus edistää kestävää kehitystä ja painotetaan tehostettua yhteistyötä ympäristön suojelemiseksi. Tunnustetaan osapuolten oikeudet vahvistaa ympäristösääntelyään. Pyritään ympäristönsuojelun korkeaan tasoon ja sen jatkuvaan parantamiseen.

24.4 artikla. Artiklassa sitoudutaan monenvälisiin ympäristösopimuksiin ja korostetaan kaupan ja ympäristön keskinäistä täydentävyyttä. Osapuolet sitoutuvat panemaan täytäntöön ne ympäristösopimukset, joiden osapuolena ovat. He sitoutuvat yhteistyöhön monenvälisiin ympäristösopimuksiin liittyen, sekä tiedonvaihtoon: ympäristösopimuksista, joiden osapuolia molemmat ovat; uusien sopimusten neuvotteluista; sekä uusiin sopimuksiin liittymisestä. Tunnustetaan oikeus käyttää 28.3 artiklaa (yleiset poikkeukset) ympäristötoimenpiteiden osalta, mukaan lukien monenvälisten ympäristösopimusten toimeenpanon osalta.

24.5 artikla. Artiklassa osapuolet tunnustavat, että ei ole asianmukaista edistää kauppaa tai sijoituksia heikentämällä tai alentamalla ympäristönsuojelun tasoa. Artiklassa määrätään, ettei osapuoli voi jättää soveltamatta ympäristölainsäädäntöään ja -normejaan tai muutoin poiketa tai laiminlyödä niiden tehokasta täytäntöönpanoa kaupan ja sijoitusten edistämiseksi.

24.6 artikla. Artiklassa taataan oikeussuojakeinot ja menettelyt tilanteessa, jossa ympäristölainsäädäntöä rikotaan. Lainsäädännössä varmistetaan, että menetellyt ovat kohtuullisia, oikeudenmukaisia, tasapuolisia ja avoimia.

24.7 artikla. Artiklassa rohkaistaan julkista keskustelua ei-valtiollisten toimijoiden kanssa ja niiden välillä, joka voi johtaa uuteen ympäristölainsäädäntöön. Edistetään ympäristölainsäädännön täytäntöönpano- ja noudattamismenettelyiden yleistä tunnettuutta, ja vastaanotetaan ja tarkastellaan yleisöltä saatavia näkemyksiä.

24.8 artikla. Osapuolet sitoutuvat huomioimaan tieteellisiä ja teknisiä tietoja sekä kansainvälisiä standardeja ympäristönsuojelutoimenpiteissä, jotka voivat vaikuttaa kauppaan ja sijoituksiin osapuolten välillä. Myönnetään, että tapauksissa, joissa on vakavan tai korvaamattoman vahingon vaaroja, osapuolet eivät voi pitää täyden tieteellisen varmuuden puuttumista syynä lykätä toimenpidettä.

24.9 artikla. Sitoudutaan edistämään ympäristötuotteiden ja -palveluiden kauppaa ja sijoituksia sekä vähentämään tullien ulkopuolisia esteitä. Huomioidaan erityisesti ilmastonmuutoksen hillitsemisen kannalta merkittävät tuotteet ja palvelut, varsinkin uusiutuvaan energiaan perustuvat.

24.10 artikla. Osapuolet tunnustavat metsien suojelun, kestävän metsätalouden sekä kestävästi ja laillisesti korjattujen metsätuotteiden markkinoillepääsyn merkityksen. Rohkaistaan tällaisten tuotteiden kauppaa, vaihdetaan tietoa ja tehdään yhteistyötä kestävän metsäntalouden puolesta sekä laittomia hakkuita ja niihin liittyvää kauppaa vastaan. Tehdään tarvittaessa yhteistyötä kansainvälisillä foorumeilla, joilla käsitellään metsien suojelua ja kestävää hoitoa, mukaan lukien luonnonvaraisen eläimistön ja kasviston uhanalaisten lajien kansainvälistä kauppaa koskevan yleissopimus (CITES sopimus, SopS 44−45/1976). Artiklan aiheista keskustellaan kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevässä komiteassa tai 25 luvussa (kahdenvälinen vuoropuhelu ja yhteistyö) tarkoitetussa metsätaloustuotteita koskevassa kahdenvälisessä vuoropuhelussa.

24.11 artikla. Artiklassa tunnustetaan kalatalouden ja vesiviljelyn suojelun sekä niiden kestävän ja vastuullisen hallinnan merkitys. Osapuolet aikovat käyttää tehokkaita seuranta-, hallinta- ja valvontatoimenpiteitä suojellakseen kalakantoja ja torjuakseen liikakalastusta. He sitoutuvat yhteistyöhön laittoman, ilmoittamattoman ja sääntelemättömän kalastuksen torjumiseksi ja sulkemiseksi pois kauppavirroista. Tehdään yhteistyötä myös alueellisissa kalastuksenhoitojärjestöissä, ja edistetään ympäristövastuullista vesiviljelyalaa.

24.12 artikla. Osapuolet sitoutuvat yhteisyöhön tämän luvun tavoitteiden edistämiseksi. Tehdään yhteistyötä muun muassa: sopimuksen ympäristövaikutusten hillitsemiseksi; kaupan ja ympäristön kannalta relevanteilla kansainvälisillä foorumeilla; yritysten yhteiskuntavastuun ja vastuuvelvollisuuden ympäristöulottuvuuden täytäntöönpanossa ja seurannassa; ympäristösääntelyn ja -standardien kehityksen seurannassa; ilmastonmuutoksen torjunnassa ja sen kauppaan liittyvissä näkökohdissa; ympäristötuotteiden ja -palveluiden kaupassa ja sijoituksissa; sekä tavaroiden elinkaaren hallinnassa. Yhteistyötä toteutetaan yleisöä ja sidosryhmiä huomioiden. Yhteistyöhön kuuluu tekniset vaihdot, tietojen ja parhaiden toimintatapojen vaihdot, tutkimushankkeet, raportit, konferenssit ja työpajat.

24.13−24.16 artiklat. Artikloissa määritetään sopimuksen tämän luvun toimeenpanon seuranta ja sopimusosapuolten välisten, tämän luvun soveltamiseen liittyvien erimielisyyksien ratkaisumekanismit. Kukin osapuoli nimeää hallinnostaan yhteyspisteen kauppaan ja ympäristöön liittyvien kysymysten täytäntöönpanoa varten. Lisäksi kukin osapuoli perustaa uuden ympäristöä tai kestävää kehitystä käsittelevän kansallisen neuvoa-antavan ryhmän tai kuulee jo olemassa olevia ryhmiään saadakseen näkemyksiä tähän lukuun liittyvistä kysymyksistä. Nämä ryhmät koostuvat riippumattomista ja edustavista kansalaisyhteiskunnan järjestöistä, joissa ympäristöjärjestöt, liike-elämän organisaatiot ja tarvittaessa muut olennaiset sidosryhmät ovat tasapainoisesti edustettuina.

Osapuoli voi ehdottaa neuvotteluja toisen osapuolen kanssa mistä tahansa tämän luvun mukaisesta kysymyksestä. Jos osapuoli katsoo, että keskustelua asiasta on jatkettava, osapuoli voi pyytää, että kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea tarkastelee asiaa. Komitean on tarvittaessa pyydettävä apua ympäristöä tai kestävää kehitystä käsitteleviltä osapuolten neuvoa-antavilta ryhmiltä. Jos asiaa ei saada tyydyttävällä tavalla ratkaistua, osapuoli voi 90 päivän kuluttua pyytää, että asiaa tarkastelemaan asetetaan asiantuntijapaneeli. Paneelin tehtävänä on laatia asiaa koskeva raportti sisältäen päätelmät, onko vastaajaosapuoli toiminut tämän luvun vaatimusten mukaisesti, sekä suosituksia asian ratkaisemiseksi. Kaikissa tämän luvun piiriin kuuluvia asioita koskevissa riidoissa osapuolet voivat turvautua vain tässä luvussa vahvistettuihin sääntöihin ja menettelyihin. Osapuolet voivat milloin tahansa turvautua hyviin palveluihin, sovitteluun tai välitykseen kyseisen riidan ratkaisemiseksi.

25 Luku: **Kahdenvälinen vuoropuhelu ja yhteistyö**

25.1 artikla. Artiklassa osapuolet sopivat vakiintuneen kumppanuutensa ja yhteisten arvojensa pohjalta yhteistyön tukemisesta yhteistä etua koskevissa asioissa. Osapuolet sopivat biotekniikkaa, metsätaloustuotteiden kauppaa sekä raaka-aineita koskevasta kahdenvälisestä vuoropuhelusta. Lisäksi osapuolet sopivat tehostavansa tiede-, teknologia-, tutkimus- ja innovaatiokysymyksiä koskevaa yhteistyötä. Artiklassa sovitaan kahdenvälisen vuoropuheluun liittyvistä menettelyistä sekä CETA-sekakomitean vuoropuhelusta ja määräysvallasta.

25.2 artikla. Artiklassa sovitaan biotekniikan markkinoillepääsyn kysymyksiä koskevasta vuoropuhelusta, joka kattaa kaikki osapuolten yhteisen edun mukaisesti merkitykselliset aiheet. Yhteistyö ja tietojenvaihto tapahtuvat vuonna 2009 perustetussa vuoropuhelussa. Lisäksi osapuolet panevat merkille yhteisten tavoitteiden merkityksen alalla muun muassa tietojen vaihdon ja sääntely-yhteistyön osalta.

25.3 artikla. Artiklassa sovitaan yhteisten etujen mukaisesta metsätaloustuotteita koskevasta kahdenvälisestä vuoropuhelusta, yhteistyöstä ja tietojenvaihdosta koskien metsätaloustuotteiden tuotannon, kaupan ja kulutuksen kannalta merkityksellisiä lakeja, asetuksia, toimintalinjoja ja tärkeitä kysymyksiä. Osapuolet sopivat, että metsätaloustuotteita koskeva kahdenvälinen vuoropuhelu kokoontuu vuoden kuluessa sopimuksen voimaantulosta ja sen jälkeen 25.1 ar-

tiklan 2 kohdan mukaisesti. Osapuolet ovat samaa mieltä siitä, että metsätaloustuotteita koskevassa kahdenvälisessä vuoropuhelussa käydyt keskustelut voivat tarjota pohjatietoja kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevän komitean keskusteluille.

25.4 artikla. Artiklassa sovitaan raaka-aineita koskevasta kahdenvälisestä vuoropuhelusta. Osapuolet tunnustavat avoimen, syrjimättömän, läpinäkyvän ja sääntöihin ja tieteelliseen tietoon perustuvan kauppaympäristön merkityksen. Vuoropuhelu kattaa kaikki yhteisen edun mukaiset merkitykselliset kysymykset, esimerkiksi molemminpuolisen ymmärryksen lisäämisen raaka-ainealalla sekä toimien edistämisen yritysten yhteiskunnallisen vastuun tueksi kansainvälisten standardien mukaisesti.

25.5 artikla. Artiklassa sovitaan tiede-, teknologia-, tutkimus- ja innovaatioyhteistyön vahvistamisesta. Osapuolet sopivat esimerkiksi rohkaisevansa lainsäädäntönsä mukaisesti muiden muassa yksityisen sektorin, tutkimuslaitosten ja kansalaisyhteiskunnan osallistumista yhteistyön toimintoihin alueellaan.

26 Luku: **Hallinnolliset ja institutionaaliset määräykset**

26.1 artikla. Artiklassa sovitaan CETA-sekakomitean perustamisesta, kokoontumisesta, vastuista ja tehtävistä. Sekakomitea kokoontuu kerran vuodessa tai osapuolen pyynnöstä. Se on vastuussa kaikista osapuolten välistä kauppaa ja sijoituksia koskevista kysymyksistä sekä valvoo sopimuksen täytäntöönpanoa ja perustettujen komiteoiden ja muiden elinten toimintaa. Sekakomitea etsii tapoja ennakoida sopimuksen tulkinnasta tai soveltamisesta nousevia ongelmia (ilman, että tämä vaikuttaa sijoituksia koskevan 8 luvun, kauppaa ja kestävää kehitystä koskevien 22−24 lukujen ja riitojenratkaisua koskevan 29 luvun soveltamiseen) ja seuraa muita sopimuksen alaan kuuluvia seikkoja. Se voi siirtää vastuita erikoistuneille komiteoille, olla yhteydessä asianomaisiin osapuoliin, sopia sopimuksen muuttamisesta sopimuksen määräysten mukaisesti ja hoitaa osapuolten välisiä kauppasuhteita. Sekakomitea voi antaa sopimuksen määräyksistä tulkintoja, jotka sitovat sopimuksen nojalla perustettuja tuomioistuimia, antaa suosituksia, ottaa itselleen erikoistuneen komitean tehtävän, hajottaa tai perustaa erikoistuneen komitean, perustaa kahdenvälisiä vuoropuheluja ja ryhtyä osapuolten päättämiin muihin toimiin.

26.2 artikla. Artiklassa määrätään erikoistuneiden komiteoiden perustamisesta ja toiminnasta. Näitä ovat tavarakauppakomitea, palveluita ja sijoituksia käsittelevä komitea, terveys- ja kasvinsuojelutoimia käsittelevä yhteinen hallintokomitea, julkisia hankintoja käsittelevä komitea, rahoituspalvelukomitea, kauppaa ja kestävää kehitystä käsittelevä komitea, sääntelyyhteistyön foorumi ja maantieteellisiä merkintöjä käsittelevä CETA-komitea. Edellä mainittujen komiteoiden lisäksi Euroopan yhteisön ja Kanadan tulliyhteistyötä ja keskinäistä avunantoa tulliasioissa koskevalla vuoden 1998 sopimuksella perustetulle tulliyhteistyökomitealle myönnetään valtuudet toimia CETA-sekakomitean puitteissa. Näiden komiteoiden toimeksianto ja tehtävät määritellään CETA-sopimuksen niitä koskevissa luvuissa ja pöytäkirjoissa. Komiteat raportoivat CETA-sekakomitealle.

26.3 artikla. Artiklassa käsitellään CETA-sekakomitean päätöksentekoa. CETA-sekakomitealla on päätösvaltaa kaikissa sopimuksen kattamissa kysymyksissä. Sen päätökset sitovat kaikkia osapuolia edellyttäen, että mahdolliset sisäiset vaatimukset täytetään ja menettelyt saatetaan päätökseen. Sekakomitea voi myös antaa suosituksia. Se tekee päätöksensä ja antaa suosituksensa yksimielisesti.

26.4 artikla. Artiklassa määrätään, että toisen osapuolen toimittamia luottamuksellisia tietoja on käsiteltävä CETA-sekakomiteassa ja erikoistuneissa komiteoissa luottamuksellisesti.

26.5 artikla. Artiklassa sovitaan osapuolten CETA-yhteyspisteiden perustamisesta ja tehtävistä. Yhteyspiste seuraa sopimuksella perustettujen elinten työtä, koordinoi kokousvalmisteluja, seuraa tarvittaessa CETA-sekakomitean päätöksiä, ottaa vastaan sopimuksen mukaisia ilmoituksia ja tietoja, vastaa kaikkiin 27.2 artiklan mukaisiin tietopyyntöihin ja tarkastelee sopimuksen toimintaa CETA-sekakomitean toimeksiannosta.

26.6 artikla. Artikla sisältää määräykset kokousten pitämisestä ja kokoon kutsumisesta.

27 Luku: **Avoimuus**

Luvun 27.3 ja 27.4 artiklaa ei sovelleta väliaikaisesti siltä osin kuin kyseisiä artikloja sovelletaan hallinnollisiin menettelyihin, uudelleentarkasteluun ja muutoksenhakuun jäsenvaltioiden tasolla.

27.1 artikla. Kukin osapuoli sitoutuu sopimuksen piiriin kuuluvien asioiden osalta lakien, asetusten, menettelyjen ja yleisesti sovellettavien hallinnollisten päätösten välittömään julkaisuun tai saataville asettamiseen, jotta toinen osapuoli ja asianomaiset henkilöt saavat mahdollisuuden tutustua niihin. Artiklassa todetaan, että siinä määrin kuin on mahdollista, osapuoli julkaisisi tarkoitetut toimenpiteet jo etukäteen ja antaisi kohtuullisen mahdollisuuden esittää näkemyksiä ehdotetuista toimenpiteistä.

27.2 artikla. Osapuolet sitoutuvat siinä määrin kuin on mahdollista toimittamaan tietoja ja vastaamaan toisen osapuolen kysymyksiin voimassa olevista ja ehdotetuista toimenpiteistä, joilla voi olla olennaista vaikutusta sopimuksen toimintaan. Toimitetuilla tiedoilla ei vaikuteta siihen, ovatko toimenpiteet sopimuksen mukaisia.

27.3 artikla. Osapuolet sitoutuvat soveltaessaan hallinnollisissa menettelyissä 27.1 artiklassa mainittuja toimenpiteitä toisen osapuolen tiettyyn henkilöön, tavaraan tai palveluun tekemään kohtuullisessa määräajassa kansallisten menettelysäännösten mukaisen asianmukaisen ilmoituksen asianomaiselle menettelyn aloittamisesta ja sen luonteesta sekä antamaan selvityksen oikeusperustasta, jonka perusteella menettely on aloitettu, sekä kuvauksen riidanalaisista seikoista. Osapuolet sitoutuvat lisäksi antamaan asianomaiselle mahdollisuuden esittää tosiasioita ja väitteitä näkemystensä tueksi ja sitoutuvat varmistamaan menettelyiden lainmukaisuuden.

Artiklan määräykset kuuluvat jaettuun toimivaltaan. Suomessa artiklassa tarkoitetun hallintooikeudellisen sääntelyn keskeiset säännökset sisältyvät hallintolakiin (434/2003), julkisuuslakiin (621/1999), kielilakiin (423/2003), Saamen kielilakiin (1086/2003) sekä lakiin sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa (13/2003). Hallintolaki ei sisällä säännöstä viranomaisen velvollisuudesta antaa asianosaiselle ilmoitusta menettelyn aloittamisesta.

27.4 artikla. Osapuolet sopivat perustavansa tai ylläpitävänsä hallinnollisesta toimeenpanosta vastaavista viranomaisista riippumattomia ja puolueettomia oikeudellisia tuomioistuimia tai niihin verrattavia tuomioistuimia, joissa voidaan tarkastella pikaisesti ja tarvittaessa korjata sopimuksen soveltamisalaan liittyviä hallintotoimenpiteitä. Osapuolet sitoutuvat varmistamaan, että kyseisissä tuomioistuimissa osapuolilla on oikeus mahdollisuuteen puolustaa kantojaan sekä ratkaisuun, joka perustuu näyttöön. Lisäksi osapuolet sitoutuvat varmistamaan, että toimivaltainen viranomainen panee tuomioistuimen ratkaisun täytäntöön.

Artiklan määräykset kuuluvat jaettuun toimivaltaan. Suomessa artiklassa tarkoitetun hallintooikeudellisen sääntelyn keskeiset säännökset sisältyvät hallintolakiin, hallintolainkäyttölakiin (586/1996), julkisuuslakiin, kielilakiin, Saamen kielilakiin sekä lakiin sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa.

27.5 artikla. Osapuolet sitoutuvat sopimaan erilaisia toimintatapoja koskevasta yhteistyöstä, joilla edistetään avoimuutta kansainvälisessä kaupassa ja sijoituksissa.

28 Luku: **Poikkeukset**

28.1−28.2 artiklat. Artiklat sisältävät määritelmät kotipaikasta, verosopimuksesta, verosta ja verotustoimenpiteestä sekä osapuolikohtaiset määritelmät kilpailuviranomaisesta, kilpailulaista ja osapuolen kilpailulain nojalla suojatuista tiedoista.

28.3 artikla. Artiklassa määritellään sopimuksen yleiset poikkeukset ja niiden soveltaminen. GATT 1994 -sopimuksen yleisiä poikkeuksia koskeva XX artikla on osa sopimusta. CETA-sopimus ei estä syrjimättömiä toimia, jotka ovat tarpeen yleisen turvallisuuden, moraalin tai yleisen järjestyksen suojelemiseksi taikka ihmisten, eläinten tai kasvien elämän suojelemiseksi. Yleiseen turvallisuuteen ja järjestykseen liittyviä poikkeuksia voidaan käyttää ainoastaan, kun johonkin yhteiskunnallisesti perustavanlaatuiseen etuun kohdistuu aito ja vakava uhka.

28.4 artikla. Artiklassa määrätään pääomaliikkeitä ja maksuja koskevista tilapäisistä suojatoimenpiteistä.

28.5 artikla. Artiklassa on määräykset rajoituksista vakavissa maksutaseen ja ulkoisen rahoitusaseman ongelmissa.

28.6 artikla. Artiklassa määritellään sopimuksen suhde toimiin, jotka liittyvät kansalliseen turvallisuuteen. Sopimus ei velvoita osapuolta antamaan tietoja sen keskeisten turvallisuusetujen vastaisesti. Sopimus ei myöskään estä osapuolen toimia, joilla se täyttää kansainväliset velvollisuutensa rauhan ja kansainvälisen turvallisuuden ylläpitämiseksi tai suojelee omia turvallisuusetujaan.

28.7 artikla. Artiklassa käsitellään verotusta. Sopimus ei estä kumpaakaan osapuolta ottamasta käyttöön tai ylläpitämästä verotustoimenpiteitä, joilla erotellaan veronmaksajat tilanteen mukaan tai joilla pyritään torjumaan verojen välttäminen tai kiertäminen. Lisäksi artiklassa täsmennetään sopimuksen soveltamisen ulkopuolelle jäävät osapuolten verotustoimet. Sopimuksen määräykset eivät myöskään vaikuta verosopimuksen nojalla osapuolelle kuuluviin oikeuksiin ja velvollisuuksiin.

28.8 artikla. Artiklassa on määräykset tietojen luovuttamisesta. Sopimus ei velvoita osapuolta toimittamaan tietoja tai sallimaan sellaisten tietojen saantia, joiden paljastamien olisi sen lainsäädännössä kiellettyä tai rajoitettua. Riitojenratkaisumenettelyn aikana osapuolen tai sen kilpailuviranomaisen ei vaadita toimittavan sen kilpailulainsäädännön mukaisesti suojattuja tietoja tai sallivan niiden saantia.

28.9 artikla. Artiklassa palautetaan mieleen kulttuuriin sovellettavat poikkeukset, jotka on vahvistettu CETA-sopimuksen aiemmissa luvuissa.

28.10 artikla. Artiklassa määritellään sopimuksen määräysten suhde WTO-poikkeuslupiin.

29 Luku: **Riitojen ratkaiseminen**

Luku jakautuu neljään jaksoon, joissa käsitellään alkumääräyksiä (A jakso), neuvotteluja ja sovittelua (B jakso), riitojenratkaisumenettelyjä ja niiden noudattamista (C jakso) sekä yleisiä määräyksiä (D jakso).

A JAKSO Alkumääräykset

29.1–29.3 artiklat. Artikloissa määrätään sopimuksen tulkintaa ja soveltamista koskevasta yhteistyöstä, luvun soveltamisesta kaikkiin sopimuksen tulkintaa tai soveltamista koskeviin riitoihin, ellei toisin määrätä, sekä riitojenratkaisufoorumin valintaa koskevista kysymyksistä.

B JAKSO Neuvottelut ja sovittelu

29.4 artikla. Artiklassa määrätään neuvotteluista. Osapuoli voi pyytää neuvotteluja toisen osapuolen kanssa mistä tahansa luvun soveltamisalaan liittyvästä kysymyksestä. Artiklassa käsitellään menettelyä neuvotteluiden aloittamiseksi, neuvotteluiden sisältöä, neuvotteluiden luottamuksellisuutta ja neuvottelufoorumia.

29.5 artikla. Artiklassa määrätään osapuolten mahdollisuudesta turvautua sovitteluun, jota koskevat menettelyt esitetään sopimuksen liitteessä 29-C.

C JAKSO Riitojenratkaisumenettelyt ja niiden noudattaminen

29.6 artikla. Artiklassa määrätään välimiespaneelin asettamispyynnöstä. Artiklassa käsitellään määräaikaa pyynnön esittämiselle ja pyynnön sisältöä.

29.7 artikla. Artikla sisältää määräykset välimiespaneelin kokoonpanosta, mukaan lukien välimiesten lukumäärä (kolme välimiestä), välimiesten valintaa koskeva menettely, välimiespaneelin asettamispäivän määräytyminen ja välimiesten vaihtaminen.

29.8 artikla. Artikla sisältää määräykset välimiesten luettelosta. Siinä käsitellään muun muassa välimiesten lukumäärää (vähintään 15 henkilöä), alaluetteloiden laatimista sekä välimiesten ja puheenjohtajina toimivien välimiesten pätevyys- ja riippumattomuusvaatimuksia.

29.9 artikla. Artiklassa määrätään välimiespaneelin väliraportista. Artiklassa käsitellään raportin sisältöä, osapuolten mahdollisuutta toimittaa kirjallisia huomautuksia ja raportin luottamuksellisuutta.

29.10 artikla. Artiklassa määrätään välimiespaneelin loppuraportista. Artiklassa käsitellään raportin sisältöä sekä raportin toimittamisen määräaikaa ja julkaisemista. Artiklan 1 kohdan mukaan välimiespaneelin loppuraportissa annettu tuomio sitoo osapuolia.

29.11 artikla. Artikla sisältää määräykset kiireellisissä tilanteissa noudatettavan menettelyn määräajoista.

29.12 artikla. Artiklassa määrätään välimiespaneelin loppuraportin noudattamisesta. Artiklan mukaan vastaajana oleva osapuoli toteuttaa kaikki tarvittavat toimenpiteet loppuraportin noudattamiseksi. Vastaajana olevan osapuolen tulee ilmoittaa toiselle osapuolelle ja CETA-sekakomitealle aikeistaan noudattaa loppuraporttia 20 päivän kuluessa raportin vastaanottamisesta.

29.13 artikla. Artikla sisältää määräykset välimiespaneelin loppuraportin noudattamista koskevasta kohtuullisesta määräajasta. Artiklassa käsitellään määräaikaa kohtuullista määräaikaa koskevan pyynnön esittämiselle, menettelyä kohtuullisen määräajan määrittämiselle osapuol-

ten ollessa erimielisiä sen kestosta, kohtuullisen määräajan jatkamista ja toimien toteuttamista koskevaa väliaikaistarkastelua. Lisäksi määrätään siitä, että vastaajana olevan osapuolen tulee ilmoittaa toiselle osapuolelle ja CETA-sekakomitealle toteuttamistaan toimenpiteistä ennen kohtuullisen määräajan päättymistä.

29.14 artikla. Artiklassa määrätään väliaikaisista korjaavista toimenpiteistä, joita voi seurata välimiespaneelin loppuraportin noudattamatta jättämisestä. Sen lisäksi, että artiklassa selostetaan tilanteet, joissa osapuolella on oikeus keskeyttää velvollisuuksia tai saada korvauksia, siinä on määräykset velvollisuuksien keskeyttämistä koskevasta ilmoituksesta, keskeytettävien velvollisuuksien tasosta, keskeyttämisen toteuttamisen määräajasta sekä menettelystä toimenpiteiden noudattamista tai vastaavuutta koskevien erimielisyyksien ratkaisemiseksi.

29.15 artikla. Artikla sisältää määräykset velvollisuuksien keskeyttämisen jälkeen toteutettujen toimenpiteiden tarkastelusta.

D JAKSO Yleiset määräykset

29.16–29.19 artiklat. Artikloissa määrätään luvussa tarkoitettuihin riitojenratkaisumenettelyihin sovellettavasta työjärjestyksestä (liite 29-A), yleisestä tulkintasäännöstä, välimiespaneelin tuomioiden vaikutuksista osapuolten sopimuksessa määrättyihin oikeuksiin ja velvollisuuksiin sekä mahdollisuudesta yhteiseen sopimusratkaisuun.

30 Luku: **Loppumääräykset**

30.1 artikla. Artiklassa todetaan, että sopimuksen pöytäkirjat, liitteet, julistukset, yhteiset julistukset, yhteisymmärrykset ja alaviitteet ovat erottamaton osa sopimusta.

30.2 artikla. Artiklassa määrätään sopimuksen muutoksista. Osapuolet voivat kirjallisesti sopia sopimuksen muutoksesta, joka tulee voimaan sen jälkeen, kun osapuolet ovat vaihtaneet kirjalliset ilmoitukset sisäisten voimaantulon edellytystensä täyttämisestä, tai osapuolten sopimana päivänä. CETA-sekakomitea voi päättää sopimuksen pöytäkirjojen ja liitteiden muuttamisesta, ja päätös tulee voimaan osapuolten sopimana päivänä. CETA-sekakomitea ei voi kuitenkaan päättää niiden liitteiden muutoksista, jotka koskevat sijoituksia, rajat ylittävää palvelukauppaa, luonnollisten henkilöiden tilapäistä saapumista ja oleskelua liiketoimintaa varten ja rahoituspalveluja (liitteet I−III sekä 8−10 ja 13 lukujen liitteet pois lukien liite 10-A).

30.3–30.5 artiklat. Artikloissa määrätään etuuksien käytöstä, vaihtotaseesta ja pääomanliikkeistä.

30.6 artikla. Artiklassa määrätään yksityisistä oikeuksista. Sopimus luo vain osapuolten välille oikeuksia tai velvollisuuksia kansainvälisen julkisoikeuden mukaisesti. Se ei luo oikeuksia tai velvollisuuksia suoraan henkilöille. Osapuoli ei omassa lainsäädännössään säädä kanneoikeudesta toista osapuolta vastaan sillä perusteella, että toisen osapuolen toimenpide ei ole yhdenmukainen CETA-sopimuksen kanssa. Sopimukseen ei voi vedota suoraan osapuolten omissa oikeusjärjestelmissä.

30.7 artikla. Artiklassa määrätään sopimuksen voimaantulosta ja väliaikaisesta soveltamisesta. Osapuolet hyväksyvät sopimuksen omien sisäisten vaatimustensa ja menettelyidensä mukaisesti. Sopimus tulee voimaan sitä päivää seuraavan toisen kuukauden ensimmäisenä päivänä, jona osapuolet vaihtavat kirjalliset ilmoitukset siitä, että ne ovat täyttäneet omat sisäiset vaatimuksensa ja saattaneet päätökseen sisäiset menettelynsä, tai muuna osapuolten sopimana päivänä. Sopimusta voidaan soveltaa väliaikaisesti sitä päivää seuraavan kuukauden ensim-

mäisestä päivästä, jona osapuolet ovat ilmoittaneet toisilleen täyttäneensä sisäiset vaatimuksensa ja saattaneensa päätökseen sisäiset menettelynsä väliaikaisen soveltamisen osalta, tai muuna osapuolten sopimana päivänä. Jos osapuoli aikoo jättää jonkin sopimuksen määräyksen väliaikaisesti soveltamatta, tästä tulee ilmoittaa toiselle osapuolelle ja tarjota mahdollisuus neuvotteluihin. Toisella osapuolella on 30 päivää aikaa reagoida ilmoitukseen. Se voi vastustaa muutosta tai ilmoittaa määräyksistä, joita se ei aio soveltaa väliaikaisesti. Jos toinen osapuoli vastustaa väliaikaisen soveltamisen kaventamista, sopimusta ei sovelleta väliaikaisesti. Väliaikaisen soveltamisen voi lopettaa kirjallisella ilmoituksella, ja se tulee voimaan ilmoitusta seuraavan toisen kuukauden ensimmäisenä päivänä. Jos sopimusta tai sen määräyksiä sovelletaan väliaikaisesti, ilmauksella 'sopimuksen voimaantulo' tarkoitetaan väliaikaisen soveltamisen alkamispäivää. Sopimuksella perustetut elimet voivat toimia sopimuksen väliaikaisen soveltamisen aikana. Jos osapuoli lopettaa sopimuksen väliaikaisen soveltamisen, elinten tekemien päätösten voimassaolo lakkaa. Ilmoitukset toimitetaan EU:n neuvoston pääsihteeristölle ja Kanadan ulko-, kauppa- ja kehitysministeriölle.

30.8 artikla. Artiklassa määrätään muiden voimassa olevien sopimusten lopettamisesta, keskeyttämisestä tai liittämisestä tähän sopimukseen. Sopimukset listataan liitteissä 30-A ja 30-B. Mainittujen sopimusten joukossa ei ole Suomen ja Kanadan kahdenvälisiä sopimuksia.

30.9 artikla. Artikla sisältää määräykset sopimuksen päättymisestä. Osapuoli voi irtisanoa CETA- sopimuksen antamalla kirjallisen ilmoituksen sopimuksen lopettamisesta EU:n neuvoston pääsihteeristölle tai Kanadan ulko-, kauppa- ja kehitysministeriölle sekä kopion ilmoituksesta CETA-sekakomitealle. Sopimus päättyy 180 päivän kuluttua ilmoituksesta. Sopimuksen 8 luvun (sijoitukset) määräykset pysyvät tästä huolimatta voimassa 20 vuoden ajan sopimuksen lopettamispäivästä niiden sijoitusten osalta, jotka on tehty ennen lopettamispäivää.

30.10 artikla. Artikla sisältää määräykset EU:n uusien jäsenvaltioiden liittymisestä.

30.11 artikla. Artiklassa määritellään sopimuksen todistusvoimaiset kielet.

LIITTEET

Liite 2-A koskee tullien poistamista. Osapuolet sopivat tavarakaupan tullien poistamisen aikatauluista. Tullit poistuvat osapuolien väliseltä alkuperätavaroiden kaupalta CETA-sopimuksen voimaantulopäivästä alkaen, ellei sopimuksen liitteessä 2-A muuta määrätä. Liite sisältää EU:n ja Kanadan tulliluettelot.

Liite 2-B sisältää osapuolten julistukset tariffikiintiöiden hallinnoinnista. Liitteen A jakso sisältää julistuksen sopimuksen mukaisten naudan- ja sianlihan tariffikiintiöiden hallinnoinnista EU:ssa. Liitteen B jakso sisältää julistuksen sopimuksen mukaisten juuston tariffikiintiöiden hallinnoinnista Kanadassa.

Liite 4-A koskee yhteistyötä moottoriajoneuvoja koskevien määräysten alalla.

Liite 5-A sisältää tiedot osapuolten toimivaltaisista viranomaisista.

Liite 5-B sisältää listan taudeista, joiden osalta voidaan antaa alueellistamista koskevia päätöksiä.

Liite 5-C koskee alueellisen tilanteen tunnustamismenettelyitä. Osapuolet sopivat näistä menettelyistä myöhemmin erikseen.

Liite 5-D sisältää ohjeet vastaavuuden määrittämiseen, tunnustamiseen ja ylläpitämiseen.

Liite 5-E sisältää terveys- ja kasvinsuojelutoimien tunnustamista koskevat yleiset huomautukset sekä luettelot terveys- ja kasvinsuojelutoimista ja niihin liittyvistä erityisedellytyksistä.

Liite 5-F sisältää laitosten ja tilojen hyväksymistä koskevat edellytykset ja menettelyt.

Liite 5-G määrittelee kasvien terveyttä koskeviin erityisiin tuontivaatimuksiin liittyvän menettelyn.

Liite 5-H koskee auditoinnin tai tarkastuksen tekemistä koskevia periaatteita ja ohjeita. Osapuolet sopivat näistä periaatteista ja ohjeista myöhemmin erikseen.

Liite 5-I sisältää vientitodistusmenettelyä koskevat ohjeet ja periaatteet.

Liite 5-J sisältää tuontitarkastuksia ja -maksuja koskevat periaatteet ja ohjeet mukaan lukien luettelo tarkastusten toteuttamistiheydestä.

Liite 8-A koskee pakkolunastusta. Liitteessä osapuolet vahvistavat yhteisymmärryksensä koskien välitöntä ja välillistä pakkolunastusta.

Liite 8-B koskee julkista velkaa.

Liite 8-C sisältää määräykset säädökseen *Investment Canada Act* liittyvien päätösten riitojenratkaisun ulkopuolelle jättämisestä.

Liite 8-D sisältää 8.12 artiklan 6 kohtaa koskevan yhteisen julistuksen, joka koskee teollis- ja tekijänoikeuksia.

Liite 8-E sisältää 8.16 artiklaa, 9.8 artiklaa ja 28.6 artiklaa koskevan yhteisen julistuksen, joka täsmentää toimenpiteiden, jotka "liittyvät kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseen", sisältävän myös ihmisoikeuksien suojelemisen.

Liite 8-F sisältää säädöstä *Investment Canada Act* koskevan Kanadan julistuksen.

Liite 9-A sisältää rajat ylittävän palveluntarjonnan kansallista kohtelua koskevan yhteisymmärryksen.

Liite 9-B sisältää yhteisymmärryksen uusista palveluista, joita ei ole luokiteltu Yhdistyneiden Kansakuntien yhteisessä tavaraluokituksessa (CPC 1991).

Liite 9-C sisältää kuriiripalveluja koskevan yhteisymmärryksen.

Liite 10-A sisältää luettelon Euroopan unionin jäsenvaltioiden yhteyspisteistä maahantuloasioissa.

Liite 10-B sisältää varaumat ja poikkeukset, joita tietyissä Euroopan unionin jäsenvaltioissa sovelletaan avainhenkilöstöön ja lyhytaikaisiin liikematkalaisiin. Suomen osalta liitteeseen sisältyy lisäehtoja muun muassa sijoittajille, myynnin jälkeisiä palveluja tarjoaville henkilöille, matkailualan työntekijöille.

Liite 10-C käsittelee tekniikan ja tieteen eri alojen asiantuntijoiden pätevyyden vastaavuutta EU:n ja Kanadan välillä.

Liite 10-D sisältää luettelon lyhytaikaisten liikematkalaisten toiminnoista, joita nämä voivat suorittaa maahantulon jälkeen.

Liite 10-E sisältää luettelon sopimusperusteisia palveluntarjoajia ja riippumattomia ammatinharjoittajia koskevista toimialakohtaisista sitoumuksista ja varaumista.

Liite 10-F sisältää yrityksen sisäisesti siirrettyjen henkilöiden puolisoita koskevan yhteisymmärryksen EU:n ja Kanadan välillä.

Liite 11-A sisältää ei-sitovat ohjeet vastavuoroista tunnustamista koskevia sopimuksia varten.

Liite 13-A koskee rahoituspalvelujen rajat ylittävää kauppaa. Sillä rajataan rahoituspalvelujen rajat ylittävää kauppaa koskevien velvoitteiden soveltamisalaa tiettyihin palveluihin. Näitä palveluja koskevat varaumat sisältyvät EU:n osalta liitteen I ja II mukaisiin luetteloihin.

Liite 13-B sisältää 13.16 artiklan 1 kohtaa (vakavaraisuuden ja luotettavuuden turvaamista koskeva poikkeus) ja 13.21 artiklaa (sijoitusriidat rahoituspalveluissa) koskevan yhteisymmärryksen. Yhteisymmärrys sisältää menettelyt tilanteeseen, jossa osapuoli 13.21 artiklan mukaisessa riidassa vetoaa 13.16 artiklan 1 kohtaan (vakauden ja luotettavuuden turvaamista koskeva poikkeus).

Liite 13-C käsittelee yhteisymmärrystä vuoropuhelusta rahoituspalvelusektorin sääntelyn osalta.

Liite 19-1 koskee valtion keskushallintoviranomaisia, jotka tekevät julkisia hankintoja. Julkisia hankintoja koskevat liitteet kuuluvat osana EU:n ja Kanadan erikseen antamaan markkinoillepääsyluetteloon.

Liite 19-2 koskee EU:n osalta alueellisia ja paikallisia hankintaviranomaisia sekä hankintadirektiivissä määriteltyjä julkisoikeudellisia laitoksia. Kanadan osalta liite 19-2 sisältää listan hankintayksiköistä.

Liite 19-3 koskee yleishyödyllisiä laitoksia, jotka on mainittu Kanadan ja EU:n antamissa markkinoillepääsyluetteloissa.

Liite 19-4 koskee julkisia tavarahankintoja.

Liite 19-5 koskee julkisia palveluhankintoja.

Liite 19-6 koskee julkisia rakennusurakoita sekä EU:n osalta myös käyttöoikeusurakoita.

Liite 19-7 sisältää molempien osapuolten yleisiä huomautuksia, jotka liittyvät lähinnä soveltamisalaa koskeviin poikkeuksiin. Liitteen kohdassa 2 mainitaan Ahvenanmaan erityisasemasta. Sen mukaan ”Ahvenanmaan osalta sovelletaan Suomen liittymisestä Euroopan unioniin tehdyn sopimuksen Ahvenanmaasta tehdyn pöytäkirjan N:o 2 erityisehtoja.”

Liite 19-8 sisältää eri hankintayksiköiden sähköiset tai paperiset julkaisuvälineet.

Liite 20-A sisältää Euroopan unionista ja Kanadasta peräisin olevien tuotteiden yksilöivät maantieteelliset merkinnät. Liite jakautuu A- ja B-osaan. (Kanadan osalta lista on tyhjä).

Liite 20-B sisältää 20.21 artiklan 11 ja 12 kohdassa tarkoitetut maantieteelliseen alueeseen liittyvät ilmaisut, joita voidaan käyttää rajoituksetta Kanadassa tavaramerkkinä. Liite jakautuu A- ja B-osaan.

Liite 20-C sisältää luettelon 20.43 artiklan tarkoittamista tuoteluokista, joihin voi kohdistua maantieteellistä merkintää loukkaava tuoteväärennös.

Liite 29-A sisältää välimiesmenettelyn työjärjestyksen, jossa määrärään muun muassa välimiesmenettelyn aloittamisesta, välimiespaneelien työskentelystä, välimiesten korvaamisesta, istunnoista, avoimuudesta ja luottamuksellisuudesta sekä työkielestä.

Liite 29-B sisältää välimiesten ja sovittelijoiden käytännesäännöt. Käytännesäännöissä määrätään muun muassa välimiesten velvollisuuksista, tehtävistä, riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta sekä tietojen luottamuksellisuudesta.

Liite 29-C kattaa sovittelun työjärjestyksen. Se sisältää määräyksiä muun muassa sovittelumenettelystä, sovittelijan valinnasta, sovintoratkaisun täytäntöönpanosta, sovittelun suhteesta riitojen ratkaisuun sekä sovittelujärjestelmän uudelleentarkastelusta.

Liite 30-A sisältää luettelon Kanadan ja Euroopan unionin jäsenvaltioiden kahdenvälisistä sijoitussopimuksista, jotka korvataan CETA-sopimuksella.

Liite 30-B sisältää muutokset vuonna 1989 tehtyyn alkoholijuomia koskevaan sopimukseen ja vuonna 2003 tehtyyn viinejä ja väkeviä alkoholijuomia koskevaan sopimukseen.

Liite 30-C sisältää osapuolten yhteisen viinejä ja väkeviä alkoholijuomia koskevan julistuksen.

Liite 30-D sisältää osapuolten yhteisen julistuksen maista, jotka ovat perustaneet tulliliiton Euroopan unionin kanssa.

PÖYTÄKIRJA

Alkuperäsääntöjä ja alkuperämenettelyjä koskeva pöytäkirja

Pöytäkirja sisältää määräyksiä alkuperäsäännöistä ja -menettelyistä (käsitteen ”alkuperätuotteet” määrittely). Pöytäkirjan liitteenä on luettelo ei-alkuperäaineksiin sovellettavista valmistus- tai käsittelytoimista, jotka on tehtävä, jotta valmistettu tuote voi saada alkuperäaseman. Osapuolten tulliviranomaiset tekevät yhteistyötä muun muassa alkuperäselvityksiä tarkastaessaan. Pöytäkirjan tulkintaa koskevat kysymykset saatetaan tulliyhteistyösekakomitean ratkaistavaksi.

Pöytäkirja vaatimustenmukaisuuden arviointien tulosten vastavuoroisesta hyväksymisestä

Pöytäkirja sisältää määräykset muun muassa sille, millä edellytyksillä osapuoli voi tunnustaa vaatimustenmukaisuuden arviointilaitoksia, jotka suorittavat esimerkiksi testausta sen arvioi-

miseksi, ovatko tavarat kyseisen osapuolen määräysten mukaisia. Tämä tarkoittaa sitä, että pöytäkirjan edellytysten täyttyessä Euroopan unionin alueella toimiva vaatimustenmukaisuuden arviointilaitos voi testata Kanadaan vietäväksi tarkoitetut tavarat kanadalaisten sääntöjen mukaisesti ja päinvastoin. Näin vältetään se, että sama testi tehdään sekä Euroopan unionissa että Kanadassa.

Pöytäkirja sisältää myös määräyksiä kyseessä oleviin tavaroihin kohdistettavaan markkinavalvontaan ja akkreditointilaitosten tunnustamiseen liittyen.

Pöytäkirjaa sovelletaan sen liitteessä 1 lueteltuihin tavaraluokkiin, kuten sähkö- ja elektroniikkalaitteet, radio- ja telepäätelaitteet, sähkömagneettinen yhteensopivuus, lelut, rakennustuotteet, koneet ja laitteet, mittauslaitteet, kuumavesikattilat ja räjähdysvaarallisissa tiloissa käytettävät laitteet. Näitä tavaraluokkia koskeva sääntely kuuluu Suomessa työ- ja elinkeinoministeriön, liikenne- ja viestintäministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön ja ympäristöministeriön hallinnonaloille ja niiden vaatimustenmukaisuutta valvoo useampi eri viranomainen.

Osapuolet tarkastelevat kolmen vuoden sisällä sopimuksen voimaantulosta soveltamisalan laajentamista muihinkin tavaraluokkiin. Ensisijaiset harkittavat tavaraluokat esitetään pöytäkirjan liitteessä 2.

Pöytäkirja ei edellytä sitä, että osapuoli tunnustaisi tai hyväksyisi toisen osapuolen tekniset määräykset omia määräyksiään vastaaviksi. CETA-sopimuksessa säilytetään Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden sekä Kanadan oikeus hyväksyä ja soveltaa omia lakejaan ja asetuksiaan.

Pöytäkirja lääkkeiden hyviä tuotantotapoja koskevan noudattamis- ja valvontaohjelman vastavuoroisesta tunnustamisesta

Pöytäkirjan tavoitteena on hyvien tuotantotapojen noudattamistodistusten vastavuoroisella tunnustamisella lujittaa osapuolten viranomaisten välistä yhteistyötä varmistettaessa, että lääkkeet täyttävät asianmukaiset laatustandardit.

Pöytäkirjaa sovelletaan lääkkeisiin, joihin sovelletaan hyvää tuotantotapaa koskevia vaatimuksia molemmissa osapuolissa siten kuin pöytäkirjan liitteessä 1 vahvistetaan.

Asianmukaiset sääntelyviranomaiset luetellaan pöytäkirjan liitteessä 2. Suomen osalta sääntelyviranomaisena toimii Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus (FIMEA).

LIITE I

Liite I sisältää osapuolten eri aloilla tekemät varaumat, joihin kohdistuvat 8.15, 9.7, 14.4 artiklan mukaiset ja lisäksi EU:n osalta 13.10 artiklan (rahoituspalvelut) mukaiset varaumat (stand still ja ratchet). EU:n osalta varaumalistat on jaettu EU-tason varaumiin sekä kansallisiin varaumiin. EU-tason varaumissa on indikoitu vain asetukset ja direktiivit, mutta ei direktiivien pohjalta annettuja kansallisia lakeja. Sopimus ei edellytä kansallisen lainsäädännön muuttamista, mutta sopimuksen määräykset tulee huomioida lainsäädäntöä kehitettäessä.

LIITE II

Liite II sisältää osapuolten eri aloilla tekemät alakohtaiset varaumat, joihin 8.15, 9.7, 14.4 artiklan mukaiset ja lisäksi EU:n osalta 13.10 artiklan (rahoituspalvelut) mukaisia velvoitteita ei

sovelleta. EU:n osalta varaumalistat on jaettu EU-tason varaumiin sekä kansallisiin varaumiin. EU-tason varaumissa on indikoitu vain asetukset ja direktiivit, mutta ei direktiivien pohjalta annettuja kansallisia lakeja. Velvoitteet eivät edellytä kansallisen lainsäädännön muuttamista, mutta sopimuksen määräykset tulee huomioida lainsäädäntöä kehitettäessä. Liite sisältää Suomen varauman siitä, että Ahvenanmaa voi rajoittaa kiinteistöjen omistusta ja hankintaa, sijoittautumista tai taloudellisen toiminnan harjoittamista alueellaan kotiseutuoikeutta vailla olevilta henkilöiltä.

LIITE III

Liite III sisältää Kanadan 13 luvun mukaiset varaumat rahoituspalveluiden alalla. Liitteen III A jakson varaumat vastaavat EU:n liitteen I mukaisia varaumia ja liitteen III B jakson varaumat EU:n liitteen II mukaisia varaumia.

TULKITSEVA VÄLINE

Eräiden EU-jäsenvaltioiden pyynnöstä EU ja Kanada laativat Kanadan sekä EU:n ja sen jäsenvaltioiden yhteisen tulkitsevan välineen, joka hyväksyttiin sopimuksen allekirjoituksen yhteydessä. Se sisältää myös taulukon, joka kertoo, mihin CETA-sopimuksen kohtaan kukin tulkitsevan välineen kohta liittyy.

Tulkitsevan välineen on katsottava olevan valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen 31 artiklan 2 kohdan b alakohdan mukainen yhteinen tulkinta-asiakirja. Kyseessä ei ole valtiosopimus, joka olisi käsiteltävä Suomessa perustuslain 8 luvun mukaisesti. Tulkitsevan välineen tarkoituksena ei ole muuttaa sopimuksen määräyksiä, vaan sitä voidaan käyttää sopimuksen tulkinnan apuvälineenä.

Tulkitsevan välineen aiheina ovat sääntelyoikeus, sääntely-yhteistyö, julkiset palvelut, sosiaaliturva tai -vakuutus, sijoitussuoja, kauppa ja kestävä kehitys, työsuojelu, ympäristönsuojelu, kestävää kehitystä koskeva uudelleentarkastelu ja sidosryhmien kuuleminen, vesi, julkiset hankinnat, hyödyt pienille ja keskisuurille yrityksille sekä Kanadan alkuperäiskansojen etuoikeudet. Tulkitsevan välineen johdanto-osassa todetaan, että CETA-sopimus ei laske elintarvike- tai tuoteturvallisuutta, kuluttajansuojaa, terveyttä, ympäristöä tai työsuojelua koskevien standardien ja määräysten tasoa. Tekstiin on lisätty myös vahvistus varovaisuusperiaatteen noudattamisesta.

Sääntelyoikeus

Tulkitsevan välineen sääntelyoikeutta koskevassa osassa osapuolet tuovat esiin, että CETA-sopimus säilyttää osapuolten oikeuden hyväksyä ja soveltaa omaa taloudellista toimintaa säätelevää lainsäädäntöään, yleisen edun nimissä, legitiimien politiikkatavoitteiden saavuttamiseksi. Tällaisia tavoitteita voivat olla terveyden suojelu ja edistäminen, sosiaalisten palvelujen, koulutuksen, turvallisuuden, ympäristön, julkisen moraalin, yksityisyyden, tietojen ja kuluttajan suojelu, sekä kulttuurillisen monimuotoisuuden suojelu.

Sääntely-yhteistyö

CETA-sopimus tarjoaa osapuolille mahdollisuuden sääntely-yhteistyöhön. Tulkitsevassa välineessä vahvistetaan, että yhteistyö on vapaaehtoista.

Julkiset palvelut

Tulkitsevassa välineessä vahvistetaan valtioiden oikeus – kaikilla hallintotasoilla – tarjota julkisia palveluja ja tukea niiden tarjoamista, muun muassa kansanterveyden ja koulutuksen, sosiaalipalveluiden ja asumisen sekä veden keruun, puhdistuksen ja jakelun aloilla. Siinä selvennetään, että sopimus ei estä hallituksia määrittelemästä ja sääntelemästä näiden palveluiden tarjoamista yleisen edun nimissä. Sopimuksessa ei edellytetä, että hallitukset yksityistäisivät mitään palveluja eikä sopimus estä hallituksia laajentamasta kansalaisille julkisten palveluiden valikoimaa. Sopimus ei myöskään estä hallituksia tarjoamasta yksityisten palveluntarjoajien aiemmin tarjoamia julkisia palveluja eikä saattamista takaisin valtion valvontaan aikaisemmin yksityistettyjä palveluja. Sopimus ei merkitse sitä, että julkisen palvelun antaminen yksityisten tarjoajien hoidettavaksi tekee siitä lopullisesti osan kaupallista sektoria.

Sosiaaliturva tai -vakuutus

Tulkitsevan välineen mukaan Kanada sekä EU ja sen jäsenvaltiot voivat säännellä julkisia palvelujaan kuten sosiaaliturvan ja –vakuutuksen tarjoamista yleisen edun mukaisesti. Tulkitsevassa välineessä vahvistetaan, että lakisääteiset sosiaaliturva- ja sosiaalivakuutusjärjestelmät eivät kuulu sopimuksen soveltamisalaan sopimuksen 13.2 artiklan 5 kohdan mukaisesti tai ne on suljettu sopimuksen vapauttamisvelvoitteiden ulkopuolelle (siltä osin kuin palvelut eivät mahdollisesti kuulu poissulun piiriin) Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden sekä Kanadan tekemien sosiaali- ja terveyspalveluja koskevien varaumien nojalla.

Sijoitussuoja

Sijoitussuojan osalta tulkitsevassa välineessä todetaan, että CETA-sopimus sisältää uudistetut säännöt koskien sijoituksia, jotka säilyttävät hallitusten sääntelyoikeuden yleisen edun nimissä silloinkin, kun ne voivat vaikuttaa ulkomaisiin sijoituksiin. Samanaikaisesti ne varmistavat korkean sijoitussuojan tason, tarjoten reilun ja läpinäkyvän riitojenratkaisun. CETA-sopimus ei johda ulkomaisten sijoitusten parempaan kohteluun kotimaisiin sijoituksiin nähden. CETA-sopimus ei suosi sopimuksella perustettavaa sijoitustuomioistuinjärjestelmää. Sijoittajat voivat valita käytettävissä olevan kansallisen tuomioistuintien.

CETA-sopimus myös selkeyttää, että hallitukset voivat muuttaa lakejaan, vaikka sillä olisi negatiivisia vaikutuksia sijoituksiin tai sijoittajan tuotto-odotuksiin. Lisäksi CETA-sopimus selventää, että mahdollinen sijoittajalle maksettava korvaus määritetään objektiivisesti sopimuksen tuomioistuimessa, eikä se ole sijoittajan kärsimää vahinkoa suurempi.

CETA-sopimus sisältää selkeästi määritellyt sijoitussuojan standardit, mukaan lukien oikeudenmukainen ja tasapuolinen kohtelu ja pakkolunastus, sekä antaa riitojen ratkaisun osalta niiden soveltamista koskevan selkeän ohjeistuksen.

CETA-sopimus vaatii todellisen taloudellisen yhteyden Kanadan tai EU:n talouksien kanssa, jotta yritys voisi hyötyä sopimuksesta ja estää niin sanottujen postilaatikkoyritysten nostavan kanteen Kanadaa, EU:ta tai sen jäsenvaltioita vastaan. EU ja Kanada ovat myös sitoutuneet säännöllisesti tarkastelemaan oikeudenmukaisen ja tasapuolisen kohtelun standardia, jotta se vastaa heidän tarkoitustaan, eikä sitä tulkittaisi laajentavasti.

CETA-sopimus tarjoaa osapuolille myös mahdollisuuden antaa sitovia tulkintoja. Kanada sekä EU ja sen jäsenvaltiot ovat sitoutuneet käyttämään tätä mahdollisuutta välttääkseen ja korjatakseen mahdollisen väärintulkinnan CETA-tuomioistuimessa.

CETA-sopimus jättää taakseen perinteisen lähestymistavan sijoitusriitojenratkaisuun ja perustaa itsenäisen, puolueettoman ja pysyvän sijoitustuomioistuimen, joka on saanut inspiraationsa

EU:n, sen jäsenvaltioiden ja Kanadan julkisoikeudellisten järjestelmien periaatteista sekä kansainvälisten tuomioistuinten, kuten Haagin kansainvälisen tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen periaatteista. Näin ollen sen jäsenet ovat valtioidensa oikeusvirkoihin kelpoisuuden omaavia henkilöitä. Jäsenet nimittää Kanada ja EU määräajaksi. Riita-asian käsittelevät kolme satunnaisesti valittua jäsentä. Jäsenille on asetettu tarkat eettiset säännöt itsenäisyyden ja puolueettomuuden varmistamiseksi. EU ja sen jäsenvaltiot sekä Kanada ovat sopineet välittömästi aloittavansa jatkotyön koskien käyttäytymissääntöjä edelleen varmistaakseen puolueettomuuden sekä palkkaus- ja valintatapaa koskevan jatkotyön. Yhteinen tavoite on saattaa työ päätökseen CETA-sopimuksen voimaantuloon mennessä.

CETA-sopimus on ensimmäinen sopimus, joka sisältää valitusmekanismin, joka edesauttaa virheiden korjausta ja ensimmäisen asteen tuomioistuimen päätösten yhdenmukaisuutta.

Sekä Kanada että EU jäsenvaltioineen ovat lisäksi sitoutuneet seuraamaan kaikkien sijoitussääntöjen toimintaa, jotta niiden mahdollisiin vajavaisuuksiin voitaisiin puuttua ripeästi ja niitä voidaan kehittää ajan kuluessa.

Näistä syistä CETA-sopimuksen katsotaan edustavan merkittävää muutosta sijoitussuojasääntöihin ja niiden riitojenratkaisuun. Lisäksi se luo pohjaa monenvälistä sijoitustuomioistuinta koskevan pyrkimyksen kehittämiselle. EU ja Kanada tulevat työskentelemään tällaisen tuomioistuimen perustamiseksi heti, kun siihen saadaan tarvittava kriittinen määrä osallistujia. Monenvälinen tuomioistuin korvaisi kahdenväliset järjestelyt, kuten CETA-sopimuksessa perustettu järjestely, ja se olisi avoinna kaikille valtioille, jotka allekirjoittavat sen perustavaa laatua olevat periaatteet.

Kestävä kehitys: työelämän normit ja ympäristö

Tulkitsevassa välineessä vahvistetaan kestävän kehityksen osalta, että kyse on osapuolia sitovista määräyksistä.

Työelämän normien osalta vahvistetaan, etteivät osapuolet voi heikentää sääntöjään kaupan tai sijoitusten houkuttelemiseksi. Kansainvälisen työjärjestön (ILO, International Labour Organization) yleissopimusten osalta vahvistetaan osapuolten sitoumus näiden ratifiointiin ja tehokkaaseen toimeenpanoon. Kanada on ratifioinut seitsemän ILOn keskeisestä yleissopimuksesta ja aloittanut menettelyt yleissopimuksen 98 ratifioimiseksi (Järjestäytymisoikeuden ja kollektiivisen neuvotteluoikeuden periaatteiden soveltaminen).

Tulkitsevassa välineessä vahvistetaan osapuolten sitoutuminen korkeaan ympäristönsuojelun tasoon, osapuolten oikeus säännellä ympäristöaiheissa sekä osapuolten päätös olla heikentämättä sääntöjään kaupan tai sijoitusten houkuttelemiseksi.

Osapuolet sitoutuvat CETA-sopimuksessa metsien, kalastuksen ja vesiviljelyn kestävään hoitoon sekä yhteistyöhön kauppaan liittyvissä ympäristökysymyksissä. Esimerkkinä annetaan Pariisin ilmastosopimus, jonka täytäntöönpano on EU:lle ja Kanadalle tärkeä yhteinen vastuu.

Kestävän kehityksen määräykset sisältävät erityisen tarkastelulausekkeen. Osapuolet sitoutuvat kestävän kehityksen osan määräysten aikaiseen tarkasteluun sisältäen myös määräysten tehokkaan toimeenpanon. Osapuolet vahvistavat myös sitoutuvansa ottamaan sidosryhmät osallisiksi tukemaan sopimuksen tehokasta toimeenpanoa ja sen arviointia.

Vesi

Tulkitsevassa välineessä vahvistetaan, ettei CETA-sopimus velvoita osapuolia sallimaan veden kaupallista käyttöä. Osapuolet säilyttävät täyden oikeutensa päättää, miten käyttävät ja suojaavat vesivaransa.

Julkiset hankinnat

Tulkitsevassa välineessä on haluttu korostaa EU:n ja sen jäsenvaltioiden hankintayksiköiden sekä Kanadan hankintayksiköiden oikeutta ottaa tarjouspyyntöön ehtoja, jotka koskevat ympäristö-, sosiaali- ja työllisyysperusteita. Yleensä ottaen tämä mahdollisuus on hankintayksiköillä, vaikka tästä ei olisi erityistä mainintaa CETA-sopimuksen tekstiosuudessa tai tulkintavälineessä. Näiden ehtojen tulee olla kuitenkin syrjimättömiä, eikä niiden tule muodostaa tarpeetonta estettä kansainväliselle kaupalle. Tulkitsevan välineen sisältö vastaa uuden hankintadirektiivin keskeisiä tavoitteita, jonka mukaan julkisten hankintojen suuren taloudellisen merkityksen vuoksi niillä on katsottu voitavan edistää merkittävästi EU:n tavoitteita, kuten ympäristönsuojelua sekä sosiaalisia ja työoikeudellisia näkökohtia.

Hyödyt pienille ja keskisuurille yrityksille

Tulkitsevassa välineessä todetaan, että CETA-sopimuksessa aikaansaadut hyödyt tukevat myös pienten ja keskisuurten yritysten mahdollisuuksia päästä Kanadan tai EU:n markkinoille. Esimerkiksi tulleja poistetaan, kauppamenettelyitä sujuvoitetaan, julkisen sektorin hankintoja avataan kilpailulle provinssi- ja kuntatasolla, tuotteiden testaukseen ja sertifiointiin kohdistuvia päällekkäisyyksiä karsitaan ja palveluntarjoajien liikkumista helpotetaan.

Kanadan alkuperäiskansojen etuoikeudet

Tulkitseva väline vahvistaa sen, että CETA-sopimus mahdollistaa Kanadan toimet alkuperäiskansojensa oikeuksien ja etuoikeuksien suojelemiseksi. Kanada huomioi alkuperäiskansat myös CETA-sopimuksen täytäntöönpanossa. Tulkitseva väline koskee vain Kanadan alkuperäiskansoja.

2 Lakiehdotuksen perustelut

1 §. Pykälä sisältää tavanomaisen blankettilain säännöksen, jolla saatettaisiin voimaan lailla ne sopimuksen määräykset, jotka kuuluvat lainsäädännön alaan. Lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä selostetaan jäljempänä eduskunnan suostumuksen tarpeellisuutta koskevassa jaksossa.

2 §. Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan valtioneuvoston asetuksella säädettävänä ajankohtana samanaikaisesti kuin sopimus tulee voimaan.

3 Voimaantulo

Sopimuksen voimaantulosta määrätään sopimuksen 30.7 artiklassa. Osapuolet hyväksyvät CETA-sopimuksen omien sisäisten vaatimustensa ja menettelyidensä mukaisesti. Sopimus tulee voimaan sitä päivää seuraavan toisen kuukauden ensimmäisenä päivänä, jona osapuolet vaihtavat kirjalliset ilmoitukset siitä, että ne ovat täyttäneet sisäiset vaatimuksensa ja saattaneet päätökseen sisäiset menettelynsä, tai muuna osapuolten sopimana päivänä.

EU:n jäsenvaltioista Latvia, Tanska ja Malta ovat ilmoittaneet tätä esitystä laadittaessa (tilanne 6.10.2017), että ne ovat saaneet sisäiset, CETA-sopimusta koskevat hyväksymismenettelynsä päätökseen.

Sopimusta sovelletaan väliaikaisesti sitä päivää seuraavan kuukauden ensimmäisestä päivästä lähtien, jona EU-osapuoli ja Kanada ovat ilmoittaneet toisilleen täyttäneensä asiaa koskevat sisäiset vaatimuksensa ja saattaneensa sisäiset menettelynsä päätökseen, tai muuna osapuolten mahdollisesti sopimana päivänä. Sopimusta sovelletaan väliaikaisesti EU:n ja Kanadan välillä väliaikaista soveltamista koskevan neuvoston päätöksen mukaan. Sopimuksen 8 luvun (sijoitukset) tiettyjä määräyksiä, mukaan lukien sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaisua koskevat määräykset, ei sovelleta väliaikaisesti. Väliaikaisen soveltamisen ulkopuolelle on myös jätetty tietyt 13 luvun (rahoituspalvelut) määräykset niiltä osin kuin ne koskevat arvopaperisijoituksia, sijoitusten suojaa tai sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaisemista. Sopimuksen 20.12 artiklaa (videokuvaus) ei sovelleta väliaikaisesti. Hallinnollisia menettelyitä ja uudelleen tarkastelua koskevia 27.3 ja 27.4 artiklaa ei sovelleta väliaikaisesti siltä osin kuin artikloja sovelletaan hallinnollisiin menettelyihin, uudelleentarkasteluun ja muutoksenhakuun jäsenvaltioiden tasolla. Väliaikaisesti ei sovelleta myöskään verotusta koskevaa 28.7 artiklan 7 kohtaa. Sopimuksen 22, 23 ja 24 luvun väliaikaisessa soveltamisessa noudatetaan unionin ja jäsenvaltioiden välistä toimivallanjakoa. Sopimusta on sovellettu väliaikaisesti 21 päivästä syyskuuta 2017 lähtien.

Sopimukseen sisältyy määräyksiä, joilla on yhtymäkohtia Suomen liittymistä Euroopan unioniin koskevan sopimuksen liitteenä olevaan pöytäkirjaan N:o 2 (SopS 103/1994), joka käsittelee Ahvenanmaan asemaa. Osa kyseisistä määräyksistä kuuluu EU:n yksinomaiseen toimivaltaan, mikä merkitsee, että Ahvenanmaan erityisasema on otettu huomioon jo kyseisiä sopimusmääräyksiä neuvoteltaessa.

Sopimuksen julkisten hankintojen soveltamisalaa koskevassa liitteessä 19-7 määrätään, että Ahvenanmaan osalta sovelletaan Suomen liittymisestä Euroopan unioniin tehdyn sopimuksen Ahvenanmaasta tehdyn pöytäkirjan N:o 2 erityisehtoja. Sopimuksen rajat ylittäviä palveluja ja sijoituksia koskevaan liitteeseen II sisältyy Suomen osalta varauma, jonka mukaan Ahvenanmaalla on oikeus rajoittaa kiinteän omaisuuden hankintaa ja omistusta sekä palveluiden tarjoamista ja sijoittautumista alueellaan kotiseutuoikeuteen perustuen.

Sopimuksen pakkolunastusta koskevaan 8.12 artiklaan ja verotusta koskevaan 28.7 artiklaan sisältyy kansalliseen toimivaltaan kuuluvia määräyksiä, jotka kuuluvat Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 18 §:n 5 ja 8 kohdan mukaan myös Ahvenanmaan lainsäädäntövaltaan. Sen vuoksi sopimuksen voimaansaattamissäädökselle tulee hankkia Ahvenanmaan maakuntapäivien hyväksyntä. Sopimukseen sisältyy myös muita aloja, jotka kuuluisivat Ahvenanmaan itsehallintolain 18 §:n mukaan maakunnan lainsäädäntövaltaan, mutta jotka eivät kuitenkaan enää kuulu jäsenvaltioiden toimivaltaan.

4 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus ja käsittelyjärjestys

4.1 Eduskunnan suostumuksen tarpeellisuus

Euroopan unionin ja jäsenvaltioiden välinen toimivallanjako

EU:n ja Kanadan välillä tehty vapaakauppasopimus on luonteeltaan niin sanottu sekasopimus, joka sisältää sekä unionin että jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluvia määräyksiä. Jotkut näistä määräyksistä kuuluvat unionin yksinomaiseen toimivaltaan, toiset taas unionin ja sen jäsenvaltioiden jaettuun toimivaltaan. Eduskunta hyväksyy tällaisen sopimuksen vakiintuneen käytän-

nön mukaan vain niiltä osin, kuin se kuuluu Suomen toimivaltaan (esim. PeVL 6/2001 vp, PeVL 31/2001 vp, PeVL 16/2004 vp, PeVL 24/2004 vp).

Toimivallan jako CETA-sopimuksen kattamalla alalla ei ole täysin yksiselitteinen. Unionilla on toimivaltaa muun muassa yhteistä kauppapolitiikkaa koskevan SEUT 207 artiklan sekä pääomien vapaata liikkuvuutta koskevan SEUT 63–66 artiklan perusteella. Lissabonin sopimuksella laajennettiin unionin kauppapoliittisen toimivallan alaa, joka kattaa tällä hetkellä tavarakaupan ohella palveluiden kauppaa, ulkomaisia suoria sijoituksia sekä teollis- ja tekijänoikeuksien kaupallisia näkökohtia koskevia kysymyksiä (SEUT 207 artikla). SEUT 3 artiklan 1 kohdan e alakohdan mukaisesti unionilla on yksinomainen toimivalta yhteisen kauppapolitiikan alalla. Neuvosto päätti sopimuksen eräiden määräysten väliaikaisesta soveltamisesta 28.10.2016 (neuvoston päätös (EU) 2017/38). Väliaikaisesta soveltamisesta päätettäessä neuvostossa jätettiin useita lausumia (lausumat 3 kuljetusten ja kuljetuspalveluiden osalta, 4 lukujen 22–24 osalta, 16 pätevyyden vastavuoroisen tunnustamisen osalta ja 17 työntekijöiden suojelun osalta), joilla pyrittiin varmistamaan, ettei unioni käytä jaettua toimivaltaa tietyillä sopimuksen kattamilla aloilla. Tällaisia aloja olivat sopimuksen 8 luku sijoituksista kuljetuspalveluiden osalta, 11 luku ammattipätevyyksien vastavuoroisesta tunnustamisesta, 14 luku kansainvälisistä meriliikennepalveluista sekä 22–24 luvut (kauppa ja kehitys, kauppa ja työ sekä kauppa ja ympäristö). Lausumien mukaan päätös ei vaikuta unionin ja sen jäsenmaiden väliseen toimivallan jakoon kyseisellä alalla, eikä se estä jäsenvaltioita käyttämästä toimivaltaansa Kanadaan tai muihin kolmansiin maihin nähden sopimuksen soveltamisalan ulkopuolelle jäävissä asioissa. Neuvoston päätöstä sekä lausumia voidaan käyttää apuna sen arvioimisessa, mitkä sopimuksen määräykset kuuluvat unionin yksinomaiseen toimivaltaan.

Toimivallan arvioinnissa on kuitenkin otettava huomioon, että neuvoston CETA-sopimuksen väliaikaista soveltamista koskevan päätöksen jälkeen Euroopan unionin tuomioistuin antoi lausunnon (2/15) Singapore-sopimuksesta. Lausunto koskee sitä, onko unionilla tarvittava toimivalta allekirjoittaa ja tehdä neuvoteltu vapaakauppasopimus Singaporen kanssa eli mitkä suunnitellun sopimuksen määräykset kuuluvat 1) unionin yksinomaiseen toimivaltaan, 2) unionin jaettuun toimivaltaan ja 3) onko sopimuksessa määräyksiä, jotka kuuluvat jäsenvaltioiden yksinomaiseen toimivaltaan. Lausunto selkeyttää joiltain jäljempänä käsiteltävin osin unionin ja jäsenvaltioiden välistä toimivallan jakoa CETA-sopimuksen osalta Singapore-sopimuksen kattamalla alalla.

Vaikka CETA-sopimus ja Singapore-sopimus sisältävät samanlaisia elementtejä, näiden kahden eri aikoina neuvoteltujen sopimusten määräykset eroavat toisistaan. Esimerkiksi kuljetuspalveluiden markkinoillepääsyn osalta Singapore- ja CETA-sopimusten välillä on eroja niin velvoitteiden lukumäärän ja yksityiskohtaisuuden kuin alakohtaisen soveltamisalan osalta. Singapore-lausunnossa esitettyjä kannanottoja ei siten voi suoraan soveltaa CETA-sopimuksen toimivallan arviointiin.

Hallituksen esityksen yleisperusteluissa (2 nykytila) selostetaan unionin tuomioistuimen lausuntoa Singapore-sopimuksesta. Lausunto selkeyttää joiltain osin unionin ja jäsenvaltioiden välistä toimivallan jakoa Singapore-sopimuksen kattamalla alalla muun muassa seuraavasti.

Unionin tuomioistuimen lausunnon mukaan Singapore-sopimuksen määräykset kuuluvat pääosin unionin yksinomaiseen toimivaltaan joko yhteistä kauppapolitiikkaa koskevan SEUT 207 artiklan nojalla tai koska unionilla on SEUT 216 artiklan mukaan toimivaltaa tehdä muun muassa sellaiset kansainväliset sopimukset, jotka voivat SEUT 3 artiklan 2 kohdan mukaan ”vaikuttaa yhteisiin sääntöihin tai muuttaa niiden ulottuvuutta”. Lisäksi tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan se, että unionin tekemän sopimuksen kaltaisella toimella voi olla vaikutuksia kauppaan yhden tai useamman kolmannen valtion kanssa, ei automaattisesti

tarkoita sitä, että kyseinen toimi kuuluisi yhteiseen kauppapolitiikkaan. Unionin toimi kuuluu yhteisen kauppapolitiikan alaan silloin, kun se koskee kauppaa yhden tai useamman kolmannen valtion kanssa, koska sillä pyritään olennaisesti kaupan edistämiseen, helpottamiseen tai sääntelyyn ja sillä on suoria ja välittömiä vaikutuksia kauppaan.

Liikennepalvelut kuuluvat lausunnon mukaan Singapore-sopimuksen kattamilta osin unionin yksinomaiseen toimivaltaan, koska unioni on antanut sisäisiä sääntöjä, jotka suurelta osin kattavat erityisesti meriliikenteen, rautatieliikenteen ja maantieliikenteen alat. Sopimuksen sitoumukset voivat vaikuttaa näihin sääntöihin tai muuttaa niiden ulottuvuutta SEUT 3 artiklan 2 kohdan tarkoittamalla tavalla. Liikenteen alan julkisia hankintoja koskevat sitoumukset kuuluvat samalla perusteella unionin yksinomaiseen toimivaltaan. Sopimuksen ilmaliikenteen oheispalvelut kuuluvat tuomioistuimen mukaan yhteiseen kauppapolitiikkaan, ei liikennepolitiikkaan, ja näin ollen niin ikään yksinomaiseen toimivaltaan.

Lausunnon mukaan Singapore-sopimuksen kestävää kehitystä koskeva luku kuuluu yhteiseen kauppapolitiikkaan ja täten unionin yksinomaiseen toimivaltaan. Tämä perustuu siihen, että kestävän kehityksen luvun määräyksillä ei ole tarkoitus säännellä työntekijöiden suojelun ja ympäristönsuojelun tasoja osapuolten alueella, vaan tarkoituksena on säännellä osapuolten välistä kauppaa asettamalla kaupan vapauttamisen perustaksi sen, että osapuolet noudattavat työntekijöiden suojelua ja ympäristönsuojelua koskevia kansainvälisiä sitoumuksiaan. Kestävän kehityksen luvussa ei määrätä unionin ja jäsenmaiden toimivallasta suhteessa kestävän kehityksen luvussa mainittuihin kansainvälisiin yleissopimuksiin. Lausunnon mukaan unionin yksinomaista toimivaltaa ei voida käyttää siinä tarkoituksessa, että säänneltäisiin työntekijöiden suojelun ja ympäristönsuojelun tasoja osapuolten alueilla.

Sijoitusten osalta lausunnossa vahvistetaan, että vain suorat ulkomaiset sijoitukset kuuluvat yhteisen kauppapolitiikan alaan SEUT 207 artiklan 1 kohdan nimenomaisen maininnan mukaisesti. Se kuuluu näin ollen SEUT 3 artiklan 1 kohdan e alakohdassa tarkoitettuun unionin yksinomaiseen toimivaltaan. Muut kuin suorat ulkomaiset sijoitukset eivät kuulu unionin yksinomaiseen toimivaltaan. Lisäksi sijoittajan ja valtion välisen sijoitusriitojenratkaisua koskevan jakson hyväksyminen ei kuulu unionin yksinomaiseen toimivaltaan, vaan se kuuluu unionin ja jäsenvaltioiden jaettuun toimivaltaan, joten tällaista riitojenratkaisujärjestelmää ei voida ottaa käyttöön ilman jäsenvaltioiden suostumusta.

Singapore-sopimuksen tavoitteet ja yleiset määritelmät, avoimuutta koskeva luku, osapuolten välisten riitojen ratkaiseminen, sovittelujärjestelmä ja institutionaaliset, yleiset ja loppumääräykset, siltä osin kuin ne liittyvät kyseisen sijoittajansuojaluvun niihin määräyksiin, jotka kuuluvat unionin ja jäsenvaltioiden jaettuun toimivaltaan, kuuluvat niin ikään jaettuun toimivaltaan.

Tarkasteltaessa unionin ja jäsenvaltioiden toimivallanjakoa CETA-sopimuksen alalla voidaan todeta, että vaikka yhteinen kauppapolitiikka laaja-alaisesti kuuluu unionin yksinomaiseen toimivaltaan, CETA-sopimus sisältää myös osin jaettuun toimivaltaan kuuluvia määräyksiä. Tällaisia määräyksiä voidaan katsoa sisältyvän 8 lukuun (sijoitukset). Luvun määräyksistä sovelletaan väliaikaisesti, siltä osin kuin on kyse suorista ulkomaisista sijoituksista, 8.1−8.8 artiklaa, 8.13 artiklaa, 8.15 artiklaa, lukuun ottamatta sen 3 kohtaa, sekä 8.16 artiklaa. Määräykset kuuluvat tältä osin unionin yksinomaiseen toimivaltaan. Muilta osin voidaan katsoa, että luvun määräysten osalta jäsenvaltioilla on toimivaltaa. Myös luvussa käytettävät määritelmät sisältävä 8.1 artikla sekä luvun soveltamisalan määrittelevä 8.2 artikla kuuluvat siltä osin jaettuun toimivaltaan kuin kyseisillä määritelmillä ja soveltamisalaa koskevilla määräyksillä on vaikutusta luvun muihin määräyksiin, joissa jäsenvaltioilla on toimivaltaa. Sopimuksen 8 lukuun liittyvät liitteet 8-A, 8-B, 8-C, 8-D ja 8-F koskevat sellaisia 8 luvun määräyksiä, joissa

jäsenvaltioilla on myös toimivaltaa ja näin ollen kyseiset liitteet kuuluvat siltä osin jaettuun toimivaltaan kuin niillä on vaikutusta kyseisen luvun määräyksiin, joissa jäsenvaltioilla on toimivaltaa. Tämä vastaa tuomioistuimen Singapore-lausunnossa antamaa tulkintaa siitä, että määritelmät ovat luonteeltaan liitännäisiä siten, että niiden toimivalta määräytyy sen aineellisen määräyksen toimivaltaperusteen mukaan, jota kyseinen määritelmä määrittää.

Sopimuksen 13 luvun (rahoituspalvelut) 13.2 artiklan 3 ja 4 kohtaa, 13.3 ja 13.4 artiklaa sekä 13.9 ja 13.21 artiklaa ei sovelleta väliaikaisesti siltä osin kuin ne koskevat arvopaperisijoituksia, sijoitusten suojaa tai sijoittajien ja valtioiden välisten sijoitusriitojen ratkaisemista, ja niihin sisältyvät määräykset kuuluvat tältä osin edelleen jaettuun toimivaltaan. Myös luvussa käytettävät määritelmät sisältävä 13.1 artikla sekä luvun soveltamisalan määrittelevä 13.2 artikla kuuluu jaettuun toimivaltaan siltä osin kuin jäsenvaltioilla on niiden osalta toimivaltaa. Kyseisillä määritelmillä ja soveltamisalaa koskevilla määräyksillä on vaikutusta luvun muihin määräyksiin, joissa jäsenvaltioilla on toimivaltaa. Samoin 13.10 artikla, jossa määrätään lukua koskevista varaumista ja poikkeuksista, joilla määritetään kunkin osapuolen (Kanadan, EU:n ja kunkin jäsenvaltion omat) sitoumusten tasot palvelukaupan ja sijoitusten osalta, kuuluu jaettuun toimivaltaan siltä osin kuin määräyksillä on vaikutusta luvun muihin jäsenvaltioiden toimivallassa oleviin määräyksiin. Määritelmien liitännäisyyttä koskevaa tuomioistuimen kannanottoa on avattu edeltävässä kappaleessa. Luvun 13.19 artiklassa määrätään neuvotteluista ja 13.20 artiklassa valtioiden välisestä riitojenratkaisusta 13 luvun osalta. Siltä osin kuin neuvotteluissa tai riitojenratkaisumenettelyssä käsiteltäisiin sellaisen määräyksen tulkintaa tai soveltamista, joissa jäsenvaltioilla on edellä esitetyn mukaisesti toimivaltaa, on riitojenratkaisumääräyksissä niin ikään jäsenvaltioilla toimivaltaa.

Sopimuksen 8 luvun 8.15 artiklaa ja 13 luvun 13.10 artiklaa koskevassa sopimuksen liitteessä I ja II määritellään tarkemmin edellä mainitut EU:n ja jäsenvaltioiden sitoumukset. Liitteiden toimivalta määräytyy sen aineellisen määräyksen toimivaltaperusteen mukaan, jota kyseinen määritelmä määrittää.

Hallinnollisia menettelyitä ja uudelleentarkastelua koskevaan 27.3 ja 27.4 artiklaan sisältyy jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluvia määräyksiä siltä osin kuin niissä käsitellään jaettuun toimivaltaan kuuluvia kysymyksiä. Tällaisia ovat muun muassa hallinnolliset menettelyt, uudelleentarkastelu ja muutoksenhaku jäsenvaltioiden tasolla.

Sopimuksen 29 lukuun sisältyy määräyksiä sitovasta valtioiden välisestä riitojenratkaisusta. Siltä osin kuin riitojenratkaisumenettelyssä käsiteltäisiin sellaisen määräyksen tulkintaa tai soveltamista, jossa edellä esitetyn mukaisesti jäsenvaltioilla on toimivaltaa, on riitojenratkaisumääräyksillä merkitystä myös jäsenvaltion toimivallan kannalta. Sopimuksen 29 lukuun liittyvät liitteet 29-A, 29-B ja 29-C koskevat sellaisia 29 luvun määräyksiä, joissa on myös jäsenvaltioilla toimivaltaa, ja näin ollen kyseiset liitteet kuuluvat siltä osin jaettuun toimivaltaan kuin niillä on vaikutusta kyseisen luvun jaetussa toimivallassa olevien määräysten soveltamiseen.

Sopimuksen 30.6 artiklassa määrätään yksityisistä oikeuksista. Määräyksessä ei luoda oikeuksia tai velvollisuuksia, jotka on luotu osapuolten välillä kansainvälisen julkisoikeuden mukaan. Lisäksi määräyksellä estetään sopimukseen vetoaminen suoraan osapuolten omissa oikeusjärjestelmissä. Artiklassa on jäsenvaltioiden toimivaltaa siltä osin kuin kyse on kanneoikeuden rajoittamisesta jäsenvaltioiden kansallisissa tuomioistuimissa.

CETA-sopimus sisältää myös pakkolunastusta (8.12 artikla) ja verotusta (28.7 artikla) koskevia määräyksiä. Tuomioistuin katsoi Singapore-lausunnossa, että kyseinen sopimus ei sisällä sitoumuksia, jotka koskevat omistusoikeusjärjestelmää jäsenvaltioissa tai jotka liittyvät jäsen-

valtion vero-oikeuteen tai rikosoikeuteen. Jäsenvaltiot voivat edelleen vapaasti käyttää toimivaltaansa omistusoikeuksia koskevissa asioissa, mutta niiden on kuitenkin noudatettava unionin perustavanlaatuisia sääntöjä. Vero-oikeuden ja rikosoikeuden osalta tuomioistuin totesi, että niitä koskevan lainsäädännön soveltamisen on oltava tasapuolista ja syrjimätöntä. Kannanottoa voidaan pitää relevanttina myös CETA-sopimuksen kyseisten määräysten osalta.

Lainsäädännön alaan kuuluvat sopimusmääräykset

Perustuslain 94 §:n 1 momentin mukaan eduskunta hyväksyy muun muassa sellaiset valtiosopimukset ja muut kansainväliset velvoitteet, jotka sisältävät lainsäädännön alaan kuuluvia määräyksiä. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön mukaan perustuslaissa tarkoitettu eduskunnan hyväksymistoimivalta kattaa kaikki aineelliselta luonteeltaan lain alaan kuuluvat kansainvälisen velvoitteen määräykset. Sopimuksen määräykset on luettava lainsäädännön alaan, 1) jos määräys koskee jonkin perustuslaissa turvatun perusoikeuden käyttämistä tai rajoittamista, 2) jos määräys muutoin koskee yksilön oikeuksien tai velvollisuuksien perusteita, 3) jos määräyksen tarkoittamasta asiasta on perustuslain mukaan säädettävä lailla taikka, 4) jos määräyksen tarkoittamasta asiasta on voimassa lain säännöksiä tai 5) siitä on Suomessa vallitsevan käsityksen mukaan säädettävä lailla. Kysymykseen ei vaikuta se, onko jokin määräys ristiriidassa vai sopusoinnussa Suomessa lailla annetun säännöksen kanssa (PeVL 11/2000 vp, PeVL 12/2000 vp ja PeVL 45/2000 vp).

Sopimuksen 8 luvun 8.1 artiklassa ja 13 luvun 13.1 artiklassa määritellään kyseisissä luvuissa käytetyt käsitteet ja 8.2 artiklassa sekä 13.2 artiklassa kyseisten lukujen soveltamisala. Tällaiset määräykset, jotka välillisesti vaikuttavat aineellisten, lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten tulkintaan ja soveltamiseen, kuuluvat itsekin lainsäädännön alaan (PeVL 6/2001 vp ja PeVL 24/2001 vp). Vastaavasti on katsottava, että välillistä vaikutusta aineellisiin, lainsäädännön alaan kuuluviin määräyksiin on myös sopimuksen 8 luvun 8.15 artiklalla ja 13 luvun 13.10 artiklalla, joissa määrätään kyseisiä lukuja koskevista varaumista ja poikkeuksista. Mainituilla varaumilla ja poikkeuksilla määritetään kunkin osapuolen (Kanadan, EU:n ja kunkin jäsenvaltion omat) sitoumusten tasot palvelukaupan ja sijoitusten osalta. Kyseisiin artikloihin liittyvissä sopimuksen liitteissä I ja II määritellään tarkemmin edellä mainitut EU:n ja jäsenvaltioiden omat sitoumukset. Näin ollen myös kyseiset liitteet kuuluvat lainsäädännön alaan siltä osin kuin kyse on muista kuin suorista ulkomaisista sijoituksista, kuten edellä toimivallanjakoa selostavassa kohdassa on esitetty.

Sopimuksen 8.6−8.8 artikla sekä 13.3 ja 13.4 artikla sisältävät kansallista kohtelua (eli syrjimätöntä kohtelua) ja suosituimmuuskohtelua koskevat velvoitteet sekä kiellon edellyttää yritysten ylemmän johdon ja hallituksen jäsenten osalta mitään tiettyä kansalaisuutta. Määräykset koskevat yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteita ja niistä on katsottava myös muuten Suomessa vallitsevan käsityksen mukaan edellytettävän säätämistä lailla. Määräykset edellyttävät näin ollen eduskunnan hyväksyntää siltä osin kuin kyse on muista kuin suorista ulkomaisista sijoituksista, kuten edellä toimivallanjakoa selostavassa kohdassa on esitetty.

Sopimuksen 8 luvun 8.18 ja 8.21−8.45 artiklassa ja 13 luvun 13.21 artiklassa määritellään sijoittajan ja sopimuspuolen välisissä riidoissa noudatettavat menettelyt. Sopimuksen osapuolet hyväksyvät sopimuksella perustettavien tuomioistuinten toimivallan sijoituksia koskevissa riitaisuuksissa. Tuomiot ovat lopullisia ja sitovia. Sopimuksen 13.20 artiklassa puolestaan määrätään 13 lukua koskevasta sitovasta valtioiden välisestä riitojenratkaisusta ja 29 luvussa koko sopimusta koskevasta sitovasta valtioidenvälisestä riitojenratkaisusta. Koska ratkaisut ovat osapuolia sitovia, riitojenratkaisua koskevat määräykset edellyttävät eduskunnan suostumusta siltä osin kuin päätöksillä olisi vaikutusta Suomen toimivaltaan ja lainsäädännönalaan kuuluvien määräysten tulkinnassa (PeVL 31/2001 vp). Sopimuksen 8 lukuun liittyvä liite 8-B kos-

kee julkista velkaa ja siinä määritellään, mitä tarkoitetaan velan sovitulla uudelleenjärjestelyllä sekä rajoitetaan oikeutta nostaa uudelleenjärjestelyä koskeva kanne luvussa määritellyssä sijoittajan ja sopimuspuolen välisessä riitojenratkaisumenettelyssä. Sopimuksen liite 8-C sisältää määräyksen säädökseen *Investment Canada Act* liittyvien päätösten jättämisestä sijoittajan ja sopimuspuolen välisen riitojenratkaisumenettelyn ulkopuolelle. Sopimuksen 29 luvun soveltamiseen liittyvä liite 29-A sisältää välimiesmenettelyn työjärjestyksen, liite 29-B puolestaan sisältää välimiesten ja sovittelijoiden käytännesäännöt ja liite 29-C sovittelun työjärjestyksen. Kaikki edellä mainitut liitteet vaikuttavat välillisesti aineellisten, lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten tulkintaan ja soveltamiseen ja kuuluvat itsekin lainsäädännön alaan (PeVL 6/2001 vp ja PeVL 24/2001 vp).

Sopimuksen 8.10 ja 8.11 artikla, 8.13 ja 8.14 artikla sekä 8.17 artikla kuuluvat lainsäädännön alaan ja edellyttävät eduskunnan suostumusta, yksityiskohtaisissa perusteluissa esitetyn mukaisesti.

Sopimuksen 8.9 artiklassa taataan osapuolilla oleva sääntelyoikeus. Perustuslain 1 §:ssä säädetään Suomen täysivaltaisuudesta. Täysivaltaisuuden keskeisenä sisältönä on kyky säätää kaikkien valtion alueella julkista valtaa käyttävien viranomaisten ja muiden toimielinten toimivallasta. Siihen kuuluu myös valta päättää oikeusjärjestyksen sisällöstä, määrätä valtioelinten toiminnasta ja oikeus käyttää eri tavoin julkista valtaa valtion alueella oleviin ihmisiin ja esineisiin nähden. Artikla kuuluu näin ollen lainsäädännön alaan.

Sopimuksen 8.12 artiklassa määrätään pakkolunastuksesta. Perustuslain 15 §:n mukaan jokaisen omaisuus on turvattu ja omaisuuden pakkolunastuksesta yleiseen tarpeeseen täyttä korvausta vastaan säädetään lailla. Pakkolunastuksesta säädetään lisäksi kiinteän omaisuuden ja erityisten oikeuksien lunastuksesta annetussa laissa (603/1977), kiinteän omaisuuden pakkolunastuksesta sähkölaitosta varten annetussa laissa (168/1928), omaisuuden lunastuksesta puolustustarkoituksiin annetussa laissa (1301/1996) ja eräiden ympäristön käyttöön vaikuttavien hankkeiden lunastusluvasta annetussa laissa (768/2004). Kyseinen artikla kuuluu lainsäädännön alaan. Sopimuksen 8-A liitteessä osapuolet vahvistavat yhteisymmärryksensä siitä, mitä tarkoitetaan välittömällä ja välillisellä pakkolunastuksella. Liitteen määräykset vaikuttavat välillisesti aineellisten, lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten tulkintaan ja soveltamiseen ja kuuluvat itsekin lainsäädännön alaan (PeVL 6/2001 vp ja PeVL 24/2001 vp).

Hallinnollisia menettelyitä ja uudelleen tarkastelua koskevat 27.3 ja 27.4 artikla kuuluvat myös lainsäädännön alaan ja edellyttävät eduskunnan suostumusta. Suomessa artikloissa tarkoitetun hallinto-oikeudellisen sääntelyn keskeiset säännökset sisältyvät hallintolakiin (434/2003), hallintolainkäyttölakiin (586/1996), julkisuuslakiin (621/1999), kielilakiin (423/2003), Saamen kielilakiin (1086/2003) sekä lakiin sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa (13/2003).

Sopimuksen 28.7 artikla koskee verotusta. Perustuslain 81 §:n 1 momentin ja 121 §:n 3 momentin mukaan verovelvollisuuden perusteista säädetään lailla. Määräys kuuluu lainsäädännön alaan ja edellyttää eduskunnan suostumusta.

Sopimuksen 30.6 artiklassa määrätään yksityisistä oikeuksista ja siinä rajoitetaan kanneoikeutta kansallisissa tuomioistuimissa siten, että niissä ei ole mahdollista vedota suoraan sopimukseen. Oikeusturvasta säädetään perustuslain 21 §:ssä. Oikeudenkäyntiä yleisissä tuomioistuimissa koskevat säännökset sisältyvät oikeudenkäymiskaareen. Hallintopäätöksestä ja menettelystä sen käsittelyssä säädetään hallintolaissa (434/2003) ja hallintovalituksesta ja sen käsittelyssä noudatettavasta menettelystä hallintolainkäyttölaissa (586/1996). Määräys kuuluu siis lainsäädännön alaan ja edellyttää eduskunnan suostumusta.

4.2 Käsittelyjärjestys

Sopimuksen määräyksillä on yhtymäkohtia perustuslain 1 §:ään (täysivaltaisuus), 6 §:ään (yhdenvertaisuus ja syrjinnänkielto), 15 §:ään (pakkolunastus, omaisuudensuoja), 18 §:ään (elinkeinovapaus), 19 §:ään (julkisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaaminen), 21 §:ään (oikeusturva), 81 §:n 1 momenttiin ja 121 §:n 3 momenttiin (verovelvollisuus) sekä 94 §:n 2 momenttiin ja 95 §:n 2 momenttiin (täysivaltaisuuden kannalta merkittävä toimivallan siirto).

Täysivaltaisuus ja täysivaltaisuuden kannalta merkittävä toimivallan siirto

Kysymystä Suomen toimivaltaan kuuluvien sopimusmääräysten hyväksymisen käsittelyjärjestyksestä on syytä tarkastella siitä näkökulmasta, onko asiassa kyse täysivaltaisuuden kannalta merkittävästä toimivallan siirrosta kansainväliselle toimielimelle.

Perustuslain 94 §:n 2 momentin ja 95 §:n 2 momentin säännösten mukaan Suomen täysivaltaisuuden kannalta *merkittävän toimivallan siirrosta* Euroopan unionille, kansainväliselle järjestölle tai kansainväliselle toimielimelle päätetään kahden kolmasosan enemmistöllä. Sen sijaan tavallisella ääntenenemmistöllä voidaan päättää *muuta kuin merkittävää toimivallan siirtoa* koskevien kansainvälisten velvoitteiden hyväksymisestä ja voimaansaattamisesta (PeVM 9/2010 vp – HE 60/2010 vp). Täysivaltaisuuden kannalta keskeistä sopimuksessa on toimivallan siirto 8 luvun F jakson mukaiselle tuomioistuimelle ja sääntelyoikeuden turvaaminen.

Sopimuksella luodaan tuomioistuimelle toimivalta käsitellä kanteita sopimuksen ja muun osapuolten välillä sovellettavan kansainvälisen oikeuden nojalla sijoittajien ja valtion välisissä riidoissa liittyen sijoituksiin ja niiden suojaan. Sopimuksen 30.6 artiklassa todetaan, että sopimus ei luo suoraan oikeuksia ja velvollisuuksia millekään henkilölle paitsi osapuolten välille kansainvälisen julkisoikeuden mukaisesti, ja artiklassa rajoitetaan kanneoikeutta kansallisissa tuomioistuimissa siten, että niissä ei ole mahdollista vedota suoraan sopimukseen. Sen sijaan kansallisessa tuomioistuimessa on edelleen oikeus nostaa kanne kansallisen lainsäädännön nojalla toimenpiteestä, jota voitaisiin käsitellä myös sopimusrikkomuksena. Toisin sanoen, jos esimerkiksi sijoittajan omaisuutta pakkolunastetaan ja hän katsoo, että ei ole saanut siitä asianmukaista korvausta, voi hän hakea muutosta pakkolunastuspäätökseen lunastuslain säännösten mukaisesti kansallisessa tuomioistuimessa. Sijoittaja ei kuitenkaan voi vedota kansallisessa tuomioistuimessa siihen, että pakkolunastuspäätös olisi rikkonut myös hänelle sopimuksesta johtuvia oikeuksia. Sopimuksella perustettavalla tuomioistuimella ei puolestaan ole sopimuksen 8.31 artiklan 2 kohdan mukaan toimivaltaa käsitellä kanteita kansallisen oikeuden nojalla, vaan se voi ottaa osapuolen kansallisen lainsäädännön huomioon ainoastaan tosiseikkana. Toimiessaan näin sopimuksella perustettavan tuomioistuimen on seurattava kyseisen osapuolen tuomioistuimissa vallitsevaa kansallisen lainsäädännön tulkintaa, eikä mikään sopimuksella perustettavan tuomioistuimen kansalliselle lainsäädännölle antama merkitys sido kyseisen osapuolen kansallisia tuomioistuimia tai viranomaisia. Sopimuksella perustettava tuomioistuin voi sopimuksen 8.39 artiklan mukaisesti tuomiossaan määrätä vahinkoa kärsineelle rahallisia korvauksia tai omaisuuden palauttamisen, jossa tapauksessa välitystuomiossa on määrättävä, että vastaaja voi palauttamisen sijaan maksaa rahallisia korvauksia.

Kun kansainvälinen sopimus on saatettu Suomessa voimaan, merkitsee se asiallisesti sitä, että sopimusta sovelletaan Suomessa osana Suomen lainsäädäntöä. Tästä seuraa, että sopimukseen voidaan vedota myös suoraan kansallisissa tuomioistuimissa. CETA-sopimuksen määräyksiin on kuitenkin mahdollista vedota ainoastaan sopimuksella perustettavassa tuomioistuimessa, mikä merkitsee, että sopimus antaa Suomen oikeudenkäyttöpiiriin kuuluvaa tuomiovaltaa kyseiselle tuomioistuimelle. Tämä merkitsee sinänsä puuttumista perustuslain 1 §:n 1 momentin mukaiseen täysivaltaisuuteen.

Perustuslakivaliokunta on todennut CETA-sopimuksen valmisteluvaiheessa (PeVL 32/2016 vp – E 32/2016 vp), että kynnys merkittävälle toimivallan siirrolle asettuu perustuslain 94 §:n 2 momentin esitöiden perusteella verraten korkealle. Toimivallan siirron merkittävyyttä täysivaltaisuuden kannalta arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota toimivallan siirron asialliseen rajallisuuteen ja soveltamisalaan sekä esimerkiksi sopimusmääräysten luonteeseen, tarkoitukseen ja aineelliseen merkitykseen yleisemminkin. Tulkinnan lähtökohtana on edelleen se, että kansainväliset velvoitteet, jotka ovat tavanomaisia nykyaikaisessa valtioiden kansainvälisessä yhteistoiminnassa ja jotka vain vähän vaikuttavat valtion täysivaltaisuuteen, eivät ole sellaisinaan merkittäviä perustuslain 1 §:n 1 momentin kannalta. Myös kysymyksessä olevan toimivallan siirron suhteella Suomen aikaisempiin kansainvälisiin velvoitteisiin ja jäsenyyksiin on merkitystä samoin kuin kansainvälisen velvoitteen liitynnällä perustuslain kokonaisuuteen ja erityisesti 1 §:n 3 momentin säännökseen Suomen kansainväliseen yhteistyöhön osallistumisen tarkoitusperistä. Erityistä merkitystä on Suomen jäsenyydellä Euroopan unionissa, mitä ilmentää myös se perustuslain 1 §:n 3 momentin säännös, jonka mukaan Suomi on Euroopan unionin jäsen (PeVM 9/2010 vp – HE 60/2010 vp).

Edelleen perustuslakivaliokunta toteaa yllä mainitussa CETA-sopimusta koskevassa lausunnossaan, että kansainvälinen velvoite koskee perustuslain 94 §:n 2 momentin perusteluiden mukaan Suomen täysivaltaisuuden kannalta merkittävää toimivallan siirtoa esimerkiksi, jos kyse olisi liittymisestä Euroopan unionin kaltaiseen, tiiviydeltään, laajuudeltaan ja syvyydeltään siihen rinnastettavaan kansainväliseen järjestöön ja velvoitteeseen samalla liittyisi toimivallan siirtoa perustuslaissa säädetyillä aloilla. Sen sijaan esimerkiksi uudenkaan toimivallan siirto järjestölle, jonka jäsenenä Suomi jo on, ei tapauksesta riippuen välttämättä merkitse Suomen täysivaltaisuuden kannalta merkittävää toimivallan siirtoa. Huomiota on kiinnitettävä erityisesti siihen, miten uuden toimivaltuuden siirto vaikuttaa järjestelyyn kokonaisuutena, samoin kuin esimerkiksi siihen, miten uuden toimivallan siirto liittyy jo aikaisemmin siirrettyyn toimivaltaan. Esimerkiksi jos siirrolla ei muutettaisi jo olemassa olevan kokonaisjärjestelyn luonnetta, ei siirtoa ole arvioitava Suomen täysivaltaisuuden kannalta merkittäväksi (PeVM 9/2010 vp – HE 60/2010 vp, katso myös PeVL 8/2015 vp – HE 45/2015 vp).

Pysyvällä tuomioistuinjärjestelmällä korvattaisiin aiemmin vakiintuneesti sijoitussuojasopimuksiin sisältynyt riitakohtainen välimiesmenettely. Sopimus sisältää määräykset pysyvästä, kaksiasteisesta sijoitustuomioistuinjärjestelmästä. Perustuslakivaliokunta toteaa CETA-sopimusta koskevassa lausunnossaan, että määräykset tukisivat tuomioistuimen toiminnan avoimuutta, riippumattomuutta ja asiantuntemusta sekä oikeuskäytännön johdonmukaisuutta.

Hallituksen käsityksen mukaan sijoitustuomioistuimen toimivallan osalta on kyse perustuslain 1 §:n 3 momentissa tarkoitetusta kansainvälisestä yhteistyöstä yhteiskunnan kehittämiseksi, erityisesti sijoitusoikeuden alalla, jota on pidettävä tavanomaisena nykyaikaisessa yhteiskunnassa. CETA-sopimus on myös seurausta Suomen jäsenyydestä Euroopan unionissa.

Toimivallan siirron merkittävyyttä tarkasteltaessa on myös otettava huomioon perustuslakivaliokunnan uudempi tulkintakäytäntö, jonka mukaan toimivaltajärjestelyjen vaikutusta on arvioitava aiempaa joustavammin ja väljemmin etenkin antamalla muodollisten seikkojen asemesta enemmän painoa siirrettävän toimivallan aineelliselle merkitykselle (PeVM 9/2010 vp s. 13; PeVL 19/2010 vp, s. 5/I).

Perustuslakivaliokunta toteaa edelleen CETA-sopimusta koskevassa lausunnossaan, että tuomioistuimen ratkaisuissa olisi lähtökohtaisesti kyse ainoastaan mahdollisten korvausten määräämisestä sopimusrikkomustilanteissa tai omaisuuden palauttamisesta kantajalle. Kysymys on näin ollen yksittäistapauksellisista ratkaisuista, joilla ei ole suoranaista yleisempää merkitystä. Lisäksi sopimukseen sisältyy edellä tässä jaksossa kuvattuja järjestelyjä, joilla turvataan

kansallisten tuomioistuinten toimivaltaa tulkita kansallista lainsäädäntöä. Perustuslakivaliokunta on aikaisemmin sijoitussuojasopimukseen otettua riidanratkaisumenettelyä koskevaa määräystä arvioidessaan antanut täysivaltaisuuden kannalta merkitystä sille, että riidanratkaisua koskevat määräykset vastaavat sijoitussuojasopimusten yleistä käytäntöä ja että riitojen ratkaiseminen keskittyy kulloiseenkin yksittäistapaukseen (PeVL 13/1997 vp). Perustuslakivaliokunta on CETA-sopimusta koskevassa lausunnossa ilmaissut käsityksensä olevan, että perustuslain 94 §:n 2 momentin tulkintakäytännön valossa vaikuttaisi siltä, ettei sopimukseen ehdotettu riidanratkaisumenettely muodostaisi merkittävää toimivallan siirtoa kansainväliselle toimielimelle.

Edellä esitetyistä syistä johtuen hallitus ei pidä toimivallan siirtoa tuomioistuimelle perustuslain 94 §:n 2 momentissa ja 95 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla merkittävänä.

CETA-sopimuksen sijoituksia koskevan 8 luvun 8.9 artiklassa selvennetään sijoituksien ja sääntelytoimenpiteiden suhdetta. Myös tätä sopimusmääräystä tulisi hallituksen käsityksen mukaan tarkastella siitä näkökulmasta, onko asiassa kyse täysivaltaisuuden rajoittamisesta. Artiklassa vahvistetaan nimenomaisesti osapuolten oikeus toteuttaa alueellaan sääntelyä oikeutettujen politiikan tavoitteiden saavuttamiseksi, kuten kansanterveyden, turvallisuuden, ympäristön tai yleisen moraalin suojelemiseksi, sosiaalista suojelua tai kuluttajansuojaa varten sekä kulttuurin monimuotoisuuden edistämiseksi ja suojelemiseksi. Lisäksi artiklassa selkiytetään, että pelkästään se, että osapuoli sääntelee, lainsäädännön muutokset mukaan luettuina, tavalla, joka vaikuttaa kielteisesti sijoitukseen tai muuttaa sijoittajan odotuksia, voitto-odotukset mukaan luettuina, ei merkitse 8 luvun mukaisen sopimusvelvoitteen rikkomista. Artiklassa määrätään siitä, missä olosuhteissa osapuolten avustuksiin liittyvät päätökset eivät merkitse jakson määräysten rikkomista.

CETA-sopimuksen allekirjoituksen yhteydessä hyväksyttiin Wienin valtiosopimusoikeutta koskevan yleissopimuksen 31 artiklassa tarkoitettu osapuolten yhteinen tulkitseva väline sopimuksesta. Tulkitsevan välineen tarkoituksena ei ole muuttaa sopimuksen määräyksiä, vaan sitä voidaan käyttää sopimuksen tulkinnan apuvälineenä. Tulkitsevan välineen tekstissä todetaan (1.e kohta) sen luonteesta ja tarkoituksesta, että siinä selitetään valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen 31 artiklassa tarkoitetulla tavalla selkeästi ja yksiselitteisesti, mitä Kanada sekä Euroopan unioni ja sen jäsenvaltiot sopivat tietyistä CETA-sopimuksen määräyksistä, jotka ovat olleet julkisen keskustelun ja epätietoisuuden kohteena, ja esitetään niiden sovittu tulkinta. Näitä kysymyksiä ovat erityisesti CETA-sopimuksen vaikutus hallitusten kykyyn harjoittaa sääntelyä yleisen edun nimissä sekä määräykset sijoitussuojasta ja riidanratkaisusta sekä kestävästä kehityksestä, työelämän oikeuksista ja ympäristönsuojelusta. Tulkitsevassa välineessä vahvistetaan edelleen liittyen oikeuteen harjoittaa sääntelyä, että CETA-sopimuksessa säilytetään Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden sekä Kanadan oikeus hyväksyä ja soveltaa omia lakejaan ja asetuksiaan, joilla säännellään taloudellista toimintaa yleisen edun nimissä, saavuttaakseen lainmukaisia yhteiskuntapolitiikan tavoitteita, jotka koskevat muun muassa kansanterveyden suojelua ja edistämistä, sosiaalipalveluja, julkista koulutusta, turvallisuutta, ympäristöä, julkista moraalia, sosiaalista suojelua tai kuluttajansuojaa, yksityisyyttä ja tietosuojaa sekä kulttuurisen monimuotoisuuden edistämistä ja suojelua (2 kohta). Lisäksi sääntely-yhteistyöstä todetaan, että CETA-sopimus tarjoaa Kanadalle sekä Euroopan unionille ja sen jäsenvaltioille keinon helpottaa yhteistyötä sääntelyviranomaistensa välillä, minkä tavoitteena on korkealaatuisempi sääntely ja hallinnollisten resurssien tehokkaampi käyttö. Tämä yhteistyö on vapaaehtoista: sääntelyviranomaiset voivat tehdä yhteistyötä vapaaehtoisuuteen perustuen, mutta niillä ei ole velvollisuutta tehdä yhteistyötä eikä soveltaa yhteistyönsä tuloksia (3 kohta).

Edellä selostettu huomioon ottaen hallituksen näkemyksen mukaan CETA-sopimus ei sisältäisi sääntelyoikeuden näkökulmasta sellaisia määräyksiä, joiden voitaisiin katsoa merkitsevän perustuslain 94 §:n 2 momentin ja 95 §:n 2 momentin säännöksissä tarkoitettua *merkittävää toimivallan siirtoa* Euroopan unionille, kansainväliselle järjestölle tai kansainväliselle toimielimelle. Hallituksen näkemyksen mukaan edellä todettu huomioon ottaen CETA-sopimuksen määräysten, sijoituksia koskevat määräykset mukaan lukien, ei voitaisi myöskään katsoa rajoittavan kansallista sääntelyoikeutta suorasti tai epäsuorasti.

Yhdenvertaisuus ja syrjintäkielto

Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Tätä yleistä yhdenvertaisuusperiaatetta täsmentää perustuslain 6 §:n 2 momentin sisältämä syrjintäkielto, joka koskee erilaista kohtelua henkilöön perustuvan syyn perusteella. Säännöksen mukaan ketään ei saa asettaa ilman hyväksyttävää perustetta eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Sopimus sisältää useita määräyksiä, joiden tarkoituksena on turvata syrjimätön kansallinen kohtelu toiselle osapuolelle ja jotka siten samalla toteuttavat perustuslain 6 §:n velvoitteita yhdenvertaisuudesta ja syrjimättömyydestä. Sopimuksessa kansallisella kohtelulla tarkoitetaan syrjimätöntä kohtelua, joka on vähintään yhtä edullinen kuin hallinnon samankaltaisille, suoraan kilpaileville tai vastaaville omille toimijoilleen myöntämä kohtelu. Kansallista kohtelua koskevia määräyksiä sisältyy useisiin sopimuksen lukuihin. Sijoituksia koskeva 8 luku sisältää erillisen C jakson, joka sisältää määräykset syrjimättömästä kohtelusta. C jakson 8.10 artiklassa muun muassa edellytetään, että kukin osapuoli myöntää toisen osapuolen sijoituksille ja sijoittajille niiden sopimuksen piiriin kuuluville sijoituksille kohtuullisen ja oikeudenmukaisen kohtelun ja täyden suojan ja turvan. Artiklassa on täsmennetty, että tämän velvollisuuden vastaista on muun muassa ilmeinen mielivaltaisuus tai kohdennettu syrjintä ilmeisen väärin perustein, kuten sukupuolen, rodun tai uskonnollisen vakaumuksen perusteella.

Elinkeinovapaus

Perustuslain 18 §:n 1 momentissa turvataan jokaiselle oikeus lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti pitänyt elinkeinovapautta perustuslain mukaisena pääsääntönä (esimerkiksi PeVL 13/2014 vp ja PeVL 29/2014 vp), mutta katsonut elinkeinotoiminnan luvanvaraisuuden olevan mahdollista poikkeuksellisesti. Luvanvaraisuudesta on säädettävä lailla, jonka on täytettävä perusoikeutta rajoittavalta lailta vaadittavat yleiset edellytykset. Rajoitusten on oltava täsmällisiä ja tarkkarajaisia, minkä lisäksi rajoittamisen laajuuden on ilmettävä laista.

Sopimuksen tavoitteena on purkaa kaupan teknisiä esteitä, vähentää kaksinkertaista testausta ja yhtenäistää sääntelyviitekehystä. Sopimuksella poistetaan sektorikohtaisesti kaupanesteitä auto- ja lääkesektoreilta sekä tunnustetaan vastavuoroisesti standardeja ja todistuksia. Sopimuksen tavoitteiden voidaan kokonaisuudessaan katsoa edistävän perustuslain 18 §:n 1 momentissa säädettyä elinkeinovapautta poistamalla laaja-alaisesti kaupanesteitä ja luomalla yrityksille uusia toimintamahdollisuuksia.

Julkisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaaminen

Julkisen vallan on perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. Säännöksessä ei määritellä tapaa, jolla sosiaali- ja terveyspalvelut on järjestettävä, vaan velvoitetaan julkinen valta turvaamaan palvelujen saatavuus. Siten siinä ei

esimerkiksi edellytetä, että julkisyhteisöt itse huolehtisivat kaikkien sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisesta. Toisaalta lainsäädännöstä seuraa, että lainsäädännöllä on huolehdittava riittävien palvelujen turvaamisesta (esim. PeVL 36/2012 vp, PeVL 41/2010 vp).

CETA-sopimuksen allekirjoituksen yhteydessä hyväksyttiin tulkinnallinen väline, jonka sääntelyoikeutta, sääntely-yhteistyötä ja julkisia palveluja koskevat osat tukevat osaltaan perustuslain 19 §:n 3 momentin tavoitteita. Sääntelyoikeutta koskevassa osassa todetaan, että CETA-sopimus säilyttää osapuolten oikeuden hyväksyä ja soveltaa omaa taloudellista toimintaa sätelevää lainsäädäntöään, yleisen edun nimissä, legitiimien politiikkatavoitteiden saavuttamiseksi. Tällaisia tavoitteita voivat olla terveyden suojelu ja edistäminen, sosiaalisten palvelujen, koulutuksen, turvallisuuden, ympäristön, julkisen moraalin, yksityisyyden, tietojen ja kuluttajan suojelu, sekä kulttuurillisen monimuotoisuuden suojelu. Sääntely-yhteistyötä koskevassa tulkitsevan välineen osassa vahvistetaan, että osapuolten mahdollisuus sääntely-yhteistyöhön on vapaaehtoista. Julkisia palveluja koskevassa tulkintavälineen osassa vahvistetaan valtioiden oikeus – kaikilla hallintotasoilla – tarjota julkisia palveluja ja tukea niiden tarjoamista, muun muassa kansanterveyden ja koulutuksen, sosiaalipalveluiden ja asumisen sekä veden keruun, puhdistuksen ja jakelun aloilla. Siinä selvennetään, että sopimus ei estä hallituksia määrittelemästä ja sääntelemästä näiden palveluiden tarjoamista yleisen edun nimissä. Sopimuksessa ei edellytetä, että hallitukset yksityistäisivät mitään palveluja eikä sopimus estä hallituksia laajentamasta kansalaisille julkisten palveluiden valikoimaa. Sopimus ei myöskään estä hallituksia tarjoamasta yksityisten palveluntarjoajien aiemmin tarjoamia julkisia palveluja eikä saattamista takaisin valtion valvontaan aikaisemmin yksityistettyjä palveluja. Sopimus ei merkitse sitä, että julkisen palvelun antaminen yksityisten tarjoajien hoidettavaksi tekee siitä lopullisesti osan kaupallista sektoria.

Koska sopimus ei sisällä määräyksiä, jotka koskisivat perustuslakia sen 94 §:n 2 momentissa tai 95 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla, sopimus voidaan hallituksen käsityksen mukaan hyväksyä äänten enemmistöllä ja ehdotus sen voimaansaattamislaiksi voidaan hyväksyä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Edellä olevan perusteella ja perustuslain 94 §:n mukaisesti esitetään, että

> *eduskunta hyväksyisi Kanadan sekä Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden välillä Brysselissä 30 päivänä lokakuuta 2016 tehdyn laaja-alaisen talous- ja kauppasopimuksen siltä osin kuin se kuuluu Suomen toimivaltaan.*

Koska sopimus sisältää määräyksiä, jotka kuuluvat lainsäädännön alaan, annetaan samalla eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Lakiehdotus

Laki

Kanadan sekä Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden välillä tehdystä laaja-alaisesta talous- ja kauppasopimuksesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Kanadan sekä Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden välillä Brysselissä 30 päivänä lokakuuta 2016 tehdyn laaja-alaisen talous- ja kauppasopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset ovat lakina voimassa sellaisina kuin Suomi on niihin sitoutunut.

2 §

Sopimuksen muiden kuin lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta säädetään valtioneuvoston asetuksella.

3 §

Tämän lain voimaantulosta säädetään valtioneuvoston asetuksella.

Helsingissä 26 päivänä lokakuuta 2017

Pääministeri

Juha Sipilä

Ulkomaankauppa- ja kehitysministeri Kai Mykkänen